

SOTSIAALTÖÖ

**Sotsiaaltöö sotsiaalselt
tundlikus ühiskonnas**

**Peavarju tagamisest
abivajajatele**

Hooldusravi ja hoolekanne

Kogukonnas elamise teenus

4

2010

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri



Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Ajakiri on müügil Tallinnas Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses, Kaupmehe 4, TAI koolitus- ja teabekeskuses, Hiiu 42; Tartus kaupluses Ülikooli Raamatupood, Ülikooli 11.

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

13. aastakäik.

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Helina Alliksaar, Helena Angerjäv, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Valter Parve, Kersti Põldemaa, Riho Rahuoja, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Vastutav toimetaja: Regina Lind

Keeletoimetaja: Signe Väljataga

Tegevtoimetaja: Hille Tarto

Kujundus ja trükk: Puffet Invest OÜ

Väljaandja:

TAI koolitus- ja teabekeskus, Hiiu 42 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Tiraaž: 1000 eksemplari

Autoritele:

Ajakirja toimetuse ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslike, nõuandvaid, kogemuslike, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskelt ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite mahtu palume kooskõlastada toimetusega. Artiklid palume saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised palume saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt reolutsiooniga 300 dpi või postiga.



Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development



sotsiaal
ministeerium

SISUKORD

nr 4/2010

Toimetuse veerg

Riina Kiik.....2

Uudised

Maakondade ja projektide uudised.....3

ESTA uudised.....6

Üleminekul eurole saavad ka sotsiaaltöötajad aidata
Märt Moll.....12

Hoolekanne

Euroopa Sotsiaalfond jätkab hoolekan-
de toetamist ka 2010–2011
Piret Loorand.....7

STAR tuli..., et jääda
Katrin Pedastsaar ja STARi
meeskond.....9

Omaavalitsuste sotsiaaltöötajate
kommentaariid.....10

Hooldusravi ja hoolekanne – toimiva
võrgustiku loomine
Kai Saks.....13

Probleem

Peavarju tagamisest abivajajatele
Mari Amos.....17

Kodutuid ei taheta enda ümber näha
Kersti Põldemaa.....21

Kodutus ja kodutus
Imbi Ees mets.....24

Sotsiaaltöö kui elukutse

Sotsiaaltöö positsioneerimine sotsiaal-
selt tundlikus ühiskonnas
Hans van Ewijk.....29

Uurimus

Kogukonnas elamise teenus – intellekti-
puudega inimeste võimalus iseseisvaks
eluks

Marju Paas.....35

Puudega inimeste tööjõus osalemise
mõjurid

Gert Schultz.....41

Vanemaealiste ja eakate toimetuleku
uuring 2009

Tiina Linno.....45

Tervis

Kust leida tervisestatistilisi andmeid
Maali Käbin.....48

Vigastusi on võimalik vältida
Taavi Lai.....49

Sotsiaaltöö meetodid

Erivajadustega laste seksuaalkasvatus
Lemme Haldre.....51

Eetika

Suvised mõtisklused sotsiaaltöötaja
ametist ja kutse-eetikast
Eve Lääts.....55

Sotsiaaltöö haridus

Üliõpilaskandidaadid sotsiaaltööst ja
eriala valiku motiividest

Koidu Saame.....57

Tulevased tudengid on motiveeritud
sotsiaaltöö õppima.....60

Hooldustöötajate reisist Portugali
Piret Tamme.....62

Hea lugeja!

Puhkuste aeg on selleks korraks läbi. Sellest annavad märku sagenevad tööalased telefonikõned ning meilide rohkus postkastis. Kohustused tuletavad end meelde. Aga pärast sellist suurepärast eestimaist suvet, mida annab meenutada loodetavasti kaua, mina lausa igatsen tagasi tööle. Suure uudishimuga ootan kohtumist kolleegidega, et puhkusemuljeid jagada ja uusi tööplaane paika panna. Esimesed tööpäevad on sellisteks vestlusteks lausa loodud – nagu väike sissejuhatus töösse töösügisesse.



Huvitav on ju teada, kus käidi, mida tehti, milliseid raamatuid loeti, milliseid kontserte ja teatrietendusi külastati, milline oli suve kõige meeldejäävam elamus. Puhkuseelamus, mis annab jõudu argipäeva ja inspireerib uutete tegudele. Toome ju kõike – mida suvel loeme ja vaatame ning teeme ja kes me inimestena oleme, ka oma suhtumisi töösse kaasa.

Lugedes ajakirjale saadetud artikleid, tekkis mul soov jagada lugejatega oma suvist lugemisvara. Minu suureks lugemiselamuseks sel suvel kujunes Khaled Hossein'i raamat „Tuhat hiilgavat päikest“ ning Michael Winterhoffi „Kuidas meie lastest kasvavad väikesed türannid?“

Raamatud erinevad, kuid samas pakuvad ka ühiseid teemasid, nagu lapseks olemine, täiskasvanuks olemine, elu eksistentsiaalsed küsimused, lastekasvatuse, elu väärtus.

Nende raamatute lugemine tuletas taas kord meelde, kui hea on vahel kasutada õppevahendina ilu- ja populaarteaduslikku kirjandust, kui huvitavaid mõtteid ja teemasid pakuvad hoolikalt valitud raamatud sotsiaaltöö erialasteks aruteludeks.

Ka värskes ajakirjanumbris on juttu elu väärtusest ning elu eksistentsiaalsetest küsimustest: mida tähendab minu kui sotsiaaltöötaja jaoks kodutus, eakate ja puuetega inimeste toimetulek, eriala positsioon ühiskonnas? Mida need teemad tähendavad minule kui lihtsalt inimesele?

Väga meeldis lugeda arutelu eetika teemadel (loe lk 55). Kas ja kust me tõmbame piiri erialase eetika ja inimeseks olemise vahele? Kas eetiline sotsiaaltöötaja on ka eetiline inimene? Kas kõik sotsiaaltöötajad tunnistavad eetikakoodeksi väärtusi ja tööprintsipi? Ja mis siis, kui ei tunnista? Kas saab samaaegselt olla halb inimene ja hea sotsiaaltöötaja või halb sotsiaaltöötaja ja hea inimene...

Sotsiaaltöötajad võiksid rohkem ajakirjas kirjutada sotsiaaltöötaja eetilise ja väärtuste teemadel, saades selleks inspiratsiooni tööelust, klientide elust, kolleegidelt, ilukirjandusest või äsja ajakirjas ilmunud artiklitest.

Riina Kiik



Noorte riskikäitumist ennetav projekt Läänemaal

Kevadel viidi Läänemaal ellu projekt "Valede valikute vältimine", mis oli suunatud gümnaasiumiealistele noortele, et ennetada valede otsuste langetamist noorte poolt ja sekkuda neisse, samas tutvustada ka Läänemaa sotsiaalobjekte, kasvata-da sallivust ja inimlikkust. Projekti idee kasvas välja Lääne maavalitsuse ja Lääne praostkonna ühiskomisjoni koosolekust 2008. a, kus tõdeti, et seoses noorukite tervisekäitumisega tegeldakse valdavalt tagajärgede likvideerimisega. Oluliselt enam oleks tarvis rõhku panna ennetustegevusele. Piloottprojekt viidi läbi Haapsalu gümnaasiumi tollaegsete abiturientidega, kus ühiskonnaõpetuse tundides pandi rohkem rõhku sotsiaalpoliitikale ja noorte riskikäitumise tagajärgedele. Külastati Tulbi tänava varjupaika ja Samaaria Eesti Misjoni varjupaika. Õpetajate ja õpilaste ülimalt positiivne tagasiside ajendas ellu viima laiema sihtrühma ja tegevustega projekti, mille rahastas Norra EMP. Projektis osalesid maakonna kõigi gümnaasiumide noored, kes külastasid Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsiooni Keskust, Lääne Prefektuuri Haapsalu politseijaoskonda, Haapsalu Töotsijate Ühingu Varjupaika, Samaaria Eesti Misjoni varjupaika ja Koluvere hooldekodu. Lisaks projekti lektoritele-koostööpartneritele rääkisid noortele oma väärate valikute tagajärgedest endised vangid ning õnnetuse tagajärjel ratastooli jäänud Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsiooni Keskuses ravil olnud noormehed. Sügava mulje jätsid õpilastele avalad ja sõbralikud psüühilise erivajadusega inimesed Koluvere hooldekodust.

Kersti Lõhmus, Lääne Maavalitsuse haridus- ja sotsiaalosakonna juhataja

Terviseprofiilide koostamisest Läänemaal

RAK tervisedendusliku sisuga meetme „Tervist toetavate valikute soodustamine” raames on maavalitsustel ja kohalikel oma-

valitsustel võimalik 2010. a augustis avatud taotlusvooru kaudu taotleda lisaressursse tervist edendavate tegevuste jaoks kogukonnas, nagu riskikäitumise ennetamine, liikumisharrastuse edendamine, toitumisharjumuste kujundamine jne. Selleks peab olema koostatud terviseprofiil – ülevaade piirkonna inimeste tervise seisundist ja seda mõjutavatest teguritest. Läänemaal on seni toimunud kaks terviseprofiili koostamist käsitlevat koolitust; profiili on juba koostanud Haapsalu linn ja Taebla vald, tööd on alustanud töögrupid Risti ja Lihula vallas. Maakonna omavalitsusi abistavad profiilide koostamisel TLÜ Haapsalu Kolledži tervisejuhtimise eriala tudengid. Tervisejuhtideks õpib Haapsalus üle 60 huvilise.

Hele Leek

Lääne Maavalitsuse terviseedendaja

Suveudiseid palavalt Võrumaalt

Võrumaa sotsiaaltöö hakkab toibuma suvisest leitsakust ja tavatoimetuste kõrval leiavad aset juba ka ühistegevused; käivitunud on mitu nõustamis- ja koolitusprojekti. MTÜ Lõuna-Eesti Erihooldusteenuste Keskuse projekti „Töövõimaluste suurendamine Võrumaal kompleksse lähenemise mudeli abil” eesmärk on luua tööaktiveerimiskeskus, mis hakkab osutama aktiveerivaid ja toetavaid teenuseid puuetega tööeliste ja pikaajalistele töötutele. Projekti „Erivajadustega inimestele ja nende peredele nõustamisteenuse pakkumine” raames on tööhõive suurendamiseks avatud Võrus nõustamiskeskus. Selleks et aidata kaasa noorte tööpuuduse vähenemisele ja suurendada lühiajaliste töötute tööturule tagasitoomise võimalusi koolitus- ja nõustamistegevuste kaudu, toetada tööpraktikat ning ettevõtlusega alustamist, on ellu kutsunud projekt „Võru linna ja valla töötute noorte ja lühiajaliste töötute tööjouturule kiiremale integreerumisele kaasa aitamine“.

Sotsiaaltöötajale on aga kõige rohkem abi supervisioonist ehk tööõnustamisest, mis võib esineda ka kolleegidega konsulteerimi-

se vormis. Kui sellele lisanduvad sportlikud tegevused lähedas seltskonnas ning pisarateni viiv ports huumorit, siis jõuadki õhtul koju väsinuna, aga rahulolevana. Nii oligi see Võrumaa hooldekodude töötajatega, kes pidasid augusti alguses Sõmerpalus oma teisi suvepäevi.

Marianne Hermann, Võrumaa Omavalitsuste Liidu sotsiaaltöö peaspetsialist

Uuringuprojekt dementsusega inimestele



RightTimePlaceCare (RTPC) on Euroopa Komisjoni uurin- guprojekt, mille sihiks on teenuste kvaliteedi parandamine Euroopa Liidu elavatele dementsusega inimestele nende siirdumisel kodustelt hooldusteenustelt asutushooldusele. Projektis osalevad kaheksa Euroopa Liidu riigi meeskonnad: Saksamaa, Holland, Rootsi, Suurbritannia, Soome, Prantsusmaa, Hispaania ja Eesti. Eestit esindab Tartu Ülikooli Sisekliinik, töörühma juhiks on dotsent Kai Saks. RTPC koordinaator on Witten/Herdecke Ülikool Saksamaal. RTPC uurib Euroopa tervis- hoiu-, hoolekande- ja elukondlike teenuste süsteeme ja nende ühtimist. Rahvusvaheline uuring hindab dementsusega inimeste pikaajalisele hooldusele siirdumist mõjuta- vaid tegureid. Selleks kogutakse kliinilisi andmeid, uuritakse ja hinnatakse dementsu- sega inimeste ja nende omastest hooldajate elu mõjutavaid tegureid. RTPC keskendub Euroopa riikides elavatele dementsusega inimestele mõeldud teenuste teadus- ja tõendus põhiste lähtekohtade väljatöötami- sele, mis toetuksid üldtunnustatud võrdsuse, võrdväarsuse, solidaarsuse ja universaalsuse põhimõtetele. RTPC töö käigus kogutud teadmised on toeks poliitikutele ja otsus- tajatele dementsusega inimestele mõeldud teenuste süsteemi kaasajastamisel ning vastavusse viimisel Euroopa ühiste raam-

seisukohtadega. Lisainformatsiooni projekti töö kohta leiab aadressilt www.rtpc.progres- sima.eu

Katrin Raamat
projekti Eesti meeskonna liige

Eesti Alzheimeri Tõve Ühingu uudised

Alates 2009. aastast on Eesti Alzheimeri Tõve Ühing Euroopa Alzheimeri Assotsiatsiooni liige. Koostöös Merz Pharmaceuticals'iga on ühing andnud välja kolmanda trüki dementsete haigete hoolda- jatele koostatud käsiraamatust. Esmatrükk ilmus aastal 2008, esimene kordustrükk 2009. aastal. Käsiraamatu levides ilmnes vajadus ka venekeelse käsiraamatu järele, mille esmatrükk nägi ilmavalgust mais 2010. Käsiraamat (kogused on piiratud) on tasuta ja neid saab tellida aadressil eva.laats@swcenter.ee. Alates juunist 2010 on täiendatud ühingu kodulehte www.alzhei- mer.ee. Jõudumööda püüame sinna üles panna võimalikult palju informatsiooni de- mentsusest, Alzheimeri tõvest, nende ravist ja hooldusest. Ka on seal lingid analoogse- tele lehtedele mujal maailmas.

Eve Lääts, ühingu juhatuse liige

Koostöö eakate iseseisva toimetuleku parandamiseks

Projekti „Sotsiaalselt mittekaasatud venekeelsete eakate jõustamine Eestis ja Soomes“ (*Empowering Socially Excluded Elderly within Russian Minority in Estonia and Finland – EMEL*) tegevused, mida osaliselt rahastab Euroopa Liidu Kesk- Läänemere Interreg IV A programm 2007–2013, on jõudnud järgmisesse etappi. Täna on analüüsitud nii Helsingis kui Tallinnas toimunud fookusgruppi- de tulemused ning asutud välja töötama enesehoolduseks sobivat mudelit. 2010. aasta teisel poolel viiakse läbi 40-tunnine täienduskoolitus eakate hooldusega tegele- vate organisatsioonide töötajatele Tallinnast

U U D I S E D

ja Helsingist, mille käigus tegeldakse eakate jõustamise mudeli arendamisega. Käsitletakse sotsiaalset, psüühilist ja füüsilist vananemist ning eakate iseseisva toimetuleku toetamist. Samuti viiakse läbi grupifoorumid eakatega töötajatele ja omaas-tehoidajatele.

Anne Ehasalu, *Tallinna Tervishoiu*

Kõrgkooli projekti ekspert

Maiu Kauber, *Tallinna Pedagoogilise*

Seminari projekti ekspert

Lapsehoidjate pilootprojekt on lõpusirgel

1. maist 2009 käivitunud Euroopa Sotsiaalfondi meetme 1.3.1

„Kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamine“ raames on „Lapsehoidja pilootprojekt“ (nr. 1.3.0102.09-0044), jõudmas lõpusirgele.

Koolituse, mis sisaldas 160 tundi lapsehoidja õpet, 60 tundi praktikat ning 20 tundi ettevõtluse aluseid, läbis kokku 63 õppurit, kellest mais 2010 sooritas edukalt kutseksami 53 inimest. Koolituse läbimise tunnistused ja kutsetunnistused anti pidulikult kätte 1. juunil Tallinnas, 3. juunil Jõhvis, 4. juunil Tartus ning 7. juunil Kuressaares. Juulis ja augustis toimus projektis osalejatele ettevõtlusnõustamine ning ettevõtlusega alustamiseks toetuse taotlemine, mida jagatakse septembris. Sellele järgneb osalejate poolt iseseisvate lapsehoiu ettevõtete avamine. Projekti tegevusi ning osalejaid toetatakse ning jälgitakse kuni 2010. aasta lõpuni, mis on ühtlasi ka projekti lõputähtaeg.

Maiu Kauber, *Tallinna Pedagoogilise*
Seminari projekti ekspert

Rahvusvahelise koolitusprojekti tulemustest

TÜ Pärnu kolledž osaleb rahvusvahelises konsortsiumis, mis viib läbi tööalase rehabilitatsiooniteenuse koolitusprojekti (*Training for Vocational Rehabilitation Services*).

Oktoobris 2008 käivitunud projekti rahastatakse Leonardo da Vinci elukestva õppe uuendussirde programmist ning selle eesmärk on parandada teenuse kvaliteeti ja kättesaadavust.

Projekti tulemusena valmis viie riigi koostöös täiendkoolitusprogramm ning kuus inimest läbis koolitaja koolituse, kellest kolm andsid oma teadmisi-oskusi edasi 25 spetsialistile. Nende hulgas olid ka Eesti Töötukassa juhtumikorraldajad ning rehabilitatsioonivaldkonnas töötavad juhtumikorraldajad, sotsiaaltöötajad, nõustajad ja grupijuhendajad. Valminud koolitusmaterjali, mis keskendub tööalase rehabilitatsiooniga seotud praktiliste oskuste kujundamisele, saab kasutada nii kontakt- kui e-õppes.

Koolitusprogramm pandi kokku kasutades konsortsiumi Suurbritannias tegutseva partneri Rehabilitation Network Ltd õpi-vajaduste analüüsi metoodikat. Õppetöö olulisimaks komponendiks olid praktilised individuaalsed ja grupiharjutused ning nende analüüs.

Koolitustegevust hindavad konsortsiumi Suurbritannia partnerid ning lõplikud tulemused selguvad õige pea. Kuid juba praegu võib öelda, et projektis rakendatud konkreetsele koolitusgrupile programmi koostamine tasub end ära. Detailsemalt saab koolitusprogrammi väljatöötamisest ja projekti teistest tulemustest kuulda TRAVORSi töötoas, mis toimub rahvusvahelise taastusravi- ja rehabilitatsiooniteemalise kongressi BAR 2010 raames 18. septembril Tallinnas, lähem info: www.etas.ee. Täiendavat informatsiooni projekti kohta saavad huvilised ka veebilehelt www.travors.eu või TÜ Pärnu kolledžist e-posti teel: marju.medar@ut.ee või karin.kiis@ut.ee.

Karin Kiis

TÜ Pärnu kolledž, sotsiaaltöö assistent





Toimus võlanõustamise teemapäev

ESTA korraldas Tartus 17. juunil teemapäeva võlanõustamisest.

Vajadus võlanõustamisteenuse järele on suur, see ilmnes ka spetsialistide sõnavõttudes.

Ettekandega esinesid Evelin Laanemäe MTÜst Nõutuba teemal „Võlanõustamise rakendamine Viljandis“, Riina Marran Valgjärve vallavalitsusest „Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja ja võlanõustaja rollide ühitamise võimalikkusest“, Marve Kõiv Võru Nõõrimaa Tugikodust ettekandega „Võlgniku õigused ja kohustused täitemenetluses“. Diana Türna Tartu linnavalitsusest rääkis võlanõustamisteenuse rakendamisest Tartus ja võlanõustaja kogemusest töös klientidega ning Kaidi Silver-Schöbe Tallinna Sotsiaaltöö Keskusest teemal „Maksejõuetud võlgnikud võlanõustamises. Pankrot“.

Eraldi esiletõstmist väärib Riina Marra-

ni sõnavõtt, milles ta tõi välja raskused kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja ja võlanõustaja rollide ühendamisel. Mõlemad valdkonnad on keerulised ja nõuavad nõustajalt ulatuslike isiklike ressursside rakendamist. Kõneleja viitas ohule, et sotsiaaltöötaja põleb läbi, kuna ta ei jõua oma töö kõrvalt tegelda ka võlanõustamisega, sest töökohustusi on tal niigi väga palju. Kõnelejate ühist arvamust iseloomustavad hästi Riina Marrani sõnad: „Toimetulematus ja laenuvõlad kimbutavad praegu paljusid. Majanduse õitseageg võimaldas perekondadel tunda end ülihästi, elada ja laenata üle võimete. Isegi praegu, raskel perioodil tegelevad pangad aktiivselt ülisoodsate laenupakkumistega. Paraku ei taha inimesed säästliku eluviisiga harjuda. Nii kaua, kui leidub lihtsameelseid, kasvab vajadus võlanõustamisteenuse järele.“ Teemapäeval osales 44 inimest Eesti sotsiaalvaldkonna asutustest.

Angelika Armolik

Seminar „Teispool koduläve“

ESTA korraldab koostöös Tallinna Sotsiaaltöö Keskusega **15. septembril** algusega kell 10 Tallinna Ülikooli konverentsikeskuses, Uus-Sadama 5, seminari „Teispool koduläve“.

Seminar korraldatakse vaesuse ja tõrjutuse vastu võitlemise Euroopa aasta põhimõtete valguses. Seminari eesmärk on tõsta avalikkuse teadlikkust vaesuses elavate inimeste olukorrast, tutvustada sotsiaaltöö parimaid praktikaid inimeste abistamisel ja nende probleemide leevendamisel ning arutleda võimaluste üle, mis aitavad ennetada sotsiaalsesse tõrjutusse sattumist. Seminaril esinevad selle valdkonna arendamisel silmapaistvaid tulemusi saavutanud oma ala asjatundjad järgmistel teemadel:

- võlanõustamisteenuse väljatöötamine ja teenuse osutamise viie aasta kogemus Tallinnas
- pikaajaliste töötute tööerakendamine Pärnus
- toidupanga teenuse käivitamine Tartus
- toidupanga loomise raskused Tallinnas, Hollandi kogemus
- Jõgevamaa omavalitsuste koostöö töötute aktiveerimisel
- töötus – Eesti inimarengu suurim proovikivi
- kokkuvõtte õiguskantsleri ringkäigust kodutute õomajadesse ja varjupaikadesse
- arendustöö õiguskantsleri kontrollkäigu tulemustest lähtudes
- Tallinna strateegia kodutuse likvideerimisel.

Päeva lõpus toimub ESTA Põhja-Eesti piirkondliku ühenduse avalik koosolek. Ajakava ja info registreerimise kohta leiad ESTA kodulehelt www.eswa.ee

Euroopa Sotsiaalfond jätkab hoolekande toetamist ka 2010–2011



Piret Loorand
sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Euroopa Sotsiaalfondi poolt rahastatav programm „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2010–2011“ on esimese poolaasta jooksul jõudnud alustada enamiku planeeritud tegevustega.

Jätkuvad riiklikud nõustamisteenused

Tegevusega jätkab Astangu Puudealase Teabe ja Abivahendikeskus (PTAK), kus koostatakse juurdepääsu ja kasutatavuse põhimõtetest lähtuvaid keskkonna kohandamise eksperthinnanguid; nõustatakse abivahendi valikul ja hankimisel; pakutakse sõltumatut informatsiooni abivahendite ja abivahendimüüjate tootevaliku ja toodete maksumuse kohta; antakse nõu, kust ja kuidas saada toetust abivahendite eest tasumiseks ning keskkonna kohandamiseks; korraldatakse universaalset disaini ja keskkonna kohandamise võimalusi ja viise tutvustavaid koolitusi. PTAKi teenused on kliendi jaoks tasuta. Keskuse külastamiseks või nõustaja kliendi juurde kutsumiseks on soovitatav konsultatsiooni aeg kokku leppida telefoni või e-maili teel. Lähemalt: www.abivahendikeskus.astangu.ee.

Nõustamiskeskused pakuvad aastatel 2010–2011 erivajadustega inimestele ja nende pereliikmetele toimetulekualast abi Ida-Virumaal Jõhvis ning Põlva-, Võru- ja Valgamaal, nende teenuste osutamiseks teeb sotsiaalministeerium koostööd osaihinguga

Corrigo ja MTÜga Eesti Abikeskused. Keskused tegelevad esmase sotsiaalnõustamise, võla-, pere- ja psühholoogilise nõustamisega. Klient võib keskusesse pöörduda nii iseseisvalt kui ka sotsiaaltöötaja soovitusel. Teenused on kliendile 8 tunni ulatuses tasuta. Kui on vajadus teenuse jätkamiseks, saab seda korraldada kokkuleppel kohaliku omavalitsusega ja/või kliendi raha eest. Nõustamiskeskused pakuvad ka online-nõu, mida saab kasutada kõigis Eesti piirkondades. Lähem informatsioon: <http://noustamisteenused.sm.ee/>.

Majanduslanguse perioodil aktuaalseks muutunud võlanõustamisteenuse osas on programmis tehtud muudatusi: esialgu plaanis olnud võlanõustajate koolitamise asemel korraldatakse hange võlanõustamisteenuse ostmiseks neis piirkondades, kus see praegu veel kättesaadav ei ole. Programm pakub võlanõustamist töötavatele inimestele, sama teenust töötutele pakub Töötukassa.

Uute rehabilitatsiooniprogrammide piloteerimine

Juunis selgusid partnerid, kellega alustatakse sügisel koostööd töölesaamist toetavate rehabilitatsiooniprogrammide pakkumiseks. Lepingud sõlmitakse Eesti Vaegkuuljate Liidu, Kristiine Sotsiaalkeskuse, Adeli Eesti OÜ, Põlva haigla rehabilitatsioonikeskuse, Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsioonikeskuse, Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskuse, Ambromed Grupp OÜ, Keila Taastusravikeskuse, Tallinna Vaimse Tervise Keskuse ning Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskusega. Rehabilitatsiooniprogrammid toetavad kompleksse sekkumisega puudega inimeste¹ iseseisva toimetuleku oskusi ning tööturule sisenemist või seal püsimist. Kokku saab programmides osaleda kuni 250 inimest.

¹ Puude aste ei pea olema määratud

Tugiisikuteenus vanemliku hoolitsuseta noortele

Asenduskodust ja perekonnas hooldamiselt lahkuvatele noortele tugiisikuteenuse osutamist korraldab Eesti Asenduskodu Töötajate Liit. Piloteeritava teenuse eesmärk on kergendada noorte iseseisvumist ning tagada neile seoses suurte muutustega nende elus nõustamine juba varasemast ajast tuttava tugiisiku kaudu. Tugiisik aitab noorel töökohta otsida ja igapäevaelu korraldada, annab nõu, kui töökohal tekivad probleemid, vajadusel soovitab hariduse täiendamist. Osaleda sooviv noor peaks olema mitte rohkem kui aasta eest asenduskodu või perekonnas hooldamise teenuselt lahkunud või siis seda tegema lähema kuue kuu jooksul. Kuna projekt kestab 2011. a lõpuni, on sihtgrupiks ka need noored, kes aasta pärast või veidi hiljemgi teenuselt lahkuvad. Huvist tuleks märku anda Eesti Asenduskodu Töötajate Liidule, kontaktid leiab www.eatl.ee.

Hoolekandeteenuste kvaliteedi parandamine

Hoolekandeteenuste kvaliteedi parandamiseks viiakse läbi teenuseosutajate koolitusi, koostatakse juhendmaterjale ning piloteeritakse rehabilitatsiooniteenuse kvaliteedi juhtimise süsteemi.

Hooldustöötajate koolitusi korraldab programmi raames Tervise Arengu Instituut. Kevadel alustati hooldusabitöötajate ning psüühilise erivajadusega inimeste tegevusjuhendajate esimeste gruppide koolitamisega, trükkiminekut ootab õppematerjal psüühiliste erivajadustega inimeste tegevusjuhendajatele. Programmi raames on tulemas koolitused ka koduhooldustöötajatele. Täpsem info Tervise Arengu Instituudi aadressil koolitus@tai.ee.

1. aprillist käivitunud sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistri (STARi) kasutajakoolitused korraldati koos IT Koolitusega. Kolmest koolitusmoodulist on läbi viidud toimetulekutoetust ja hooldajatoetust määravate ja maksvate kohalike omavalitsuste töötajate koolitus ning kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste töötajate koolitus

administraatori rollis, milles osales 614 inimest. Aasta teises pooles toimuva kolmanda koolitusmooduli raames õpetatakse omavalitsuste töötajatele STARi keskkonnas juhtumikorralduse rakendamist ning teenuste suunamist. 2011. a lõpuni saab õpitut täiendada ning praktilistele küsimustele vastuseid leida sotsiaalministeeriumist STARi kasutajatoelt. Ka hoolekandeteenuste osutajatele STARi võimaluste tutvustamine on planeeritud läbi viia 2011. aastal koos kasutajatoe spetsialistidega. STARi uudiseid edastab sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee, kus on saadaval ka STARi videokoolitus.

Rehabilitatsiooniasutuste kvaliteedialast pilootprojekti viib läbi Astangu KRK. Tegevuses osaleb 7 vabatahtlikku rehabilitatsiooniasutust, kellega koos analüüsitakse Euroopa Rehabilitatsiooni Platvormi välja töötatud kvaliteedi juhtimise süsteemi EQUASS *Assurance* juurutamise võimalusi Eestis. EQUASS loomisel on arvestatud eri huvigruppide – teenusepakkujate, teenuse saajate, sotsiaalpartnerite, rahastajate ja poliitikajundajate – vaatenurki ning see valiti Eesti jaoks välja kui ainus sektorispetsiifiline kvaliteedi juhtimise süsteem Euroopas, mis põhineb universaalsel võtmeväärtustel ja arvestab rahvastiku kultuurilist mitmekesisust. Piloteerimise käigus selgitatakse välja, kas süsteem sobib riikliku rehabilitatsiooniteenuse kvaliteedi hindamiseks ning teenuse osutamise eeltingimusena kasutusele võtmiseks.

Projekte oodatakse ka avatud taotlusvooru

Lisaks programmile rakendatakse hoolekandete toetamiseks ka avatud taotlusvoorusid, kus taotlejad saavad rahastamist vajavaid ideid etteantud teema raames ise välja pakkuda.

Meetme „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed“ teine taotlusvoor on avatud 6. augustist 7. septembrini. Taotlusvooru kaudu toetatakse sel korral eakatele, puuetega inimestele või dementsetele isikutele koduse hooldusteenuse ja ööpäevase hooldusteenuse pakkumist, et võimaldada hoolduskoormusega inimestel taas tööle asuda või ennetada nende tööturul kõrvale jäämist.

Taotlusvooru kohta saab lisainformatsiooni SA Innove kodulehelt www.innove.ee.

STAR tuli..., et jääda

Juba viis kuud on tublid sotsiaaltöö spetsialistid kasutanud uut infosüsteemi. Selle aja jooksul on nii kasutajad kui ka infosüsteemi loojad saanud palju targemaks just tänu konstruktiivsele tagasisidele selle kasutatjalt. STARi rakendamine on andnud naaberomavalitsustele tuge heade praktikate juurutamiseks tihedamalt koostööd tegema.

STARi jätkuarenduste partneri otsingud hetkel käivad. Hankemenetluse tulemusena soovib sotsiaalministeerium sõlmida raamlepingud kaheks aastaks vähemalt kahe arendajaga, kelle kaasabil realiseerida vajalikud muudatused ning arendused.

STARi muudatus- ja täiendusvajadusi on töö käigus kogunenud omajagu, oleme saanud tagasisidet süsteemi kitsaskohtadest kui ka rea ettepanekuid, mis võimalusi süsteem veel võiks pakkuda.

STARi hetkel kasutatava funktsionaalsuse ulatus on veel üsna piiratud, puudutades peamiselt toetuste maksmist. On loogiline, et eelkõige keskendume arenduste esimeses etapis selles osas ilmnunud probleemide kõrvaldamisele.

Muudatuste lühikirjeldused on saadetud kommenteerimiseks kõigile teadaolevatele STARi kasutajatele. Lühidalt olulisematest arendustest.

Esmajärjekorras soovime lahendada probleemid, mis on seotud **arveldustega**. Oma-valitsustele on eelkõige tekitanud peavalu rahalehtede kujundus/infohulk rahalehtedel, kirjade järjestamine rahalehtedel, samuti ka võimaluse puudumine kinnitatud rahalehtede tühistamiseks. Arvelduste poolelt on oluline lisada süsteemi asutuse erinevaid pangakontonumbreid. Oluline probleem on asutustele tehtavate maksete puhul asutuse pangarekvisiitide salvestamine.

Teine tähtis ülesanne on luua võimalus saada **toetuse/teenuse saajate** nimekirju otsitava perioodi kohta.

Sotsiaaltöötajate sooviks on olnud saada kiire ja mugav ülevaade kliendi leibkonnast, sh leibkonnaliikmete vanusest ja sotsiaalsest seisundist.

Et õigustada STARi juhtumipõhise sotsiaaltöö abivahendina, on vaja kohendada juhtumiplaani täitmise võimalusi ning luua võimalus juhtumiplaani väljatrükiks.

Mis puudutab päringuid teistesse registritesse, siis on avatud Sotsiaalkindlustusameti päringud, mis võimaldavad saada infot kliendile määratud puudest/töövõimekaost ning SKA poolt makstavatest pensionidest, toetustest ja hüvitistest. Ka on võimalik saada andmeid selle kohta, kas isik saab riiklikke teenuseid (erihoolkanne ja rehabilitatsioon). Veel sel aastal lähevad töösse ka Töötukassa infopäringud, kuid täpset tärmunit siinkohal välja ei käiks.

Lisaks eelpool toodule oleme jätkuvalt huvitatud kontaktidest, et saada tagasisidet võimalike muudatuste tegemiseks ning kasutajapoolseks testimiseks.

IV kvartalis on planeeritud STARi jätkukoolituste III moodul, mis annab ülevaate teenuste haldamisest STARis ning võimaldab järk-järgult STARi kasutamist laiendada.

Jätkuvalt on sotsiaaltöötajatele kasutamiseks telefonitugi ning meiliaadress starabi@sm.ee, kuhu võib kirjutada oma STARiga seotud muredest.

Katrin Pedastsaar ja STARi meeskond

Kasutajatoed annavad nõu

STARi esimese kasutuskoo algul vajasis paljud sotsiaaltöötajad lisaks läbitud koolitustele ka kasutajatugede poolt täiendavat ülevaadet andmeregistri tööprotsessidest. Sooviti tuge, julgustust, juhendamist ja nõustamist, et STARi koolitustel õpitud igapäevatoos rakendada. Sellest tulenevalt käisid kasutajatoed sotsiaaltöötajaid maakonnakeskustes ja suuremates omavalitsustes kohapeal juhendamas.

Üldiselt valmistab kasutajatele kõige enam raskusi juba määratud toetuste tühistamine, sagedased on ka kõned, kus palutakse abi süsteemi sisestatud andmete muutmiseks ja täiendamiseks. Eriti tekitab raskusi just kindlaks perioodiks määratud hooldajatoetuse maksmine, kuna seal võib tekkida vajadus muuta toetuse määramise aluseks olevaid andmeid, nagu näiteks hoolduse lõppemine, uue hooldaja määramine, ravikindlustuse vajaduse muutumine jms. Mõnevõrra vähem tekitab küsimusi ka rahalehtede ja maksefailide loomine.

Väga oluline on olnud kasutajate pidev tagasiside, kohe on teavitatud süsteemi tõrgetest ja tööd takistavatest asjaoludest. On tehtud väga palju ettepanekuid süsteemi muutmiseks ja arendamiseks.

Seoses STAR-i kasutamisega tekkinud probleemidega ja ka siis, kui ei osata küsimust täpselt sõnastada, palume julgelt pöörduda kasutajatugede poole. Kui telefoniga ei õnnestu ühendust saada, piisab ka elektroonilise teate saatmisest, misjärel võtame esimesel võimalusel juba ise ühendust.

kasutajatoed

Juta Laimets 626 9706 juta.laimets@sm.ee

Merily Friedemann 626 9703
merily.friedemann@sm.ee

Sotsiaaltöötajad:

Palusime omavalitsuste sotsiaaltöötajatel jagada oma kogemusi seoses andmeregistri STAR kasutamisega. Tundsimine huvi, mis on olnud selle puhul kõige keerulisem ning millised on nende ettepanekud süsteemi parandamiseks.

STARi rakendamine tuli – nagu kõik hea ikka – ootamatult. Hooldusjuhtumite arv, mida Tartul tuli sisestada, on võrreldes teiste omavalitsustega väga suur.

Loodetavasti kajastub see ka sotsiaalministeeriumi aruannetes, kus võrreldakse kohalike omavalitsuste sotsiaalkulutusi. Üldiselt on töötajad valmis rakendama kõike uut, kuid lisatundide tegemine oli siiski väsitav ja kurnav.

Juhtumite sisestamisel selgus, et parimad andmekandjad on paberkandjal materjalid ehk toimikud. Sisestavate andmete suur maht võimaldas hooldusjuhtumeid omavahel võrrelda ja teha ettepanekuid juhtumite menetlejatele.

Võimalik, et koolitusmaterjalid ei arvestanud piisavalt sisestajat, mistõttu oli alguses raske andmete sisestamisega lõpuni jõuda. Vead parandati nii kiiresti kui võimalik.

Tagasi vaadates oleks olnud mõistlikum STARile üle minna aasta alguses, see oleks välistanud vajaduse aeg-ajalt SISist järele vaadata, et mis juhtus esimese kolme kuuga ja mis pärast seda.

Edasised ootused on seotud sotsiaalteenuste kandmisega STARi, mis oleks mõistlik samuti ära teha tähtajalise tööna.

Indrek Sooniste

Tartu linnavalitsuse eakate ja puuetega isikute hoolekandeteenistuse juhataja-hooldusala peaspetsialist

uus programm vajab täiendamist

STAR programmi on veel vaja arendada ja täiustada, praegusel kujul on tegemist pooliku variandiga. STARi on hea kasutada vaid juhul, kui on vähe kliente, näiteks 20 klienti kuus. Suures omavalitsuses, kus päevas käib paarkümmend klienti, on programm liiga aeganõudev: liiga palju on vaja avada ja sulgeda erinevaid aknaid enne, kui saab teha näiteks toimetulekutoetuse (TTT) otsuse. Võrreldes SISiga on töökoormus väga suur. Näiteks STARis on toimetulekutoetuse määramisel üheliikmelisele perele, kellel on neli kulukirjet ja üks tulukirje, vaja teha 45 hiireklõpsu. Lisandub veel juurde kirjutatav info.

Seega oli SIS töötajasõbralikum, kompaktsam ning vähem aega ja närvikulu nõudev programm. STARis on liiga palju üleliigseid asju, st aknaid, valikuid jne. Aeg-ajalt on hetki, kus STARi programm ka korralikult ei tööta.

Väga häiriv on asjaolu, et mingi toimingu sooritamisel puudub ülevaade, mida parasjagu teed (seda eriti täiendavate toetuste puhul) ja hiljem pole selgelt ühel lehel näha eelmistel kuudel makstud toimetulekutoetuse ja muude tehtud toetuste summasid.

Toimetulekutoetuse tegemisel peaksid määratud hooldajatoetuse summad kohe kanduma õigesse aknasse.

Suuri probleeme on olnud tehtud toimingu rakendamise kinnitamisega, juhul kui eelnevalt on tehtud menetluses muudatusi (nt toimetulekutoetuse puhul).

Ettepanekud:

1. võiks olla eraldi lehekülj, kus oleks näha eelnevatel kuudel määratud toetused ja nende suurus
2. lihtsustada programmi vähendades vajadust avada ja sulgeda nii palju eri aknaid ning vähendades ka hiireklikkide arvu
3. menetluse käigus peaks olema lihtsam teha parandusi (nt juba kinnitatud asja tühistamine on ülikeeruline)
4. suurendada STARi kirja ja värve, muuta tugevamaks (kiri peaks olema suurem vähemalt nendes kohtades, mida on vaja

pidevalt muuta ja kasutada, nt TTT puhul tulude ja kulude aknas jne). Loomulikult peaks olema otsuse väljatrükk klientide loetavas kirjas.

5. x-tee andmed võiksid olla kohe STARis, näiteks kanduda TTT tulude ja kulude aknasse

6. veateated peaksid olema arusaadavad ja konkreetsed: näiteks et puudu on üksikvanema toetus jne

7. et peresid oleks lihtsam üles leida, võiks olla perekoodid nagu SISis

8. võiks olla tagasi-nuppe – tihti peab otsast peale alustama, sest eespool tehtud samme pole näha.

Kokkuvõttes saan aru vajadusest uuendada programme, kuid leian, et uuendused on põhjendatud juhul, kui sellega koos muutub töötajale lihtsamaks ka igapäevatöö, mitte vastupidi.

Triinu Tuvi, Tartu linnavalitsuse sotsiaaltööteenistuse sotsiaaltöötaja

STAR – nagu ikka uus programm – vajab kindlasti pidevat täiendamist ja kohandamist. Praeguseks hakkame juba uue programmiga harjuma, kuid algul oli väga suuri raskusi. Koolitusel tundus, et kõik on väga lihtne ja selge, aga pärast polnud see sugugi nii... Kui programm käivitus, tundsid sotsiaaltöötajad puudust sellest, et keegi ütles, kuidas asju õigesti teha. Kasutajatugesid aga polnud tihti võimalik kohe kätte saada, sest nende järele oli suur nõudlus. Samas polnud ka aega oodata, sest klient ootas, ja siis tuli ise hakkama saada ning küsimustele vastused leida.

STARil on palju puudusi, kuid on ka head. Näiteks hea on see, et toimetulekutoetuse taotluse sisestamisel saab kopeerida eelmise kuu kulud ja tulud, kui andmed on samad. Hea on ka andmete võrdlus rahvastikuregistri ja teiste registritega, kui need kõik tööle hakkavad. Mina kasutan STARi põhiliselt arveldaja rollis ja arvan, et väga lihtne on teha toetuste ülekandeid asutustele. SISiga oli see ajamahukam, palju tuli trükida käsitsi. Samas peavad sotsiaaltöötajad,

kes toimetulekutoetuse taotlust menetlevad, kliendi soovil eluasemekulude ülekande korral otse üürileandjale trükkima iga kuu käsitsi üürile andja nime ja konto numbri. Need andmed võiksid salvestuda, siis saaks järgmisel kuul valida lihtsalt sama nime ja konto numbri.

Lõpetuseks tahan öelda, et kui on olnud mingi probleem programmiga, siis on see küll üsna kiiresti kasutajatugede abiga lahendatud. Loodame, et edaspidise arenduse käigus muudab STAR sotsiaaltöötaja töö lihtsamaks ja kergemaks.

Ülle Nuude, Tartu linnavalitsuse sotsiaalinfosüsteemi spetsialist

Uue andmeregistri STAR kasutuselevõtt on sujunud minu jaoks natuke raskemalt

kui arvasin. Esimene mulje oli, et kuidas ja miks on suudetud üks lihtne ja arusaadav süsteem (SIS) nii keeruliseks ajada. Plussiks on muidugi vajaliku teabe kättesaamise laienemine, mida enne SISI kaudu ei olnud võimalik saada. Kui olen STARi kasutamisega hätta jäänud, siis on aidanud paberkanjal koolitusmaterjal ja STARi meeskond sotsiaalministeeriumis telefoni teel.

Esiialgu on kõige keerulisemaks osutunud liiga palju etappe toetuste maksmise moodulites, kuid usun, et ajapikku sellega harjub. Ettepanekuid süsteemi parandamiseks ei ole, sest süsteem ei ole veel endale nii selge.

Juta Sepp

Torgu valla sotsiaalnõunik

Üleminekul eurole saavad ka sotsiaaltöötajad aidata

1. jaanuaril 2011 liitub Eesti euroalaga ja maksevahendina võetakse kasutusele euro. Kuigi enamus inimesi on sellest teadlikud, tuleb siiski arvestada tõsiasjaga, et kõik inimesed ei jälgi päevauudiseid. Kohalike elanike teavitamine sellisest riiklikult tähtsast sündmusest on nii kohaliku omavalitsuse kohustus kui ka huvi. On väga vajalik, et omavalitsuste sotsiaaltöötajad teavitaksid rahavahetusest ja sellega seotud probleemidest elanikke, kelle kommunikatsioonivõimalused on väikesed või puuduvad üldse. Põhiline on hajutada hirne ja kuulujutte. Raha kiire vahetamine ei ole kohustuslik, sest seda saab Eesti Pangas teha seni, kui elanikel on Eesti kroone. Rahavahetus on tasuta ja ühtse kinnitatud kursiga 1 euro=15,6466 kr. Kahe nädala jooksul alates 1. jaanuarist võib kauba või teenuse eest maksta mõlemas valuutas, kuid müüjad on kohustatud tagasi andma juba eurosid. Omavalitsustel, kus puuduvad pankade kontod ja postkontoreid on vähe, oleks mõistlik abistada eakaid, puuetega inimesi jt transpordiga, et nad jõuaks rahavahetuspunktidesse, kui nad soovivad sularaha vahetada. Riigil on kavas jaotada elanikele otsepostituse teel teavituspakett informatsiooni ja eurokalkulaatoriga, mille saavad vaid need, kellel on avalik postiaadress. Lisaks jaotab sotsiaalministeerium pere- ja sotsiaaltoetuste voldikuid eri võrgustike kaudu ning otsepostituse teel infokirja pensionäridele. Omavalitsuste eurole ülemineku koordinaatorid peaksid omama teavet, kui palju inimesi ei saa neid infomaterjale, ja edastama siis ise neile vajaliku teabe.

Rohkem infot: Euroveeb: <http://euro.eesti.ee> (vt ka kohaliku omavalitsuse rubriiki); Eesti Pank: www.eestipank.info; Tarbijakaitseamet: www.tka.riik.ee.

Märt Moll, Eesti Maaomavalitsuste Liidu finantsnõunik

Hooldusravi ja hoolekanne – toimiva võrgustiku loomine



Kai Saks
Tartu Ülikool

Geriaatrilise haige, samuti puudega inimese probleemid on tavaliselt väga mitmekesised, meditsiinilised probleemid põimuvad õendushoolduse ja hoolekande vajadusega. Iga üksik spetsialist võib oma tööd teha kui tahes hästi, kuid ilma toimiva professionaalse võrgustikuta jääb abi episoodiliseks ning abivajaja sageli rahulolematuks.

Tulemuslik võrgustikutöö

Võrgustiku tähenduses pean antud kontekstis silmas eelkõige erialaspetsialiste, kes töötavad multiprobleemsete geriaatriliste haigetega ja puudega inimestega: perearst, eriarst (haiglaarst), pereõde, kodusõde, hooldusravi osakonna õde või sotsiaaltöötaja, hooldekodu sotsiaaltöötaja või õde, kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja, tervishoiuasutuse sotsiaaltöötaja, avahooldusteenuse sotsiaaltöötaja, aga ka taastusspetsialistid (füsioterapeut, tegevusterapeut, logopeed). Hooldusvajadusega haige võib olla vahelduva eduga kõigi eelnimetatud töötajate patsiendiks/kliendiks. Mõnikord ka mitte väga oodatud patsiendiks/kliendiks, sest probleeme on palju, kuid nende lahendamiseks ei piisa kompetentsi või ressursi. Või siis tundub, et inimene on pöördunud valesse kohta või üldse asjatult – meediku poole sotsiaalsete/toimetulekuprobleemidega või sotsiaaltöötaja poole lahendamata meditsiiniliste probleemidega. Sellistel juhtudel on võrgustikutöö kõige efektiivsem probleemide lahendamise meetod nii abivajajale, abistajatele kui ka meie ühisele sotsiaalsele rahakotile. Mida vajab võrgustik efektiivseks tööks? Eelkõige „ühist keelt“ omavaheliseks suhtlemiseks, ühiste andmebaaside kasutamist ning loomulikult koostöötahet. Kasuks tuleb, kui võrgustikul on formaalsed või mitteformaalsed toimimisreeglid ning võrgustikus töötab juhtumikorraldaja ehk hoolduse koordinaator. Võrgustik töötab efektiivselt siis, kui selles osalemine ei suurenda selle liikmete üldist töökoormust ning töö tulemused pakuvad rahuldust.

Praegu Eestis formaalseid reegleid hoolduse võrgustikutööks ei ole, kuigi häid näiteid leiab paljudest piirkondadest, eriti maapiirkondadest, kus tervishoiu- ja hoolekandetöötajad töötavad üksteise lähedal ning on omavahel tuttavad. Ometi tekivad sealgi piirangud, kui abivajaja satub ravile või hooldusele mõnda kaugemasse kohta.

Integreeritud hooldus

Kuidas muuta hoolduse võrgustikutööd toimivaks kogu Eestis? Ilmselt esitab vajalikke meetmeid kõige paremini integreeritud hoolduse kontseptsioon, mis on üks tänapäevaste hooldusteoriate keskseid märksõnu. Seda mõistet selgitab hästi EL projekti CARMEN poolt välja töötatud definitsioon (Nies 2004):

“Integreeritud hooldus on teenuste ja hooldusprotsesside hästi planeeritud ja hästi organiseeritud kompleks, mis on suunatud multiprobleemsete isikute või sarnaste vajadustega/probleemidega isikute rühma vajaduste ja probleemide lahendamisele.”

Integreeritud hooldus on mitte teenustekeskne, vaid kliendikeskne lähenemine hooldusele. Integreeritud hooldus ei lahenda kõiki hooldusega seotud probleeme, kuid aitab kaasa pikaajaliste, komplekssete ja mitmekesiste probleemidega inimeste elukvaliteedi parandamisele. Samas on selline hooldus pikemas perspektiivis ka kulusäästlik, vähendades asutushoolduse ja haiglaravi vajadust ning võimaldades pereliikmetel jätkata töötamist.

Integreeritud hooldus saab efektiivselt toimida siis, kui see peab silmas järgmisi põhimõtteid:

- vastavus isiku vajadustele
- individualiseeritud lähenemine
- multidistsiplinaarsus
- ravi, rehabilitatsiooni ja hoolduse järjepidevus
- teenuse pakkujad kasutavad ühiseid infobaase
- paindlikkus ja sujuv toimimine
- koostöö mitteformaalsete hooldajatega

Integratsioon hoolduses tähendab eelkõige protsessi ning on suunatud eakatele ning puuetega inimestele ühelt poolt teenuste kättesaadavuse ning teiselt poolt hoolduse järjepidevuse tagamisele. Integreeritud hooldus võib toimida mudelitena – kas integreeritud organisatsioonide või võrgustikena. Eesti jaoks on praegusel arenguetapil kõige sobivamaks integreeritud hoolduse mudeliks koordineeriva võrgustiku mudel. Koordineeriv mudel tähendab, et koostöövõrgustikku kuuluvad isikud ja asutused on oma tegevuse selgelt orienteerinud omavahelisele koostööle, kuid omavahelised suhted ei pruugi olla väga tugevad ning partnerid võivad vahetuda. Sellise integratsiooni puhul sõlmitakse suhted tegevuse tasandil (korduvate) lepingute alusel.

Perearst on võtmeisik hooldusraviteenustele suunamisel ja kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja hoolekandeteenusele suunamisel. Kui isiku vajadus kasvab ainult hooldusravi või ainult hoolekandeteenusest laiemaks, siis lahendatakse isikule teenuste korraldamine juhtumikorralduse põhimõttel. Sellise mudeli puhul on kesksel kohal juhtumikorraldaja ehk hoolduse koordinaator, kelle tegevuse eesmärk on tagada abivajajale võimalikult sobiv ja ökonoomne teenustepakett ning selle sujuv toimimine.

Juhtumikorraldaja peab olema pädev nii abivajaja seisundi ja vajaduste hindamisel kui ka hoolekande ja õendusabi teenustele sobivuse ja suunamise küsimustes. Ta peab valdama informatsiooni riigis osutatavatest teenustest ja teenuse osutajatest ning teenuste korraldamise põhimõtetest. Juhtumikorraldaja on teenuseosutajate meeskonnas isik, kes tegeleb kliendiga kogu selle aja, mille jooksul ta teenuseid vajab, ja valdab kogu hooldusesse puutuvat kliendi infot. Hoolduse juhtumikorraldajad võiksid omada baasharidust tervishoiu või sotsiaaltöö alal ning peaksid saama spetsiifilise lisakoolituse. Heal tasemel juhtumikorralduseks peab olema klientide hindamise andmebaas ja teave piirkonna hooldusasutuste võimalustest.

Kolm arendamist vajavat valdkonda

Missugused on kõige olulisemad meetmed, mis aitaksid Eestis tõhustada võrgustikutööd hoolduses ning rakendada integreeritud hoolduse põhimõtteid?

- Vaja on juurutada hooldusvajadusega inimeste seisundi hindamise arvu- tip põhine metoodika (interRAI), mille andmete põhikogujaks on öde või sotsiaaltöötaja, kuid mis sisaldab vajalikke baasandmeid ka arstile ja taastusspetsialistile.
- Tuleb rajada interRAI andmebaasid, kuhu on juurdepääs selleks õigustatud isikutel nii tervishoiu- kui hoolekandesüsteemist.

- Soovitatav on rakendada tööle hoolduse koordinaatorid (juhtumikorraldajad), kes tegeleksid seisundi/vajaduste hindamise ja sobiliku teenustepaketi koostamisega ning vastutaksid paindliku ja järjepideva hoolduse toimimise eest.

Eesmärk on, et abivajaja probleemid saaksid võimalikult hästi, kuid samas optimaalsete ressurssidega lahendatud. Raha on sotsiaalalal alati vähe, seega peaks olema eesmärgiks mitte võimalikult palju ja kalleid teenuseid ühele abivajajale, vaid võimalikult paljude abivajajate toetamine optimaalse teenustepaketiga. Kõige kallim on aktiivravi haiglas, sellele järgneb statsionaarne hooldusravi, seejärel hooldekodu teenus. Kodu- ja päevateenused on nii tervishoius kui hoolekandes märksa odavamad ning tihtipeale ka inimesele vastuvõetavamad. Meil on haigeid, kes viibivad aktiivravi väga tihti – kolm-neli korda aastas või veelgi sagedamini. Mõnikord on see seotud haiguse eripäraga ning teist väljapääsu pole, kuid osal juhtudel, eriti geriaatriliste haigete puhul, jäävad olulised probleemid sel moel tegelikult lahendamata. Teistes riikides tegeleb selliste haigetega geriaatriaosakonna personal ning uuringud näitavad, et tulemuseks on nii haigete parem elukvaliteet kui ka rehospitalseerimiste vähenemine (Cohen jt 2002, Saltvedt 2006, Lundström jt 2007, Stendvall jt 2007, Baztan jt 2009). Niisamuti ei ole mitte alati mõistlik suunata toimetulekuprobleemidega haige hooldushaiglasse, sest see on kõige kallim hooldusraviteenus. Teisalt võivad koju tagasipöördumisel vanad probleemid korduda. Põhimõtet „kodus on parem“ ei saa rakendada kõikidele, sest mingist vajaduste tasemest alates on mõistlik hakata korraldama statsionaarset hooldusravi või hooldust.

Mida head uus süsteem kaasa toob

Toimiva võrgustiku loomine tähendab ka seda, et kui haige liigub ühelt teenuselt teisele – näiteks haiglast või hooldushaiglast koju –, siis jõuab info selle haige kohta elektrooniliste võrgustike kaudu kohe järgmistele teenusepakkujatele (hoolduse koordinaator, perearst, koduõde, kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja) ning interRAI andmebaasist on võimalik saada detailset infot haige seisundi kohta.

Millist otsest kasu annab interRAI hindamiste juurutamine ning andmebaaside loomine **sotsiaaltöötajatele?**

- Abivajajate seisundi hindamine ühtlustub, sest nii tervishoiu- kui hoolekandesüsteemis kasutatakse ühte meetodikat, mistõttu jäävad ära asjatud topelthindamised ning saab jälgida isiku seisundi dünaamikat: näiteks haiglaravilt koju saabunud klienti pole vaja kohe uuesti hinnata, vaid kasutada saab haiglas tehtud hindamiste andmeid.
- Ühtlustuvad teenustele suunamise kriteeriumid – interRAI meetodika sisaldab mitmeid tõendus põhiseid algoritme, mis objektiviseerivad kliendi ressursikasutuse suuruse ja abivajaduse prioriteetsuse. Selge, et sellised klassifikaatorid on vaid aluseks teenuste vajaduse üle otsustamisel ning igal üksikul juhul tuleb leida individuaalne lahendus, kuid teatud piirjooned saab nende järgi paika panna.
- Lihtsustub hooldusplaani koostamine – interRAI meetodika aitab koondada hindamise tulemuste alusel need probleemsed valdkonnad, millele hoolduses on vaja põhitähelepanu pöörata (kliinilised hindamisprotokollid ehk CAP-id). Käsiraamatud annavad detailsed juhtnöörid probleemsete valdkondade edasiseks käsitlemiseks, kaasa arvatud nende situatsioonide kirjelduse, mis vajavad kindlasti arstlikku sekkumist. InterRAI käsiraamatud on sisuliselt hooldusjuhised asutuses, kus hoolduse/hooldusravi eest vastutavad õendus- või hoolekandetöötajad.
- Võrgustikutöös loob interRAI kasutamine hea ühise keele eri spetsialistide vahel, lihtsustub hoolduse planeerimiseks vajaliku arstliku teabe saamine ning ühtlustuvad arusaamad erinevate teenuste kasutamisest abivajaja toetamisel.

- InterRAI andmebaaside alusel on võimalik planeerida piirkonnale/asutusele vajalike teenuste proportsioon, pidades silmas ressursside õiglast jaotust.

Kokkuvõtteks

Hästi toimiv võrgustikutöö, kuhu on kaasatud paljude spetsialistide kompetents, on võtmeks asjakohase ja paindliku hoolduse pakkumisel abivajajatele. Võrgustikutöö eeldab, et kõik osapooled saaksid abivajaduse hindamisest ja probleemide lahendamise meetodikast ühtemoodi aru. Eestis on valitud multiprobleemsete inimeste seisundi hindamiseks interRAI meetodika, mis tuleb lähiaastatel kasutusele võtta kõikides pikaajalist hooldust ja hooldusra- vi pakkuvates asutustes.

Viidatud allikad

- Nies, H.** (2004). Integrated care: concepts and background. Teoses: Nies, H ja Berman, P.C. (toim.) Integrating services for older people: a resource book for managers. Eds European Health Management Association (EHMA): Dublin, Ireland. http://www.vilans.nl/EHMA/is_01.html (27.07.2010)
- Cohen, H.J., Feussner, J.R., Weinberger, M., Carnes, M., Hamdy, R.C., Hsieh, F., Phillips, C., Courtney, D., Lyles, K.W., May, C., McMurtry, C., Pennupacker, L., Smith, D.M., Ainslie, N., Hornick, T., Brodtkin, K., Lavori, P.** (2002). A controlled trial of inpatient and outpatient geriatric evaluation and management. *N Engl J Med* 346, 905–912.
- Saltvedt, I.** (2006). Treatment of acutely sick, frail elderly patients in a geriatric evaluation and management unit. *Doctoral Theses at NTNU*, 36.
- Lundström, M., Olofsson, B., Stenvall, M., Karlsson, S., Nyberg, L., Englund, U., Borssén, B., Svensson, O., Gustafson, Y.** (2007). Prevention and treatment of postoperative delirium – A randomized controlled trial. *Aging Clin Exp Res* 19(3), 178–86.
- Stenvall, M., Olofsson, B., Lundström, M., Englund, U., Borssén, B., Svensson, O., Nyberg, L., Gustafson, Y.** (2007). A multidisciplinary, multifactorial intervention program reduces postoperative falls and injuries after femoral neck fracture. *Osteoporosis Int* 18, 167–175.
- Baztan, J. J., Suarez-Garcia, F.M., Lopez-Arrieta, J., Rodriguez-Manas, L., Rodriguez-Artalejo, F.** (2009). Effectiveness of acute geriatric units on functional decline, living at home, and case fatality among older patients admitted to hospital for acute medical disorders: meta-analysis. *MBJ*. 338:b50.

Allikaid interRAI meetodika kohta edasiseks lugemiseks:

interRAI kodulehekülg <http://www.interrai.org/section/view/>

Carpenter, I., Perry, M., Challis, D.J., Hope, K. (2003). Identification of registered nursing care of residents in English Nursing Homes using the Minimum Data Set Resident Assessment Instrument (MDS/RAI) and Resource Utilisation Groups version III (RUG-III). *Age Ageing*: 32, 279–85

Urban, R., Saks, K. (2005). Rahvusvahelise geriaatrilise hindamise meetodi kohandamine Eestis. *Eesti Arst* 84; 6, 408–415.

Gray, L.C., Bernabei, R., Berg, K., Finne-Soveri, H., Fries, B., Hirdes, J.P., Jonsson, P. (2008). Standardizing Assessment of Elderly People in Acute Care: The interRAI Acute Care Instrument. *J Am Geriatr Soc*. 56;3, 536–41.

Hirdes, J.P., Poss, J.W., Curtin-Telegdi, N.C. (2008). The Method for Assigning Priority Levels (MAPLe): A new decision-support system for allocating home care resources. *BMC Medicine* 6:9 doi:10.1186/1741-7015-6-9

Saks, K., Urban, R. (2008). Adaptation of interRAI instruments for comprehensive assessment of patients with care needs. *Adv Gerontol*. 21;2, 286–292

Peavarju tagamisest abivajajatele



Mari Amos
õiguskantsleri
nõunik

Õiguskantsler viis ajavahemikus aprill 2009 kuni jaanuar 2010 läbi menetluse, et kontrollida ajutise peavarju ja varjupaigategenuse kättesaadavust üle Eesti. Hinnati ka teenuse osutamise taset ning sooviti tuvastada peamised kitsaskohad teenuse osutamisel. Menetluse raames külastati kõiki peavarjuta isikutele varjupaigategenust ja ööbimisvõimalust pakkuvaid asutusi. Antud menetluse põhjal valmis ülevaade isikutele peavarju tagamisest Eestis ning selle peamistest kitsaskohtadest. Õiguskantsler esitas Riigikogule ettekande ajutise peavarju ja varjupaigategenuse kättesaadavusest peavarjuta isikutele 2. juunil 2010¹.

Teema on aktuaalne ka tulenevalt asjaolust, et Euroopa Liidus on aasta 2010 kuulutatud vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise aastaks. Vaesuse ja tõrjutuse vastu võitlemise Euroopa aasta eesmärk on suurendada teadlikkust sotsiaalsest tõrjutusest ja edendada aktiivset kaasatust. Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise Euroopa aasta üheks peahimõtteks on ka vaesuse ning vaesuses elavate inimeste olukorra ja õiguste tunnistamine: tunnistada vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse all kannatavate inimeste põhiõigust elada inimväärset elu ja kuuluda täieõiguslikult ühiskonda ning edendada nende juurdepääsu sotsiaalsetele, majanduslikele ja kultuurilistele õigustele².

Taust

Eestis oli menetluse läbiviimise ajal kokku 14 kodututele isikutele ajutist peavarju pakkuvat asutust³. Neist 10 on öömaja tüüpi asutused, st asutuses viibimine on võimalik vaid öisel ajal (Tartu linna asutus Varjupaik, SA Kuressaare Hoolekanne varjupaik, Keila Sotsiaalkeskus, MTÜ Rakvere Diakooniakeskus, MTÜ Eesti Punase Risti Narva linna Seltsi kodutute öömaja, Jõhvi Kodutute Varjupaik, SA Jõgeva linna sotsiaalmaja kodutute öömaja, Nõõrimaa Tugikodu täiskasvanute erakorraline öömaja, Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse Kopli öömaja, MTÜ Tallinna Hoolekande Keskuse kodutute öömaja). Lisaks on neli varjupaiga tüüpi asutust, kus abivajajatel on võimalik viibida terve ööpäeva (MTÜ Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Keskuse kodutute varjupaik Tallinnas, Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse kaks varjupaika, MTÜ Haapsalu Töötajate Ühingu kodutute varjupaik). Ajutist peavarju ja varjupaigategenust pakuvad asutused on riigi territooriumil ebaühtlaselt jaotunud. Selge on see, et peavarjuta isikutele vältimatut sotsiaalabi pakkuvaid asutusi ei ole igas omavalitsuses, kuid õiguskants-

¹ Ettekanne on elektrooniliselt kättesaadav aadressil http://www.oiguskantsler.ee/public/resources/editor/File/NORMIKONTROLLI_MENETLUSED/Ettekanded_Riigikogule/2010/Ettekanne_Riigikogule_varjupaigategenusx.pdf.

² Euroopa aasta võitluseks vaesuse ja sotsiaalse tõrjutusega koduleht kättesaadav elektrooniliselt aadressil <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=et&catId=637>.

³ Andmed tuginevad maavalitsuste poolt õiguskantslerile edastatud teabel ning ei pruugi olla täielikud.

leri menetluse tulemusena selgus, et neid ei ole isegi igas maakonnas. Samuti erineb teenuse pakkuja omandivorm – koos teenusepakkujat olid kohaliku omavalitsuse struktuuriüksused, kaheksal juhul pakkus teenust eraõiguslik juriidiline isik.

Riigi kohustused abivajajatele peavarju pakkumisel

Riigi kohustus tagada peavarjuta isikutele kindlatele tingimustele vastav eluase tuleneb mitmest rahvusvahelisest dokumendist, millega Eesti on ühinenud.

Näiteks võib nimetada Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) Peaassamblee poolt 10.12.1948 vastu võetud inimõiguste ülddeklaratsiooni artikli 25 lõiget 1, mis sätestab, et igal inimesel on õigus sellisele elatustasemele, sealhulgas toidule, riietele, korterile, arstiabi ja sotsiaalsele teenindamisele, mis on nõutav tema enda ja tema perekonna tervise ja heaolu hoidmiseks, ning õigus kindlustatusele tööpuuduse, haiguse, invaliidisuse, lesesutumise ja vanaduse saabumise korral või mõnel muul elatusvahenditest ilmajäämise juhul inimesest endast olenemata põhjustel⁴. Samuti tuleb nimetada ÜRO Peaassamblee poolt 16.12.1966 vastu võetud majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelist pakti⁵, mis sisaldab endas universaalseid miinimumstandardeid eluasemele ning artikli 11 lõige 1 sätestab, et selles osalevad riigid tunnustavad õigust isiku ja tema perekonna küllaldasele elatustasemele, sealhulgas toitumisele, riietusele ja elamule, ning õigust pidevale elutingimuste parandamisele. Osavõtvad riigid kohustuvad rakendama abinõusid selle õiguse teostamiseks, pöörates erilist tähelepanu sotsiaalsetele gruppidele, kes elavad ebasobivates tingimustes. Riigi poliitika ja seadused peavad lähtuma kõige haavatavamate gruppide vajadustest⁶.

ÜRO teisel ülemaailmse inimasustuse konverentsil 14.06.1996 võeti vastu Habitat Agenda⁷, mis keskendub piisava hulga eluasemete tagamisele ning inimasulate jätkusuutlikule arendamisele. Deklaratsiooni 4. peatükk keskendub igapäevaste õiguste eluasemele. Selle dokumendi kohaselt tuleb eluasemepoliitika integreerida teistesse poliitikavaldkondadesse, nagu näiteks rahvastiku- ja inimressursside arendamise poliitikasse ning keskkonna- ja infrastruktuuripoliitikasse. Era- ja avaliku sektori koostöös tuleb suurendada taskukohaste eluasemete ühiskasutust ning üürimist ja edendada elamuturupõhiseid soodustusi. Samuti peavad riigid kindlustama kodututele ning teistele ebasoodsas olukorras isikutele juurdepääsu tervishoiu- ning haridusteenustele.

Eesti Vabariigi põhiseadus (PS) ei nimeta selgesõnaliselt isiku õigust eluasemele, kuid tagab § 28 lõikes 2 õiguse riigi abile puuduse korral. Põhiseadusliku miinimumnõudena peab riik kindlustama igapäevase abi puuduse korral vähemalt sellisel tasemel, et oleks tagatud tema esmavajaduste rahuldamine. Eluase on üks põhilisi inimlikke vajadusi. Ilma adekvaatse eluasemeta satub ohtu inimese tervis ja sellega ka tema füüsiline eksistents. Sellises olukorras ei ole tagatud võimalus elada inimväärset elu.⁸ Eelnevat arvesse võttes kuulub eluase kaht-

⁴ Inimõiguste ülddeklaratsioon. Kättesaadav elektrooniliselt aadressil <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=est>.

⁵ Majanduslike, sotsiaalsete ning kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. Kättesaadav elektrooniliselt aadressil <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=23981>.

⁶ The right to adequate housing (Art.11 (1)). CESCR General comment 4. Kättesaadav elektrooniliselt aadressil <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/469f4d91a9378221c12563ed0053547e?Opendoc>ument.

⁷ The Habitat Agenda. Istanbul Declaration on Human Settlements. Kättesaadav elektrooniliselt aadressil <http://www.un-documents.net/hab-ag.htm>.

⁸ Truuväli, E.-J. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Juura 2008, lk 310, p 14.2.

luseta inimese esmavajaduste hulka ning PS § 28 lg 2 kohustab riiki astuma samme selle õiguse tagamiseks.

Eestis on kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (KOKS) § 6 lõike 1 järgi jäetud sotsiaalabi ja -teenuste korraldamine vallas või linnas kohaliku omavalitsuse ülesandeks. Seega kuulub omavalitsuse ülesannete hulka ka selliste sotsiaalsete meetmete rakendamine, mis on vajalikud eluaseme õiguse tagamiseks.

KOKS § 6 lõikes 1 nimetatud omavalitsuse kohustused sotsiaalabi ja -teenuste korraldamisel on täpsemalt fikseeritud sotsiaalhoolekande seaduses (SHS).

SHS § 2 punkti 1 kohaselt on üheks sotsiaalhoolekande liigiks vältimatu sotsiaalabi. Sama paragrahvi punkt 12 määratleb vältimatu sotsiaalabi piisavate elatusvahenditeta isiku olukorrale vastavate hädavajalike sotsiaalhoolekande abinõudena, mis tagavad vähemalt toidu, riietuse ja ajutise peavarju. SHS § 8 punkti 2, § 9 lõike 1 ning § 281 lõike 2 kohaselt on vältimatu sotsiaalabi, sealhulgas ka ajutise peavarju andmise korraldamine kohaliku omavalitsuse ülesanne. Lisaks nimetab SHS § 18 lg 1 punkt 3 ühe hoolekandeesutuste liigina varjupaika, mis on isikutele ajutist ööpäevast abi ja tuge ning kaitset pakkuv asutus.

Tuleb aga rõhutada, et sotsiaalabi ja -teenuste osutamise määratlemine kohaliku omavalitsuse ülesandena ei vabasta riiki täielikult vastutusest nende ülesannete täitmise eest. PS § 28 lõikest 3 tuleneb riigi kohustus toetada omavalitsuste poolt teostatavat hoolekannet. Muu hulgas on riigil kohustus tagada, et olulisemate sotsiaalteenuste sisu ning osutamise tingimused oleksid seadusega piisava regulatiivusega määratletud. Õiguskantsler leidis aga, et kuigi põhiseadusest ning sotsiaalhoolekande seadusest tuleneb avaliku võimu kohustus tagada igapäevase puuduse korral abi eluaseme, sealhulgas vältimatu abina pakutava ajutise peavarju ja varjupaigategenuse näol, kusjuures abi korraldamise kohustus lasub kohalikel omavalitsustel, ei ole riik ajutise peavarju ja varjupaigategenuse osutamise tingimusi ja sisu avanud.

Peamised probleemid varjupaigategenuse pakkumisel

Kuna riigi poolt ei ole määratletud kodututele isikutele vältimatu abi korras pakutava sotsiaalteenuse sisu ja kehtestatud nõudeid teenuse osutamiseks (sh teenuse osutamise käigus lubatavad põhiõiguste piirangud), siis on mõned ajutist peavarju või varjupaigategenust pakuvad kohalikud omavalitsused iseseisvalt kehtestanud regulatsiooni kodututele vältimatute eluasemeteenuste ning sellega kaasnevate teenuste pakkumiseks⁹. Sellised regulatsioonid on aga väga ebaühtlased ning sageli sisaldavad või annavad teenuse osutajale õiguse kehtestada meelevaldseid piiranguid isiku põhiõigustele ja -vabadustele. Seega on vaja välja töötada ajutise peavarju ja varjupaigategenuse osutamise seadusandlik regulatsioon, mis määrab teenuse osutamise tingimused ja sisu (sh teenuse osutajate õigused ja kohustused).

Peavarju pakkuvate asutuste külastamisel selgus, et kõigis asutustes oli sisekorra eeskirjadega või muu sisemise regulatsiooniga kehtestatud nimekiri keelatud esemetest ning nende kogustest, mille valdamine asutuses ei olnud lubatud. Enamasti lubas sisemine regulatsioon jätta isikutele, kes keelatud esemetest loobuda ei soovi, osutamata vältimatu sotsiaalabi

⁹ Näiteks Tallinna Linnavalitsuse 28.06.2006 määrus nr 61 "Vältimatu sotsiaalabi osutamise tingimused ja kord", kättesaadav elektrooniliselt aadressil http://tallinn.andmevara.ee/oa/page.Tavaka_sutaja?c=1.1.1&id=105007, Haapsalu Linnavalitsuse 11.01.2006 määrus nr 2 „Eluasemeprobleemidega täiskasvanutele varjupaigategenuse osutamise kord”, kättesaadav elektrooniliselt aadressil http://www.haapsalu.ee/include/upload/Eluasemeprobleemiga_taiskasvanutele_varjupaigategenuse_kord.doc.jt.

ajutise peavarju või varjupaigateenuse näol. Selline praktika on aga vastuolus PS §-iga 32, mille kohaselt on igaihe omand puutumatu ning võrdselt kaitstud ja omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ning kitsendada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras. Käesoleval ajal omandiõiguse piiranguteks aga seaduslik alus puudub.

Lisaks selgus menetluses, et vaid üksikutes asutustes oli tagatud teenuse tarbijate juurdepääs esmatasandi tervishoiuteenustele. Mitmes asutuses oli puudulik esmaabi osutamise korraldus ja valmidus, samuti asutuste töötajate isikukaitsevahendite ja -meetmete rakendamine haigestumiste vältimiseks. Juhul kui ajutise peavarju või varjupaigateenuse saamisele saabub ravi või isegi viivitamatut sekkumist eeldavas tervislikus seisundis isik, võib piisavate tervisteenuste saamata jäämisel ohtu sattuda tema elu ja tervis. Lisaks võib saada kahju nakkusohtliku isikuga lähedases kontaktis (samas ruumis) viibiv teine vältimatu abi vajaja või asutuse töötaja. Samuti on rahva tervise huvides (nagu näiteks tuberkuloosi ja muude nakkushaiguste leviku ärahoidmiseks) oluline kõigile riskirühma kuuluvatele isikutele tervisealase läbivaatuse võimaluste kättesaadavaks tegemine viisil, mis motiveerib isikut läbivaatusel osalema. Teenuse tarbijate kõrval ei tohi tähelepanuta jätta ka ajutist peavarju pakkuvate asutuste ja varjupaikade töötajate õigust oma tervise kaitsele.

Ebahiitlaseks ja sageli puudulikuks osutus ka teenuse tarbijate teavitamine asutuse sisekorra ning isiku õigustest. Tagamaks kohane õiguste kaitse, tuleks kõigile ajutist peavarju või varjupaigateenust saavatele isikutele neile arusaadaval ning taasesitataval viisil teha teatavaks asutuse sisekord ja nende õigused teenuse tarbimisel või sellega seoses (võimalus täiendavate sotsiaal- või muude teenuste ja abi saamiseks jne). Teenust saaval isikul peaks olema võimalik mis tahes ajal eelnimetatud teabematerjaliga uuesti tutvuda. Ka peaks asutuses olema kehtestatud ja teenuse tarbijatele teatavaks tehtud asutusesiseste kaebuste lahendamise kord, et tagada kõigile esitatud kaebustele vastamine sisuliselt, õigeaegselt ja kohases vormis.

Kontrollimisel täheldati ka seda, et mitmes asutuses osalesid vältimatu sotsiaalabi osutamisel turvatöötajad. Enamasti oli turvateenuse osutamiseks sõlmitud leping asutuse ja turvateenust osutava eraõigusliku juriidilise isiku vahel. Praktikast teostasid turvatöötajad turvakontrolli kõigi või enamiku varjupaika pöördunud isikute puhul. Kontrollimiseks annab seadus õiguse aga vaid isiku kinnipidamise korral. Seega ei ole sellises mahus turvatöötajate kaasamine hoolekandeteenuse osutamisele seaduspärane.

Kokkuvõte

Kokkuvõttes leidis õiguskantsler, et seadusandja kohuseks on üheselt määratleda vältimatu sotsiaalabina pakutava ajutise peavarju ja varjupaigateenuse osutamise tingimusi ja sisu puudutavad reeglid. Seetõttu tuleks algatada sotsiaalhoolekande seaduse muutmise, et sätestada põhjalik ajutise peavarju ja varjupaigateenuse osutamise regulatsioon. Samuti võiks seadusandja kaaluda vajadust algatada diskussioon õigust eluasemele käsitleva parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta artikli 31 ratifitseerimiseks. Tähelepanu võiks pöörata ka vajadusele luua täiendavaid õiguslikke ja sotsiaalseid garantiisid, et vältida eluaseme kaotust ning kodutuse teket. Valdonna edasiseks arendamiseks kavandatavatesse tegevustesse tuleks kindlasti kaasata kohalike omavalitsuste ja ajutise peavarju ning varjupaigateenuse pakkujate esindajaid.

Õiguskantsleri ettekanne tuleb Riigikogus arutusele 2010. aastal.

Kodutuid ei taheta enda ümber näha



Kersti Põldemaa

Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse direktor

On oluline mõista, et raskustes inimeste probleemid ei ole ainult nende probleemid, me oleme kõik omavahel seotud ja keegi ei saa olla rahul ja õnnelik, kui ümberringi on palju õnnetuid inimesi.

Inimesed on erinevad ja erinevad on ka igaühe võimed elus hästi ja iseseisvalt toime tulla. Igas ühiskonnas leidub inimgrupe, kellel on ühel või teisel põhjusel nõrgem toimetulekuvõime ja kelle kohta kasutame mõistet sotsiaalne riskirühm. Hoolekandane ongi selleks, et aidata neid inimesi, kes mitmetel põhjustel ei saa ise oma eluga hakkama ja vajavad tuge.

Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses alustasime tööd riskirühmadega juba 2001. aastal. Aastatel 2001–2007 töötasime välja seoses riskirühmadega 17 arendusprojekti. Alates aastast 2005 oleme ka ise teenuse osutaja ühte sotsiaalsesse riskirühma kuuluvatele inimestele – nimelt toimetulekuraskustes, sotsiaalselt tõrjututele ja koduta inimestele.

teeriume ega ka alammäära, mis ulatuses seda teostada. Seega võivad ja teevadki omavalitsused seda oma arusaamade järgi. Ja reaalsus on see, et alati nappivate ressurside korral eraldatakse neid pigem teistele sihtgruppidele kui meie kliendigrupile. Toimetulekuraskustega ja koduta inimesed ei ole hoolekandes n-ö lemmikabivajajate grupp. Valitseb arvamus, et need inimesed on ise kõiges süüdi, me ei taha nendest midagi kuulda, me ei taha nendega tegeleda, nad on meile koormaks, nad on halvad jne. Kuid inimene ei sünni siia ilma nii, et ta oleks kohe toimetulematu ja sotsiaalselt tõrjutu. Selline olukord tekib mitme halva teguri koosmõjul. Kodutus ja sotsiaalne tõrjutus ei ole ainult nende inimeste isiklik

Kodutus ja sotsiaalne tõrjutus ei ole ainult nende inimeste isiklik probleem, et „jätame nad rahule, las olla omaette“, sotsiaalne tõrjutus puudutab kogu ühiskonda ja selle arenguvõimelisust.

Kodutus on kogu ühiskonna probleem

Hoolekandeseaduse kohaselt tuleb aidata kõiki abivajajaid. Meie sihtgrupi abivajaduse määramiseks on seadus aga puudulik. Ei ole kindlaid abiandmise kohustuse kri-

probleem, et „jätame nad rahule, las olla omaette“, sotsiaalne tõrjutus puudutab kogu ühiskonda ja selle arenguvõimelisust. Sotsiaalne tõrjutus tähendab inimkapitali kaotust, samuti on see oht meie kõigi turvalisusele, soodustades kuritegevust, mille

ohjeldamine nõuab omakorda raha. Mida enam on toimetulekuraskustes inimesi, seda kulukamaks läheb nende aitamine. Tõrjutust ja kodutust täielikult ära hoida pole võimalik isegi ideaalses ühiskonnas, seega tuleb välja töötada ja rakendada neid inimesi toetavate teenuste süsteem. Hoolekandes tuleb väga selgelt otsustada, millises vormis ja mahus on ressursid kättesaadavad, kelle vajadused on suuremad ja kellele abi suunata.

Tallinna Sotsiaaltöö Keskus pakub astmelist resotsialiseerimissüsteemi

Tallinna Sotsiaaltöö Keskus on ainsana Eestis välja töötanud tõrjutute resotsialiseerimise (iseseisvale elule tagasi aitamise) astmelise süsteemi. Teenuseastmete loomise aluseks on resotsialiseerimise võimalikkus ja võimalused. Olulised on järgmised kriteeriumid: isiksuse üldise degradatsiooni tase ja ulatus, isiksusehäirete või haiguste olemasolu, motiivatsioon, varanduslik seis, lähedaste või oluliste inimeste olemasolu.

Tänaseks oleme loonud süsteemi, milles on nelja liiki teenuseid, mida peab osutama üheaegselt, sest kõik neli on olulised:

1. vältimatu sotsiaalabi teenused
2. vältimatu abi järgne püsihooldust pakuv teenus
3. resotsialiseerivad teenused
4. preventiivse iseloomuga teenused.

Meie praktika on näidanud, et tegelikult on vaja veel ühte astet, nimelt täielikult toimetulematutele ja resotsialiseerimatutele inimestele.

Me alustasime esmaseid funktsioone täitvatest asutustest – kodutute öömajadest. Öömajade tööd analüüsides nägime vajadust panna suuremat rõhku nende inimeste aitamisele, kes on veel suutelised piisava toetuse korral iseseisvasse ellu tagasi pöörduma. Öömaja on vajalik vältimatu sotsiaalabi vorm, kuid resotsialiseerimise puhul vajab inimene püsivat elukohta, olgu selleks siis varjupaik, ühiselamu või mõni muu, mis tagab talle kindlustunde. Ja alles seejärel saab inimest nõustada, jõustada jne.

Vältimatut sotsiaalabi osutatakse Tallinnas:

- öömajas (60 kohta) – ei ole meie asutuse üksus
- vältimatu sotsiaalabi varjupaigas (30 kohta)

Erinevus öömaja ja varjupaiga vahel on selles, et varjupaik on avatud 24 tundi ja seda saavad kasutada need koduta inimesed, kes tervisliku seisundi tõttu vajavad hoolitsust ja abi ka päeval. Varjupaigas saab inimene kolm korda päevas süüa, toimub sotsiaalnõustamine, vajadusel osutatakse õendusteenust. Nii öömajas kui varjupaigas on inimesel õigus olla kuni vältimatu abi vajaduse lõppemiseni, praktiliselt kuni pool aastat. Pärast seda suunatakse ta järgmisele talle sobilikule teenusele.

Vältimatu sotsiaalabi järgset varjupaigateenust osutatakse neile, kes on kasutanud kauem kui pool aastat vältimatu abi varjupaiga teenust ja kellel on ilmne püsiv hooldusvajadus. Varjupaigas vältimatu sotsiaalabi teenuse kasutamise ajal sotsiaaltöötajad korraldavad inimesele kas vanadus- või invaliidsuspensiooni saamise. Siis sõlmitakse kliendiga leping ja ta hakkab maksma teenuse eest 85 % oma sisetulekust, nii nagu hooldekoduski.

Resotsialiseerimisteenust osutatakse:

- sotsiaalmajutusüksustes
- toimetulekuraskustes isikute varjupaikades
- vältimatu sotsiaalabi järgses varjupaigas.

Resotsialiseerimisteenust osutatakse kõigis majutusvormides sotsiaaltöö juhtumikorralduse põhimõtete alusel. Resotsialiseerimisteenust saab Tallinnas:

- vältimatu sotsiaalabi järgses varjupaigas 40 inimest (Kopli)
- toimetulekuraskustes isikute varjupaigas 80 inimest (Akadeemia)
- sotsiaalmajutusüksustes 300–350 inimest. (Akadeemia, Tuulemaa, Paljasaare, Kauge).

Preventiivsete teenustena on meil välja töötatud

- võlanõustamine
- üürivõlglaste nõustamine

Võlanõustamine on Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse poolt väljatöötatud sotsiaalteenus liik. Osutame seda teenust alates 2006. aastast. Selle eesmärk on vältida majanduslikest raskustest tekkida võivaid sotsiaalseid probleeme. Abi antakse neile inimestele, kes rahalistesse raskustesse sattudes ei suuda ilma kõrvalabita olukorda lahendada.

Üürivõlglaste nõustamine toimub koostöös linnavaraametiga, kes teavitab meid munit-sipaalkorterite võlglastest. Sotsiaaltöötajad lähevad neile koju ja koos kliendiga otsitakse võimalusi üürivõlgade tasumiseks, et inimene ei kaotaks kodu.

Vajadus teenuste järele on palju suurem

Sel aastal on Tallinnas tunduvalt suurenenud vajadus vältimatu sotsiaalabi öömaja, varjupaigategenuse ning ka resotsia-

liseerimisteenuste järele. Öömaja on olnud pidevalt ülerahvastatud, külmaperioodiks avati veel 30–50 lisakohta. Kuid osa öömaja klientidest vajab mitte enam öömaja, vaid püsivat varjupaigategenust. Sotsiaalmajutusüksuste järjekorrad on kasvanud. Praeguse seisuga on sotsiaalmajutust ootamas üle 400 inimese, nendest lastega peresid 84. Seega on vaja laiendada resotsialiseerimisele suunatud hoolekannet.

Viimasel ajal on eriti teravalt esile kerkinud vajadus seni puuduva lüli järele meie klientigrupi hoolekande korraldamisel, nimelt täielikult degradeerunud inimestele mõeldud üksuse järele. Kõigis varjupaikades ja sotsiaalmajutusüksustes leidub inimesi, kes ei suuda alluda kooselureeglitele, aga siiski vajavad hooldust. Neile on vaja luua eritingimustega ja erilise järelevalvega majutusüksus. Praegu jäävad need inimesed, põhiliselt alkohoolikud, psüühikahäirega toimetulekuraskustes inimesed ja kodutud lihtsalt omapead ning ohustavad oma käitumisega teisi inimesi ja ka iseennast.

Õiendus

Ajakirja Sotsiaaltöö nr1/2010 lk 20 viidatud allikate nimistus oli viga – Eesti Töötukassa kodulehe aadress on www.tootukassa.ee, mitte www.tta.ee. Vabandame!

Kodutus ja kodutud



Imbi Eesmets

MTÜ Tallinna Hoolekande Keskus juhataja

Kui palju on kodutuid? Mis tekitab/põhjustab kodutust? Need on küsimused, mida mulle pidevalt esitatakse, aga kahjuks ei saa ma neile alati sama lühidalt vastata. Miks? Kuna kodutus koosneb paljudest probleemidest, nagu sõltuvuskäitumine, kriminaalne eluviis, vaimse tervise häired, töötus, sõjad, migratsioon jne, siis on ka kodutud igal maal ja ajal just sellised, milline neist probleemidest domineerib.

Eesti seadusruumist täpset kodutuse definitsiooni ja sellega otseselt haakuvaid seadusi ei leia. Eesti pole ratifitseerinud ka Euroopa Sotsiaalharta artiklit 31, mis tagab õiguse eluasemele. Kodutus kui nähtus on tegelikult üheselt defineerimata ning valdkonnaga tegelemine on peamiselt kohalike omavalitsuste haldusalas. Kodutuse probleemile on lähenetud, lähtudes kohalikest võimalustest ja vajadustest. Info kodutuse kohta esineb ametlikus statistikas eri sihtgruppide alla peidetult – pensionäride, töötute, üürivõlglaste, vabanenute, kriminaalhooldusaluste, aga ka haiglate ja erakorralise meditsiini asutuste patsientide, kinnipidamiskohtades viibijate, kohalikest omavalitsusest toetust saavate, ühekordset toetust saavate ja veel paljude muude statistikat võimaldavate gruppide loeteluna.

Kodutus Euroopa riikides

EL vanemates liikmesmaades, näiteks Taanis, Rootsis, Ühinenud Kuningriigis, Prantsusmaal ja Itaalias, käsitletakse kodutuse probleemi juba ammu riiklikul tasandil. On koostatud programme, mis sisaldavad konkreetseid meetmeid kodututele eluase-

mete rajamiseks, üürituru reguleerimiseks ja tänavatöö korraldamiseks. On püütud muuta arstiabi kättesaadavaks ka ravikindlustamata isikutele. Eriti oluline on see nahahaiguste ja psüühikahäirete korral, kuid ka siis, kui inimene vajab hambaravi. Eraldi probleem on kodutus karmi kliimaga maades, kus talvel siseruumis viibimine tagab mõnel juhul ellujäämise.

Üleeuroopaline trend on olnud juba aastaid selline, et sotsiaalselt probleemsetele gruppidele osutatakse majutusvõimalusi vaid koos igakülgselt toetavate teenustega, alustades sotsiaalteenustest nagu nõustamine ja abi dokumentide vormistamisel jms, millele lisanduvad meditsiini, õigusabi ja koolitus-teenused, et isik saaks võimalikult kiiresti integreeruda ühiskonda.

Teiste maade heade praktikatega on võimalik tutvuda, külastades FEANTSA (Euroopa organisatsioonide föderatsioon, *kes tegelevad koduta jäänud inimestega, pr.k. Fédération Européenne des Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri*) kodulehekülge www.feantsa.org. Tasuta on temaatilised online-ajakirjad, samuti on või-

malik tellida erialast kirjandust ning võtta osa ülemaailmsetest kodutuse alastest üritustest. FEANTSA on koostanud eri maade koostöös kodutuse tüpologia ETHOS, kus kodutust on püütud defineerida eluaseme tüübi järgi. Sellekohane eestikeelne info on olemas ka Tallinna Hoolekande Keskuse (THK) kodulehel www.thk.ee.

Tavaliselt toimub FEANTSA iga-aastane konverents oktoobris, iga kord eri riigis. 2009. a toimus see Taanis, Kopenhaagenis, kus mitme päeva jooksul oli võimalik kohapeal tutvuda nii riikliku poliitikaga kui ka kolmanda ja erasektori tegevusega. Kuna tegemist oli FEANTSA 20. aastapäeva tähistava sündmusega, oli konverents ka vormiliselt üsna elevust tekitav. See algas ühise laulmisega, lõppes teatriga ja kõik, mis selle vahele jäi, oli huvitav ja hariv.



FEANTSA konverentsil kõitsid osavõtjate tähelepanu pronksi valatud kodutute kujud.

Foto: Imbi Ees mets

Kui Eesti avaliku sektori esindajad võtavad sellistest üritustest osa harva, siis seda ei saa öelda teiste riikide kohta. FEANTSA konverentsidel on alati läbi viidud töötube, kus avaliku sektori esindajate osavõtul juhtimisel on käsitletud riiklikke strateegiaid ja asjakohaseid valupunkte.

Seegi kord ei jäänud kohalikel märkimata fakt, et Ida-Euroopast pärit kodutute hulk on iga aastaga suurenenud ning probleeme on nendega eeskätt kohaliku keele mitteoskamise ja suhteliselt kõrge kuritegevuse tõttu.

Kuna THK on FEANTSA liige juba üle viie aasta, on mul olnud hea võimalus kodututele pakutavate teenustega ka kohapeal tutvuda.

Enamikus Euroopa suuremates linnades on olemas öömajade võrgustik, kuhu kodutu saab igal õhtul pöörduda ning kus talle võimaldatakse elementaarne peavari, vahetusriided, pesemine, mõnes kohas ka esmane arstiabi ning toiduabi. Näiteks **Oslo** ja **Kopenhagen** pakuvad küllaltki hästi toimivaid kodututele narkomaanidele suunatud teenuseid, lisaks öömajadele ja nn *drop-in* keskustele ka kinnisemaid ja spetsiifiliste lisateenustega varustatud eluasemevõimalusi. **Varssavis** on suur tähtsus ulatuslikel kompleksidel, kus tegeldakse kodututega mitmel tasandil, alustades põllumajanduslike kooperatiividega ning lõpetades linnas asuvate rehabilitatsioonikeskuste ja varjupaikadega, mida koordineerivad peamiselt Barka Foundation ning St Brother Albert vennaskond. Katoliiklikes maades on oluline osa ka Caritasel.

Barcelonas on organisatsioon Rauxa Foundation aastaid tegelenud krooniliste alkohoolikute rehabilitatsiooniga. Võõrutusprogramm kestab vähemalt kolm aastat, sisaldades medikamentooset ravi kõrval huvitegevust, töö- ja kunstiteraapiat ja toetatud elamise teenust. Sellele lisandub ühiskonna avalik teavitamine ja kogukonnatöö. Tänavatel liigub buss, kus jagatakse nii infot kui ainelist abi; koos naabermaajade elanikega tähistatakse asutuse õues tähtpäevi. Kuigi organisatsiooni koduleht www.rauxa.org on hispaania keeles, on huvi korral võimalik

saada ka ingliskeelset materjali nende poolt kasutatava programmi kohta.

Taani valitsus koos **Kopenhageni** linnaga ning teiste toetajatega on rajanud kodututele (peamiselt sõltlastele) lausa omaette kommunid/majad, mis tavaliselt asuvad linna servas ja kus on olemas kõik eluks vajalikud elementaarsed tingimused. Programmi ametlik nimi „*Freak houses for freak people*” (imelikud majad imelikele inimestele – ingl.k) ei kõla küll päris hästi, ent kõrva taha panna on ka sellest kogemusest nii mõndagi. Näiteks seda, et kui kodutu alkohoolik käitub ka oma majas nagu kodutu alkohoolik, ei ole selles midagi imeks pandavat.

Kopenhageni vahetus läheduses, Vanlose linnakeses asub keset aedlinna majake aiaga, mida nimetatakse **Mette Marie külalistemajaks**. Igati otstarbekalt sisustatud ning väga hea emotsionaalse kliimaga asutus on mõeldud inimestele, kellel esineb nii vaimse tervise probleeme kui sõltuvuskäitumist. Töökorralduses lähtutakse teesist „kõik inimesed on erinevad“. Külalistemajas on igale elanikule kättesaadav tema erivajadust arvestav arstiabi, arendavad tegevused, seltsielu, toitlustusest ja hügieenist rääkimata. Rohkem infot taanikeelselt kodulehelt vt www.mariehjem.dk.

Seejuures on oluline märkida, et kolmanda sektori organisatsioonid on küll aktiivsed sotsiaalteenuste osutajad, kuid üldjuhul ei tegutse teenuste põhilise rahastaja ega seaduslooja rollis. Kolmas sektor saab osutada teenuseid efektiivselt vaid siis, kui need on mõistlikus struktuuris ja harmoneeruvad õigusruumi, kultuuritausta ja sotsiaalse keskkonnaga.

Kodutuse mitu nägu

Kodutusega on väga tihedalt seotud mitmed tõsised sotsiaalprobleemid, esmajoones sõltuvusainete kuritarvitamine ning kriminaalne käitumine, mille süvenemine muudab vaesuse vägivaldaks ning rumaluse ohtlikuks teistele ühiskonna liikmetele. Lisades sellesse ritta välja ravimata tervisehäired, eriti vaimse tervise valdkonnas, saame kok-

ku üliprobleemse isiku, kes lisaks püsiva elukoha puudumisele ei oska toime tulla rahaga, teiste inimestega ega suhetega, ei pea kinni seadustest ega kokkulepetest ning kes ise kannatades tekitab nii füüsilisi kui vaimseid kannatusi ja kulusid ka teistele.

Kõik saab alguse inimesest. Olen sotsiaalvaldkonnas töötanud ligi 20 aastat. Selle ajaga on Eesti muutunud postsotsialistlikust maast liberaalse poliitika ja majandusega maaks. Paraku on selline areng toonud kaasa ka suured sotsiaalsed probleemid. THK kodulehe esilehel on kirjas, kellega ja miks sotsiaaltöötaja tegeleb. Selle kõrval on Maslow'i püramiid. Need ei ole seal kõrvuti juhuslikult, vaid väljendavad meie organisatsiooni seisukohta sotsiaaltöö vajalikkusest ja võimalikkusest. Kui sotsiaaltöö vajalikkus teatud sihtgruppidele on arusaadav ka ilma lisaselgitusteta, siis sotsiaaltöö võimalikkus saab selgeks, kui süveneda püramiidi astmete tähendusse: ilma vundamendi ja keskmiste astmeteta ei saa olla tippu. Me ei saa oodata kodutult, psüühikahäirega ja sotsiaaltoetustest elavalt elupõliselt kriminaalilt, et ta suhtuks sotsiaaleluasemesse väärtustavalt, maksaks kuulekalt ära oma võlad ja ei varastaks ega jooks enam kunagi. Selline käitumise ja suhtumise muutus vajab nii aega, tingimusi, ressursi ning paraku ei ole positiivne tulemus ka siis alati garanteeritud. Kui pole rahuldatud inimese baasvajadused, siis püramiidi järgmistele astmetele ta ei pruugi jõudagi. Seega on üsna tõenäoline, et joodik joob, kriminaal varastab, narkomaan süstib, sest väljakujunenud asotsiaalsele isiksusele on üsna ükskõik, mis saab temast, Eestist või kogu maailmast nüüd või tulevikus. Temal oli kunagi midagi puudu ja on siiani. Kuigi sotsiaaltöö on oma olemuselt humanistlik ning sisaldab vältimatu osana lisaks kliendi nõustamisele ka tema väärtushinnangutega tegelemist ning jõustamist, ei ole see eesmärk alati täidetav. Põhjuseks ikka inimese järk-järguline areng, kus nn vahelejäetud koolitunni efekt teeb mõistetamatuks teatud kindlad arusaamad ning moonutab subjektiivseid valikuid nii eetika ja moraali kui ka sotsiaalse käitumise osas.

Tallinn ja kodutud

Tallinnas on viimastel aastatel käivitanud üsna laialdane sotsiaalmajutusüksuste süsteem. Kuid teatavasti on iga süsteem just nii tugev, kui tugev on tema nõrgim lüli. Nõrgimaks lüliks on minu arvates **ootus, et seni koduta, sissetulekuta ja enesedistsipliinita elanud inimesed muutuvad sotsiaalmajutusüksustes korralikeks, st maksavad õigeaegselt ettenähtud tasu, ei riku korda (ei joo, ei kakle, ei varasta), lähevad tööle või otsivad tööd ning saavad justkui imevael hoopis teistsugusteks.** Sotsiaalmajutusüksuste majutusteenused, mis sisaldavad küll ka sotsiaalnõustamist ja võlanõustamist, on ilmselgelt üles ehitatud, arvestamata eelpool nimetatud tõsiasi.

Võlanõustamine tegeleb tagajärgedega. Abi korduval dokumentide taotlemisel, elukoha ja töötajaja staatuse pidev uuendamine ei ole mitte kliendi, vaid pigem sotsiaaltöötaja mure. Kui ikka iga päev ei öelda, mida teha, kuhu minna ja nii edasi, siis jääb maksmata tasu majutuse eest ning tulemuseks on selle ajutise elukoha kaotus. Õpitud abitus ja sotsiaalsete oskuste puudumine on omased nii kriminaalsele isiksusele kui pikaajalisele kodutule.

Ja jälle tagasi tänavale. Jälle tagasi Tallinna ainukesse tasuta öömajja Alasi tn 8, kus on vaid 60 kohta. Külmal ajal talvel, nagu eelmisel aastal, oli öömaja põrand kaetud madratsitega. Tasuta öömaja kohta on Tallinnas puudu just talvisel ajal.

Tallinna Hoolekande Keskus on Tallinnas kümne aasta jooksul osutanud teenuseid kodututele, vanglast vabanenutele ja kriminaalhoolduse all olevatele isikutele. Oleme teugenud sotsiaalsete oskuste õpetamisega vanglast vabanenutele, mis tegelikult ei anna efekti kohe, vaid alles mõne aja möödudes. Oleme osutanud öömajateenust ja rehabilitatsiooniteenuseid kodututele ning ainelist sotsiaalabi vaesusriskis elavatele isikutele.

Nii enda kogemusi kui ka maailma teadmisi arvestades võib öelda, et kodutute rehabilitatsioon on üks suur ja kompleksne ettevõtmine. Seejuures tuleb tähelepanu

pöörata asjaolule, et kodutud ei moodusta homogeenset gruppi. Nad jagunevad lisaks vanusele ja soole ka sõltuvusainete tarbimise, kuritegeliku eluviisi aktiivsuse ning isiksuslike häirete järgi väga erinevatesse alarühmadesse. Kui majutada sellised inimesed ühte suurde majja, tekivad paratamatult probleemid korra ja turvalisuse tagamisega. Näitena saab tuua Tallinna öömajades ja majutusüksustes ette tulnud vägivaldajuhtumeid, mille puhul kannatajaks on olnud nii kodutud ise kui ka asutuste töötajad. Seetõttu tuli nendes asutustes rakendada professionaalset turvateenust.

Mundris turvatöötajate kasutamine distsiplineerib edukalt neid inimesi, kes on suure osa oma elust veetnud sellistes institutsioonides nagu lastekodu ja vangla, kus päevaplaan ja tegevused on ette nähtud ning keegi ei vaidlusta sisekorra reegleid. Ka kodututele ja eluasemeta isikutele suunatud majutusasutustes on omad sisekorra reeglid, mis on kehtestatud, lähtudes tegelikest vajadustest ja turvalisuse tagamisest, mitte soovist kedagi solvata ega diskrimineerida.

Kõrvalseisjale tundub ehk ülekohtune ja inimõigusi riivav, et öömajast peavarju soovival isikul palutakse loovutada nii terraiistad kui ka alkohoolseid ja surrogaatsed joogid. Tegelikult ei ole kuidagi põhjendatud saabumine öömajja 50 cm pikkuste grillvarraste, kirveste, peitlite, registreerimata relvade ja relvataoliste esemetega, kuhu tullakse 12 tunniks, et end välja magada. 2010. a jaanuaris õiguskantsleri büroo poolt korraldatud kontrollreidi tulemusena meie asutusele tehtud ettepanek „...kehtestada ammendav nimekiri esemetest ja ainetest, mille omamine asutuses ei ole soovitatav...” muutub eelkirjeldatu valguses üsna nõutukstegevaks. Ammendavat nimekirja pole võimalik koostada, sest siis tuleks selles ära tuua lisaks sisekorraeeskirjades juba loetletud esemetele ja ainetele kõikvõimalikud variatsioonid isevalmistatud ja ohtlikest esemetest, mida öömajas ööbimisel vaja ei lähe.

Sõltuvusainete kroonilised tarbijad, nn süstijad, kes hoolimata oma noorusest on suure osa oma tervisest juba kaotanud,

kel on pidev kriminaalne karjäär ning kes põevad nakkushaigusi, mida enam välja ravida ei saa, moodustavad kodututest olulise osa. Nende esmavajaduseks on küll sõltuvusaine, kuid nad vajavad ka toitu ja peavarju ning mingist perioodist alates ka ravi. Üldjuhul puudub neil ravikindlustus, töökogemus ja haridus. Väga tihti kohtab ka kaksikdiagnoosiga isikuid, kes periooditi vajavad kinnise raviasutuse teenuseid, kuid vabaduses olles on ka nemad meie öömajade-päevakeskuste kliendid, kus paraku ei jätku neile vajalikke eriteenuseid ega teistele teenuse kasutajatele lisakaitset. Sellist olukorda ei oleks, kui me saaks osutada teenuseid eri sihtgruppidele eri kohtades, lähtudes nende vajadustest.

Tahaks veel ära märkida suhtumist, mis inglise keeles on saanud tabava lühendi NIMB – (*Not In My Backyard* – mitte minu õuel, ingl. k). Sellega saab seletada Tallinnas valitsevat olukorda, kus ei soovita oma linnaossa või oma tänavale sellist asutust, kus öövivad või saavad teisi teenuseid kodutud, narkomaanid, vanglast vabanenud, või ka lihtsalt vaesemad ja teistsuguse käitumisega isikud. Tammsaare poolt kõigile tuttavaks (ja kohustuslikuks) kirjutatud Libahundi lugu ei olnud ju ka muud, kui Tiina – erineva ja ohtliku – väljaajamine turvalisest külaühiskonnast, kus teistsugune olemine võis kaasa tuua ohu seda väikest kogukonda muuta.

Ma ei arva, et kodutute omaksvõtmisega muutuks hälbeline ja destrukttiivne käitumine sotsiaalselt ja isiksuslikult tervetele inimestele atraktiivseks ja järgimist leidvaks. Ehk asendub totaalse välistamise olukord mõnevõrra paindlikuma suhtumise-

ga, kui teave kodutusest levib laiemalt. Selle all mõtlen ma mitmekülgselt ja adekvaatset infot, nii teaduslikku kui ka lihtsalt inimliku teadmist, et sotsiaalse käitumise eripära on alati millestki põhjustatud. Millest – seda oleks huvitav teada ka inimesel, kes seni on kodutusega kokku puutunud vaid Balti jaamas või Võsa-Petsi saadetes. See on aga ehk järgmise mõtiskluse teema.

Artikkel on avaldatud lühendatud kujul. Täismahus teksti saab lugeda www.thk.ee

Kasutatud allikad

FEANTSA koduleht www.feantsa.org

Peer Review in Social Protection and Social Inclusion and Assessment in Social Inclusion <http://www.peer-review-social-inclusion.eu/peer-reviews/2005/preventing-and-tackling-homelessness>

Christensen, I. Koch-Nielsen, I. Danish research on Homelessness with a focus on Hidden Homelessness. Danish national Institute of social research. Contribution to CUHP, Workshop no. 5. (April 2005). Summary. www.cuhp.org/admin/EditDocStore/DK-WS5-Theories-final.pdf

Y-säätiö koduleht www.ysaatio.fi

Soome Keskkonnaministeerium <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=4073&lan=en>

Mirsky, L. (2004). Restorative Practices with Sweden's Homeless: The Stockholm City Mission. www.iirp.org/article_detail.php?article_id=NDA2

Mette Marie Hjemmet: www.mariehjem.dk

Rauxa Foundation: www.rauxa.org

Maslow, A.H. (1987). *Motivation and Personality*. (3rd revised edition) USA, NY: Longman

Allik, J., Realo, A. Konstabel, K. (toim.) (2003). *Isiksuse Psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Sotsiaaltöö positsioneerimine sotsiaalselt tundlikus ühiskonnas



Hans van Ewijk

Utrechti Ülikooli (Holland) sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö professor, Tartu Ülikooli külalisprofessor

Sissejuhatus

Olen olnud sotsiaaltöö praktik, juht ja teadlane 40 aastat ning 5 aastat külalisprofessor Eestis, kuid mind huvitab ikka veel sotsiaaltöö positsioneerimine ja legitimeerimine ühiskonnas. Maailmast leiab mitmeid sotsiaaltöö positsioneerimise protsesse, mis on suunatud ühiskonna ja sotsiaalpoliitika muutmisele ja millest enamused legitimeerivad sotsiaaltööd kui sotsiaalse õigluse edendajat, emantsipatsiooni toetajat ja rõhumisevastase praktika ning muutuse tekitajat, mis parandab vaeste ja tõrjutute majanduslikku positsiooni. Sotsiaaltööd esitletakse tihti kui „tõelist” professiooni, mis vajab formaalset tunnustust ja täpset profiili. Selle töö legitimeerimine põhineb väärtustel, põhimõtetel, koodeksitel ja piiride määramisel ning seetõttu minnakse mööda valitsevatest poliitikasuundumustest ja avalikust arvamusest. Käesolevas artiklis väidetakse, et sotsiaaltöö peab kohanduma aktiveerimispoliitikaga ning paigutama end postmodernse otsingu keskmesse, milleks on toimetulek ühtse tähenduse puudumise ja avatud horisondiga (Taylor 1989), sotsiaal-psühholoogiline desorientatsioon ja segadus ning isolatsiooni ja tõrjutuse probleemid. Huvipakkuv küsimus on ka see, mil määral on Eestis võimalik võrrelda Lääne-Euroopa heoluriikidega ning kas postmodernset otsingut tunnetatakse siin samamoodi kui Lääne-Euroopa riikides. Vaesust ja töötust peetakse võib-olla olulisemateks ja põletavamateks sotsiaalseteks küsimusteks. Vaadates tagasi oma elule, otsin ma vastuseid teoloogiast/filosoofiast, sotsiaalpedagoogikast ja sotsiaaltööst selleks, et legitimeerida sotsiaaltööd postmodernses heoluriigis.

Sotsiaalsete ja psühholoogiliste probleemide kasv

Aasta-aastalt kasvab nende inimeste hulk, kes on kas vanglas, vaimse tervise asutuses, noorte rehabilitatsiooni asutuses või kellele pakutakse erikohtlemist koolis ja töökohal. Hollandis on kinnipeetavate arv viimase 50 aastaga kasvanud kuus korda, tööhõive vaimse tervise sektoris on viimase viie aasta jooksul suurenenud 30% ning noorte rehabilitatsioonis ja tõsiste käitumisprobleemidega laste erikoolides isegi 70%. Minu kodumaal saab eriravi või tugiteenuseid iga seitsmes laps. Paljud sotsiaalala eksperdid on avaldanud arvamust, et postmodernne ühiskond on väga keeruline maailm adekvaatse identiteedi ja stabiilse elukeskkonna kujundamiseks (Beck 1986, Lane 2000, Giddens 1991, Parton 2002, Sennet 2002, Taylor 1989). Minu oletus on, et me liigume sotsiaal-majandusliku otsingu juurest sotsiaal-kultuurilise otsingu juurde ja vajadusest „triivima läinud” inimeste juhendamise ja toetamise järele on saamas üks sotsiaaltöö olulisimaid ülesandeid. 19. ja 20. sajandil seines sotsiaalne „püha üritus” (otsing) võitluses vaesuse, kirjaoskamatus ja tsivilisatsiooni puudumisega (Beveridge 1942). Enamik Euroopa rahvaid olid vaesed ja harimata. Selle olukorra muutmiseks ehitati üles riiklikke haridus-, tervishoiu-, eluaseme-, sotsiaalkindlustus- ja sotsiaalteenuste süsteeme, mis on viis suurt sotsiaalset teemat (Alcock jt 2001,

Beveridge 1942). Koos nende süsteemide ülesehitamisega kerkisid poliitikakujundajate ja rohujuure tasandi liikumiste vahelises debatis esile elanike mahajäänud kategooriad. Töölisklass, proletariaat, naised, immigrandid, noored, eakad ja puuetega inimesed tunnistati nendeks, kel puudus täielik juurdepääs üldistele avalikele süsteemidele ja neile loodi spetsiaalsed poliitikal ja sekkumised. Heaoluriiki hakati pidama ülemäärä organiseerituks ja bürokraatlikuks ning 1980. aastate alguse ja 1990. aastate majanduslanguse surve all arvati, et heaoluriik muutub tööabiriigiks või aktiveerivaks riigiks (Giddens 1998, Marsland 1996). Idee, et töö ja haridus on heaolu ja eluga rahulolu jaoks eluliselt tähtsad, on praegugi valdav ning kuulub sotsiaal-majandusliku mõtteviisi juurde (EC 2010). Euroopa Liit Euroopa heaoluriikide esiliigana hoiab kinni tööst ja haridusest kui juurdepääsust paremale ühiskonnale ja paremale elule. See tähendab, et sotsiaalne sidusus oleks justkui majanduse ja hariduse tulemus (EC 2004). See on aga vale arusaam. Oma keerukuses esitab heaoluriik inimestele väljakutse otsida isiklik tee väga avatud maailmas, kus nad elavad. Inimestel puudub stabiilsus, selgus ja läbipaistvus. Viimase saja aastaga on maailma rahvastik suurenenud ühelt miljardilt kuue miljardini ning pool sellest elab linnades, paljud neist suurlinnades. Mobiilsus ja paindlikkus loovad maailma, kus pole midagi püsivat. Inimestel puudub sisemine kompass, mis aitaks neil teed leida, neil oodatakse pidevalt kohandumist erinevate olukordade ja positsioonidega. Tänapäeval peavad inimesed elama mitme identiteediga, arendades maailma, mis koosneb nõrkadest sidemetest, ning kohanema alaliste katkestustega oma elus (Bauman 2001, Putnam 1993, 2000, Taylor 1989). Mina nimetan seda sotsiaal-kultuuriliseks režiimiks. Sotsiaal-kultuurilised probleemid on kontekstuaalsed ja lokaalsed ning neile on vaja läheneda individuaalselt.

Tänaseni valitseb vaimse tervise ja noorte rehabilitatsiooni vallas arusaam, et inimesed tuleb taandada psühhiaatrilistele kategooriatele, et nad vastaksid täpsele diagnoosile, mis avab neile võimaluse saada neile ettekirjutatud ravi. Selline lähenemine lahutab isiku tema kontekstist ja oletatava häire isikust. Probleemid orienteerumisega, toimetulek elu keerukuse ja ebapüsivusega nõuavad palju enam dekatégoriseerimist ja sekkumisi, mis ei vasta ettekirjutustele, vaid on seotud konteksti ning kindla isikuga. Kahtlemata on olemas tõsiseid vaimse tervise häireid, kuid paljud inimesed, kes vajavad sekkumist, ei vasta täpselt psühhiaatriliste häirete klassifikatsioonile, kuuludes hägusematesse ja avatumatesse kategooriatesse, nagu nt *rändlev inimene*, kes on kaotanud igasuguse suunataju ning kellel puudub motivatsioon, või kes ei suuda endale uuesti suunda leida ning tihti ei taha ka abi küsida; *ummikussejooksnud inimene*, kes on oma tugevate sidemetega kultuuri või grupi vang ega ole võimeline selle mustrist piirest väljuma; *märkamatu inimene*, kellel pole sotsiaalset võrgustikku ning kes tunneb tihti oma positsiooni ja identiteedi pärast häbi ning justkui varjab ennast teiste eest. Selliseid inimesi ravi ei aita. Nad vajavad avatud, toetavat sekkumist, mis on suunatud isikule tema eluolukorras ja mis pakuks nii materiaalselt kui mittemateriaalselt abi ning praktilist juhendamist.

Pikka aega jaotati inimesi vastavalt nende päritolule või taustale. Lapsed said oma vanemate positsioonile vastava staatuse, ameti ja rolli. 19. sajandil peeti majanduslikku kapitali (või selle puudumist) peamiseks teeks heaolusse või vaesusesse (Adam Smith, Karl Marx). Omand avas ukse kodakondsuse ja staatuse juurde. 20. sajandil oleksid sotsiaalsed süsteemid pidanud tagama kõigile võimaluse saavutada ühiskonnas kindel positsioon. Hariduslikust kapitalist sai domineeriv tegur (Bourdieu 1984). Võib-olla on sotsiaalne kapital uus tingimus, mis on positsiooni saavutamiseks eluliselt tähtis (Putnam 1993, 2000). Postmodernses elus on elulise tähtsusega käituda õigesti, olla sotsiaalne, arendada tugevaid sotsiaalseid võrgustikke, olla võimeline kohanema erinevates olukordades, tunda end hästi erinevates sotsiaalsetes gruppides, teha koostööd ja suhelda. Inimestelt oodatakse tööl, koolis ja kogukonnas, et nad kohaneksid kergesti, suhtleksid ja käituksid sotsiaalses mõttes pädevalt. Hiljuti Euroopas läbi viidud uuringuraporti järgi on tulnud töötada meeskonnas

Leedus peaaegu 40%, Ühendkuningriigis ja Eestis koguni kuni 75% tööealisest elanikkonnast (Kyzlinková, Dokulilová ja Kroupa 2007). Tõrjutuse risk avaldub, kui inimene näeb välja teistsugune, käitub teistmoodi ja tunneb end seltskonnas ebamugavalt. Ametialased nõuded ja erialased õppekavad peavad esmatähtsateks kommunikatsiooni ja sotsiaalseid oskusi. Neil inimestel, kes on (kergelt) autistlikud, depressiivsed, üliaktiivsed või agressiivsed, ei ole peaaegu mingisugust võimalust edu saavutada. Vaesuse ja vähese hariduse kõrval on puudulikud sotsiaalsed oskused ja sotsiaalne kapital tõrjutuse olulised tegurid. Sotsiaaltöötajad kui kõige sotsiaalse esindajad peaksid olema teadlikud sellest sotsiaalsusest sõltuvast tõrjumismehhanismist, mis toimib postmodernsetes ühiskondades ja aktiveerivates heaoluriikides. See nõuab sotsiaaltöö elementaartõdede ümbermõtestamist.

Filosoofilised, sotsiaalpedagoogilised ja sotsiaaltöö ressursid

Sotsiaaltöö sai alguse kirikutest ja religioonidest või – nagu Payne (2005) seda väljendab – sotsiaaltöö on kirikute heaolurolli sekulaarne aseaine. Heategevus põhines kirikul ning kirikuõpetajad ja preestrid olid professionaalid, kes sekkusid sotsiaalsesse maailma. Igas väikeses külas oli oma kirikuõpetaja või pastor ning heategevuslikud ettevõtmised. Linnades löid kirikuga seotud kogukondlikud võrgustikud sotsiaalse infrastruktuuri (Bogaers 2008). Selline intensiivne ja laiaulatuslik professionaalne sotsiaalabi süsteem kehtis 20. sajandini. Preestrid, kirikuõpetajad, arstid ja õpetajad külastasid kohalike inimeste kodusid ning neid peeti kohaliku kogukonna liikmeteks. Kiriku professionaalsete töötajate põhiidee oli inimestele elumõtte ja kuuluvustunde andmine. Charles Taylor viitab sellele inimeksistenti sügavale kihile. Ta arvab, et identiteeti ja moraalset käitumist toetab – või peaks toetama – side kõrgete ideaalide ehk *ülimate hüvedega*, mis on inimesele ja meie kultuuridele eluliselt tähtis (Taylor 1989). Tänapäeva inimene ei usu enam kindlapiirilisse süsteemi, vaid otsib elamiseks avatud raamistikku ja laia horisonti. Nimetatud tähenduse otsing ja inimkonda siduva ülimate hüvede idee on sotsiaaltöös oluline võti inimeste aitamiseks ja nende elule mõtte ning suuna andmiseks. Religiooni teine oluline aspekt on tugev rõhuasetus eetikale ja kaastundele vaeste ja kõige haavatavamate vastu. Kolmas põhimõte on idee lepitusest ja andestusest. Kohalikes traditsioonilistes kogukondades on tihti olnud tavaks tulla kokku suureva inimese tuppa, et anda talle ja iseendale võimalus andestamiseks ja lepituse leidmiseks. Kuritegusid küll karistati – ja tihti väga karmilt – kuid peamine põhimõte oli leida pärast karistust lepitus kogukonnaga ja kogukonna sees (Bogaers 2008). Mõtestatus, kuulumine, lepitus, eetika ja sotsiaalne tegevus on postmodernse sotsiaaltöö jaoks viljakad ressursid, mida uskudelt õppida.

Sotsiaalpedagoogika

Sotsiaalpedagoogikal on mandri-Euroopas pikk ja sõltumatu ajalugu, mis asetub pedagoogika laiemasse diskursusesse. Sotsiaalpedagoogikat püütakse tihti kirjeldada eituse kaudu: et see pole „pere- ega koolipedagoogika” (Bäumer 1929, tsiteerinud Thole 2002). Sellest vaatenurgast on sotsiaalpedagoogika suunatud vaba aja tegevustele ja sealtkaudu pere ja õpetaja toetamisele. Palju selgem ja jaatavas vormis määratlus on see, mille kohaselt sotsiaalpedagoogika on „kasvatus, mida tehakse kogukonna sees, kogukonna poolt ja kogukonna heaks” (Natorp 1890, tsiteerinud Niemeyer 2002). Sellest vaatenurgast toetab ja aitab sotsiaalpedagoogika (noortel) inimestel muutuda sotsiaalseteks kodanikeks, kes kuuluvad kogukonda ja kes tunnevad kogukonna ees vastutust. Tänapäeval keskendub ökoloogiline pedagoogika kohalike kogukondade tugevdamisele, et saavutada integreeritud lähenemine, mis algab koolist, perest, vabast ajast ja noorte hoolekandest ning lõpeb füüsilise keskkonnaga (Dubois, Krogsrud 1999, Tolan jt 1995). Samas ei ole sotsiaalpedagoogika suunatud mitte ainult lastele ja noortele, vaid peab silmas kogu elu, eelkõige üleminekuperioode, nagu nt lapsest nooreks, noorest inimesest täiskasvanuks, tööelust pensioniikka ja aktiivsest eakast abi vajavaks eakaks. Inimestel tuleb kohaneda uute etappidega oma elus ja erinevate kontekstidega.

Praegu on sotsiaalpedagoogika avanud võimaluse aruteluks erinevate identiteetide, eri kultuuride, erinevate kontekstide üle ja otsib võimalusi toetavaks ja sekkuvaks tegevuseks, et jõustada igat inimest kujundama ja järgima omaenda teed.

Nagu sotsiaalpedagoogikalgi, nii on ka sotsiaaltööl oma pikk traditsioon, mis sai alguse pühendunud keskklassi naistega, kes hoolitsesid kõige vaesemate inimeste eest. Sotsiaaltöö ajalool on mõnes mõttes kaks hinge: esimene on täpselt profileeritud elukutse, mis on suunatud vaestele ja tõrjutud inimestele, kes sõltuvad sotsiaalabist ja keda tuleb toetada, et nad „aitaksid iseennast” saada sõltumatuks pidevast abist. Selline sotsiaaltöö – mida vahel nimetatakse sotsiaalseks juhtumitööks – on suunatud lühiajalisele sekkumisele, mis aitab inimesi kriitilisest olukorrast välja ja avab võimaluse eneseabi protsessidele (Reid 1992). Teine „hing” on kaasavam, kujutledes sotsiaaltööd kui tööd üksikisikute, gruppide ja kogukondadega (Richmond 1992). Sellest vaatenurgast on sotsiaaltöö üsna avatud elukutse, mis ei ole piiratud kindla metodoloogiaga, nagu nt juhtumitöö. Kui vaadata sotsiaaltööd laiemalt, on sotsiaalpedagoogika sotsiaaltöö osa, ehkki seda alati ei taheta tunnustada. Kui minna sammu võrra edasi, siis on sotsiaaltöö kõiki sotsiaalseid elukutseid hõlmav kutseala (Payne 2005) ning sotsiaalne juhtumitöö ja sotsiaalpedagoogika on kaks sellist sotsiaalset kutset. Mõnes riigis, nagu nt Saksamaal, on sotsiaalpedagoogika ja sotsiaal(juhtumi-)töö ühendatud uue mõiste alla, milleks on *Soziale Arbeit* (eesti k „sotsiaalne töö”¹). Teistes riikides pakuvad sotsiaaltöö teaduskonnad erinevaid sotsiaaltöö õppekavasid, nagu nt kogukonnatöö, sotsiaalpedagoogika, sotsiaalne juhtumitöö, personalihaldus ja kunstiteraapiad. Tegelikult tuleks näha sotsiaaltööd võib-olla eelkõige kui teadmiste kogu, mis hõlmab teooriaid, praktikat, professione, meetodeid ja uurimusi (Sheldon ja MacDonald 2009, van Ewijk 2010).

Vajadus sidususe järele sotsiaaltöös

Sotsiaaltöö on kui üks suur üldine eri tegevusi ja teadmisi hõlmav valdkond, mis on küllaltki avatud ja toimib vastastikusel koostöös sotsiaalpoliitika ja naabervaldkondadega. Sakslased tähistavad neid häguseid piire sõnaga *Entgrenzung* (eesti k „piiride kaotamine”). *Entgrenzung* viitab valdavale trendile laiendada professionide, tegevusvaldkondade, teadmiste kogude ja tegevuspiiride ulatust (Gotschall ja Voß 2005). Selle laienemisprotsessi kaasnähuks on tormiline maailm, mis on täis kattuvaid küsimusi ja tegevusi, kus valitseb segadus ja arusaamatused ülesannete osas ning kus aina arutletakse eri elukutsete identiteedi üle. See viib huvitavate ideedeni laiemate ja rohkem avatud elukutsete, interdistsiplinaarsete teaduste ja erialaste kogukondade kohta, kus teadlased, spetsialistid ja kodanikud teevad koostööd, ning osade uue paigutuse hallis tsoonis, mis on riigi ja turu, avalike teenuste ja kodanikuühiskonna, valitsusväliste organisatsioonide ja erafirmade ning isegi tõelisuse ja väljamõeldise, kunsti ja teaduse, ajaloo ja jutustuse piiril (Parton 2002). Sellise avatuse ja laienemise trendi vastandiks, mis osaliselt ka selle trendiga kokku põrkab, on professionaalide ja tegevusalade kalduvus oma ala piiritleda ja kasutada kaitsestrateegiaid, püüdes sulgeda professioni tunnustatud professionaalide väljakujunenud grupi kasuks, mida tihti nimetatakse „professionaliseerumiseks” (Banks 2006, Freidson 2001). See joon toob esile isegi uusi ja täpsemalt määratletud sotsiaalseid elukutseid. Nimetatud vastandlike trendide kirev maailm, mis areneb *Entgrenzung*’i ehk piiride kaotamise suunas, tundub olevat peatamatu ja aina enam ohustavat sotsiaaltöö läbipaistvust ja sidusust. Vaja on arutelu sotsiaaltöö üldiste kontseptsioonide üle, mis ühendaks vanad ja uued sotsiaalsed elukutsed ühte tunnustatud raamistikku. Lahenduseks ei ole kõigi ja kõige integreerimine mingiks mammutlikuks sotsiaalteenuseks ning üli-universaalseks sotsiaaltöötajaks. Lahendus tuleb leida tegevusi, teooriat ja erialaseid teadmisi ühendavast sotsiaalsest kutsealast, mida tunnustavad kõik sotsiaaltöötajad ja välismaailm. Nii üliõpilased kui professionaalid esindavad sotsiaal-

¹ Mõistest „sotsiaalne töö“ kirjutas ka Mare Leino Sotsiaaltöös nr 2/2010, lk 38–41 (toim)

tööd selle laiemas tähenduses, ehkki oma tegevuses on nad alati piiratud teatud ülesannete, probleemide ja teenusetarbijatega. Neile on avatud ja kättesaadavad filosoofia, religiooni, sotsiaalpedagoogika, sotsiaalse (juhtumi)töö ja muud ressursid. Sotsiaaltöötajatel on vaja võimet kohaneda erinevate teenusetarbijate, ülesannete ja meetoditega. Neil on oskus liigutada ühest kontekstist teise, ühest valdkonnast teise. Tänapäeva üldprofiiliga sotsiaaltöötaja esineb iga kord erineva spetsialistina. Tema varustus, teadmised ja identiteet sisalduvad kõikehõlmavas sotsiaaltöös. Tema igapäevane praktika ja praegune suund, tema leping põhineb konkreetsetel funktsioonil või sotsiaaltöö alamerialal. Üldine trend peaks olema sotsiaaltöö kui ühe perekonna edendamisele, mis jätkaks ruumi selle liikmetele ning oma ametialase karjääri jooksul rollide ja ülesannete vahetamisele, kuid millel oleks tugev laiapõhjaline sotsiaaltöö identiteet, mida saaks kasutada lähtepunktina kõigi sotsiaalsete elukutsete jaoks ning mis oleks läbipaistev sotsiaaltööst väljaspool seisva maailma jaoks (teenusekasutajad, kliendid, poliitikakujundajad jne). See nõuab laiapõhjalist haridussüsteemi, mis ei ole seotud ühe erialaga või veelgi enam – ühe meetodiga – ning avatud paindlikule sotsiaalteenuste maailmale.

Teine samm arusaadavama ja tõhusama sotsiaalvaldkonna suunas on anda rohkem ruumi eeslinni töötajatele ehk vahetult klientidega tegelevatele sotsiaaltöötajatele kui juht-professionaalidele või professionaalsetele sõpradele (Dfes 2005, tsiteerinud Smith 2008, 59). Tänapäeva keerulises ühiskonnas on eristumine vältimatu, kuid laia profiiliga sotsiaaltöötajad saavad ühendusülina olla sillaks teenusetarbijate ja spetsialistide ning nende institutsioonide, üksikisikute ja võrgustike või gruppide vahel. See takistab sotsiaalse tegevuse ja sekkumiste killunemist.

Kolmas strateegia, mis aitaks tugevdada sotsiaalala professionaalide ja sotsiaalteenuste mõistetavust, on parandada sotsiaalvaldkonna struktuure. Enamikus riikides osutatakse sotsiaalteenuseid eri poliitilistel tasanditel (kohalik, regionaalne, riiklik) ja erinevatel tegevusaladel (vaimne tervis, noorsootöö, õigus, laste hoolekanne, eakate hoolekanne, haridus). Minu arvates on sellistes riikides nagu Holland ja Ühendkuningriik mindud sotsiaalsfääri diferentseerimisega liiga kaugele, mis on suureks takistuseks ja ohuks kohase abi pakkumisel selle kasutajatele ning sotsiaalala professionaalide tunnustamisel. Ida-Euroopa riikides, nagu ka Eestis, seisab sotsiaaltöö killunemine ja erinevate vaatenurkade tekkimine sotsiaaltööle alles ees, need tekivad koos majandusliku kasvuga. Praegune olukord annab võimaluse hoida sotsiaaltöö perekonnana koos ning leida sotsiaaltööle ühtne vaatenurk. Sammud, mida tuleb astuda: luua üldine teadmiste kogu ja identiteet, määratleda juhtprofessionaalid, tuua sotsiaalsfäär tagasi peamise juurde ja muuta see süsteem läbipaistvamaks ja lihtsamaks. Eestis on kiiresti vaja riiklikku strateegiat, et jõuda ühtse vaatenurgani, mida toetab võrgustik – või riiklik nõukogu –, mille moodustavad praktikud, teadlased, poliitikakujundajad, sotsiaalsed partnerid ja kodanikuühiskond, kaasa arvatud klientide esindajad.

Lõpetuseks

Paljudes Euroopa riikides on sotsiaaltööl sotsiaalsete probleemide lahendamises ning tõrjutud ja haavatavate inimeste toetamises oluline roll. Sotsiaaltöö asub teooriate, praktikate, erialade ja uurimuste laial kandepinnal ning seda aina rohkem siis, kui sotsiaaltööd nähakse ühise kutsealana, mis hõlmab nii sotsiaalpedagoogikat, kogukonnatööd, hoolekannet, noorsootööd jpm. Sotsiaaltöö peaks kohanema muutuvate vaatenurkadega ja panema suurt rõhku postmodernsete ühiskondade sotsiaalsele tundlikkusele ning vajadusele juhendava professioni järele nende inimeste jaoks, kes on kaotanud suuna või kes on surutud väga jäika mustrisse, või kes on jäetud tähelepanuta ja hooletusse, aktiveerides ja julgustades neid ja tuues nad tagasi hariduse, töö, ühiskondliku elu, pereelu, hoolekande ja iseenda eest hoolitsemise juurde ning uskudes nende võimesse sotsiaalselt areneda.

Tõlge inglise keelest

Viidatud allikad

- Alcock, P., Glennester, H., Oakley, A., Sinfield, A.** (2001). *Welfare and wellbeing: Richard Titmuss's contribution to social policy*. Bristol: The Policy Press.
- Banks, S.** (2006). *Ethics and values in social work*. (third edition). Houndmills: BASW, Palgrave.
- Bauman, Z.** (2001). *Community: seeking safety in an insecure world*. Oxford and Malden: Polity.
- Beck, U.** (1986). *Risikogesellschaft: auf dem Wege in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beveridge, W.** (1942). *Social Insurance and Allied Services: A Report by Sir William Beveridge*. CMD. 6404. London: HMSO.
- Bogaers, L.** (2008). Aards, betrokken en zelfbewust. De verwevenheid van cultuur en religie in katholiek Utrecht, 1300–1600 (Earthy, committed and self confident. The interwovenness of culture and religion in catholic Utrecht). Utrecht: Levend Verleden Utrecht.
- Bourdieu, P.** (1984). *Distinction, a social critique of the judgement of taste*. Cambridge (US): Harvard University Press.
- Department for Education and Skills (DfES 2005)**. *Every child matters*. London: Stationery Office.
- Dubois, B., Krogsrud, M.** (1999). *Social work: an empowering profession*. (third edition). Boston: Allyn and Bacon.
- European Commission** (2004). *Facing the challenge: the Lisbon Strategy for growth and employment*. Brussels: EC
- European Commission** (2010). *Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels: COM (2010) 2020.
- Ewijk, H. van** (2010). *European social policy and social work. Citizenship-based social work*. Abingdon: Routledge.
- Freidson, E.** (2001). *Professionalism. The third logic*. Chicago: University of Chicago Press.
- Giddens, A.** (1998). *The third way: the renewal of social democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A.** (1991). *Modernity and self-identity: self and society in the late modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Gottschall, K., Voß, G.** (2005). *Entgrenzung von Arbeit und Leben. Zum Wandel der Beziehung von Erwerbstätigkeit und Privatsphäre im Alltag (Blurring borders between labour and life. About changes in workplace and private life)* (second edition). München: R. Hampp Verlag.
- Kyzlinková, R., Dokulilová, L., Kroupa, A.** (2007). *Team work and high performance work organization*. Eurofound. www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0693.htm (26.2.2010).
- Lane, R.E.** (2000). *The loss of happiness in market democracies*. New Haven: Yale University Press.
- Marsland, D.** (1996). *Welfare or Welfare State? Contradictions and dilemmas in social policy*. Houndmills: Macmillan Press.
- Niemeyer, C.** (2002). Sozialpädagogik, Sozialarbeit, Soziale Arbeit – „klassische“ Aspekte der Theoriegeschichte (social pedagogy, social case work and social work – „class“ aspects in the theory of history). In: Thole, W. (ed.) *Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch*. Opladen: Leske + Budrich, 123–137.
- Parton, N.** (2002). Post modern and constructionist approaches to social work. In: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M (eds) *Social Work: Themes, issues and critical debates* (2nd edition), Houndmills, Basingstoke, UK: Palgrave
- Payne, M.** (2005). *Modern Social Work Theory*, (third edition). Houndsmill, Basingstoke, NewYork: Palgrave Macmillan.
- Putnam, R.D.** (1993). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R.D.** (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Reid, W.J.** (1992). *Task Strategies*. New York: University Press.
- Richmond, M.** (1922). *What is Social Case Work? An Introductory Description*. New York: Russell Sage Foundation.
- Sennett, R.** (2002). *The fall of public man*. London: Penguin Books.
- Sheldon, B., Macdonald, G.** (2009). *A textbook of social work*. Abingdon, Routledge
- Smith, R.** (2008). *Social work with young people*. Cambridge: Polity Press.
- Taylor, Ch.** (1989). *Sources of the self. The making of the Modern Identity*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Thole, W.** (2002). Soziale Arbeit als Profession und Disziplin: Das sozialpädagogische Project in Praxis. Theorie, Forschung und Ausbildung – Versuch einer Standortbestimmung (social work as a profession and discipline: the social pedagogic project in practice, theory, research and education). In: Thole, W., (ed.) *Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch*, pp. 13-62. Opladen: Leske + Budrich.
- Tolan, P.H., Guerra, N.G., Kendall, P.C.** (1995). A developmental-ecological perspective on antisocial behavior in children and adolescents: toward a unified risk and intervention framework. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63 (4), 579–584.

Kogukonnas elamise teenus – intellekti puudega inimeste võimalus iseseisvaks eluks



Marju Paas
rakendusliku sotsiaaltöö magister

Artiklis annan lühiülevaate oma 2010. aasta kevadel Tallinna Ülikoolis kaitstud magistritööst **“Kogukonnas elamise teenus intellekti puudega noortele Maarja Küla näitel”**. Magistritööd juhendas professor Taimi Tulva.

Sissejuhatus ja töö eesmärk

1990. aastate alguses hakati Eestis looma esimesi kooli varem õpetamatuks tunnistatud ja hooldekodusse saadetud mõõduka, raske ja sügava intellekti- ja liitpuudega lastele. Pärast kooli lõpetamist puudus neil noortel aga endiselt võimalus koolis õpitut oskusi igapäevaelus rakendada. Taasiseseisvunud Eestis on sotsiaalsüsteem kiiresti arenenud. Oluliselt on paranenud erivajadustega inimeste olukord, kuna on hakatud tunnustama puuetega inimeste õigust elada täisväärtuslikku elu. Seadusega on paika pandud mitmeid uusi teenuseid, üks neist on kogukonnas elamise teenus intellekti puudega inimestele.

Praegu tegutseb Eestis kolm kogukonnas elamise teenuse pakkujat – Pähkla Camphilli küla, Katikodu ja Maarja küla. Viimati nimetatut valiti põhjalikumaks kirjeldamiseks seetõttu, et seal on suhteliselt lühikese aja jooksul ära tehtud väga suur töö nii seaduste parandamise kui ka klientidele pakutava teenuse kvaliteedi seisukohalt. Kogukonnas elamise teenusest on Eestis vähe kirjutatud. Siit ka magistritöö eesmärk: anda ülevaade kogukonnas elamisest Maarja küla näitel, teenuse taustast, arengusuun-

dadest Eestis ning selle positiivsetest ja negatiivsetest külgedest nii külaelanike endi kui ka tugipersonali ja juhtkonna silme läbi nähtuna.

Eesmärgist lähtudes püstitati järgmised ülesanded:

- uurida intellekti puudega noorte toimetulekut ja rahulolu oma igapäevaeluga Maarja külas
- selgitada välja töötajate/tegevusjuhendajate arusaamad nii oma tööst kui ka kogukonnas elamise teenuse tähendusest ning olulisusest klientide jaoks
- hinnata kogukonnas elamise teenuse perspektiivikust ja jätkusuutlikkust Eesti ühiskonnas.

Uurimuse baasteooriateks valiti A. Maslow (Maslow 2007) vajaduste hierarhia ning R. Steineri seisukohad rütmilisuse ja rutiini tähtsusest töös intellekti puudega inimestega (Gustavson 2004). Erinevad rütmilised liikumised toimivad nii inimese ümber kui tema sees – hingamisrütm, aastaring looduses jne. Kindlad päeva-, nädala- ja aastarütmid muudavad inimese elu etteaimatavamaks ja annavad seeläbi kindlustunde, et asjad toimuvad alati kindlas järjekorras ja kindlal ajal.

Kui Maslow vajaduste hierarhia selgitab, kuidas ja millistel tingimustel erinevad vajadused üldse saavad tekkida, siis R. Steineri seisukohad on abiks intellekti puudega inimestele võimalikult loomulikku ja turvalist elu ning arengut võimaldavate meetodite ja keskkonna väljatöötamisel.

Andmekogumis- ja analüüsi-meetodid

Uurimuse empiiriline osa koosneb Maarja küla elanike, töötajate ning arendusjuhi intervjuude analüüsist. Läbiviidud uuring oli kvalitatiivne. Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud teemaintervjuud. Küsimuste koostamisel võeti osaliselt eeskuju P. Maasiku magistritöös (2006) kasutatud küsimustest. Intervjuu suureks eeliseks teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus ning võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida (Hirsijärvi, Remes, Sajavaara 2005). Teemade/küsimuste eelnev planeerimine oli eriti vajalik just Maarja küla klientide puhul, et sõnastus oleks lihtne ning intellektpuudega inimestele kergesti mõistetav. Samuti oli võimalik intervjuu käigus veenduda, kas vastaja tõepoolest mõistab küsimuse mõtet ning vajadusel see ümber sõnastada. Intervjuud viidi läbi 2010. aasta märtsis Maarja külas, respondentide jaoks loomulikus keskkonnas. Magistritöö autori eesmärk oli kaasata uurimusse võimalikult suur osa Maarja küla elanikest ja personalist. Valim kujunes nendest elanikest/kaaselanikest, kes intervjuueerimise ajal Maarja külas viibisid ning vabatahtlikult nõustusid uuringus osalema. Elanike puhul oli üheksa valikukriteeriumiks ka nende piisav intellektuaalne võimekus küsimustest arusaamiseks ja nendele vastamiseks. Kokku kasutati uurimuses intervjuusid 17 inimesega, kellest kaheksa (3 neidu ja 5 noormeest) olid Maarja küla elanikud (kliendid) ja üheksa (5 meest ja 4 naist) töötajad (kaaselanikud). Andmete analüüsimiseks kasutati temaatilist kodeerimist.

Uurimistulemuste analüüs ja arutelu

Kuigi Maarja küla arendusjuht rõhutas, et nende asutus ei kuulu *camphill*-liikumisse ja neil ei tööta ühtki steinerpedagoogilise taustaga inimest, toimub töö külas siiski suures osas *camphill*-kommunides kehtivate põhimõtete järgi. Näiteks külasiseses hierarhia puudumist ja elanike ning kaaselanike võrdsuse ideed kui üht aluspõhimõtet propagee-

ritakse nii Maarja külas kui *camphill*-tüüpi kommunides (vt Jackson 2006). Samuti järgitakse küla tegevuses kindlaid päeva-, nädala-ja aastarütme.

Maarja külas on koos väga erineva intellekti- ja liitpuudega noored, kelle toimetulekuvõime varieerub suures ulatuses. Intervjuudest ilmses, et intellektipuudega inimesed orienteeruvad halvasti aja- ja ruumisuhetes, samuti arvude maailmas. Suurem osa intervjueritustest vajab abi just rahaga seotud tegevustes. Näiteks rääkis üks elanik: *“Poes, selle rahaga – sellega on natukene hapu. Tuleb natukene aidata. /.../ Kõige hullem on see, kui ma üksinda lähen. Ja siis ma ei tea. Ja siis ma lähen pabინasse ja siis jääb ostmata. /.../Ma oskan aint kahekümneni, üle kahekümne ma eriti ei oska.”* Nimetati ka erinevaid suhtlemisoskusega seotud tegevusi ja asjaajamisi: *“Ma suure osaliselt paljude asjadega saan ise hakkama, aga teatud asjadest ikkagi on mul abi vaja. Kui vaja panka minna või pabereid ajada, siis ma pean kindla peale kellegi abi küsima. Ma kardan just siis, et kui ma pean pangas midagi tegema või midagi ajama, et ma teen midagi valesti. /.../ Et müüdu abi pole vaja, aga just paberimajanduse ja kõige sellisega ikka abi veel vajan.”*

Iseseisvat elu mõistsid pooled vastanud noortest kui elu Maarja külas, ülejäänud aga soovisid kunagi siiski proovida iseseisvamat elu kusagil mujal. Samas väitsid ka need vastajad, kes Maarja külast kunagi lahkuda kavatsesid, et hetkel nad selleks veel valmis ei ole ja praegune elupaik on just see koht, kus neil on võimalik iseseisvat toimetulekut õppida. Väiksema intellektipuudega noored soovisid tulevikus pigem omaette elama asuda, raskema puudega elanikud aga nägid end ka edaspidi Maarja küla elanikuna. Samale tulemusele on jõudnud ka Pille Maasik oma 2006. aastal Tallinna Ülikooli eri- ja sotsiaalpedagoogika õppetoolis kaitstud magistritöös *“Vaimupuudega noorte eluõpetus normaliseeritud elutingimustes,”* kus ta järeldeb, et kergema intellektipuudega noored peavad võimalikuks elu ilma abistajateta,

raskema puudega noored aga peavad elu kogukonnas iseseisvaks eluks.

Maarja külas on külaelu eduka toimimise aluseks kindlad päeva-, nädala- ja aastarütmid, mille positiivset mõju intellektipuudega inimeste turvatunde loomisele on rõhutanud mitmed kuulsad pedagoogid nagu Rudolf Steiner, Karl König jt. Iga päev on kõigil külaelanikel oma kindlad kohustused, millest mööda hiilida ei saa. Külas elatakse võimalikult sarnaselt tavainimestele – käiakse tööle või koolis – enamasti koha- peal tegutsevas Räpina Aianduskoolis, poes, üritustel. Kuna kõigega tuleb ise hakkama saada, siis kujunevad pideva harjutamisega uued oskused ja vilumused. Nii majavanemad kui noored ise töid uute oskustena välja näiteks söögitegemise ja koristamise. Nende oskuste omandamine paistab ühe majavanema hinnangul eriti silma just lastekodudest saabunute puhul: *“Need, kes lastekodust tulevad, et need ei ole elus sees näiteks ise süüa teinud kunagi. Siin on... nad saavad söögitegemise ja koristamisega selles mõttes iseseisvalt hakkama. See on hästi suur samm edasi. Juba sellise hoiaku murdmine. Et ise tuleb süüa teha ja hakkama saada. Lastekodudes on kõik tehtud ja toimetatud ja päev läbi saab telegat vaadata. Siin meil pole kokkasid, koristajaid ega kojamehi, kõik peame ise hakkama saama. Ja siiamaani on areng päris võimas olnud tegelikult.”*

Noortega tehtud intervjuude põhjal võib öelda, et kõige tihedamad sõprussuhted on neil oma maja ja oma küla elanikega. Paljudel olid olemas ka toetav kodu ja mõned sõbrad väljaspool küla. Koduga suhtlesid tihedamalt noored, kes olid Maarja külas elanud lühikest aega. Mida kauem elanik külas oli viibinud, seda harvemaks muutusid ka ta kontaktid koduga. Ilmselt on see tingitud sellest, et ühelt poolt mõistab lapsevanem, et tema lapsest on saanud noor täiskasvanu, kes hakkab elama oma elu, ning teiselt poolt harjub ka noor ise üha rohkem oma uue elu ja tegemistega, tekivad uued huvid, igapäevased tegevused. Side koduga küll säilib, ent see ei ole enam nii kammitsev. Seda väi-

tis ka üks majavanematest: *“Kodudega on niimoodi, et mida kauem on inimene siin olnud, seda selliseks lõdvemaks läheb see side koduga. See ei tähenda seda, et nad ei käi kodus – käivad küll, aga selline kodupoolne kontroll on ära kadunud, sest kallid lapsevanemad on suutnud oma lapsest lahti lasta, nad ei pea iga lapse sammu enam kontrollima, eriti kui nad näevad, et neil kõik hästi on. Kui vanemad suudavad oma lapsest lahti lasta ja mõistavad, et ta on juba noor inimene, täiskasvanud inimene, ega siis see side ei kao kuhugi.”*

Maarja küla noored sisustavad vaba aega põhiliselt oma hobide ja harrastustega tegeldes. Tehakse sporti, kuulatakse muusikat, vaadatakse telegat jne. Kui üldiselt noored probleeme välja tuua ei osanud, siis selles teemablokis käis üks vastaja välja mõtte, et õhtune vaba aeg on natuke liiga pikk ja selle täitmiseks võiks olla rohkem tegevusjuhendajad või meistrid, kes õhtuti erinevaid tegevusi organiseeriks. Sama arvamust väljendas ka üks majavanem, kelle arvates võiks töökojad elanikele tegevust pakkuda ka õhtuti, sest käsitööhuvilisi leiduks kindlasti: *“Ma arvan, et meistreid võiks rohkem olla. Nt õhtusel ajal võiks töökoda lahti olla, et igapäev saaks, kes tahab telesa vaatamise asemel minna töökotta ja seal midagi nikerdada, midagi teha. Aga kui meistril lõppeb kell 4 tööpäev ära, talle enam ei maksta, ta on terve päev seal tegutsend, siis selge on see, et ta vabast ajast seal enam midugi ei tööta.”* Probleemi lahendus on kinni teenuse rahastamises. Meistrite palgad makstakse erinevate projektide kaudu, need on enamasti aga tähtjalised ja ühe projekti lõppedes tuleb selle asemele kiiresti uus leida.

Nii noored ise kui ka Maarja küla töötajad leiavad, et kogukonnas elamise teenus on suures osas suunatud elanike turvalisuse tagamisele, seda nii Maarja külas kui ka väljaspool küla. Kuigi Maarja küla üheks põhimõtteks on avatus – hea meelega võetakse vastu külalisi ja käiakse ise võimalikult palju väljaspool küla erinevatel üritustel – on elanike ohutuse tagamine siiski peamine.

Seda mõtet väljendas üks töökoja meister: *“Vot see ongi see, et siin külas me oleme hoitud ja kaitstud, ka väljasõitudel, laataldel on nad alati kaaselanikest ümbritsetud. Aga kui nad kuhugi võõraste kohta maha panna, siis kas nad tulevad teeküsimise või tulemisega toime?”*. Sama tõi välja ka üks elanik: *“Tema [majavanem/tegevusjuhenda-ja – autor] tuleb lihtsalt kaasa, et vaatab, et minuga kõik korras oleks. Ta vaatab lihtsalt, et keegi ei saaks midagi teha sulle, et sa teistmoodi oled või et sinuga midagi ei juhtu.”* Vestlustest töötajatega selgus, et noored võivad väga kergesti sattuda ohtlikesse olukordadesse või ärakasutamise ohvriks. Seda nii võõraste kui ka omaste poolt ja nii rahaliselt kui ka seksuaalselt.

Külaelanike intervjuudest selgus, et enamik neist on oma eluga Maarja külas rahul ja saavad oma igapäevaeluga hakkama kes paremini, kes halvemini. Abivajaduse tekkimisel oli elanike esmaseks valikuks majavanem, kelle poole pööruti nii siis, kui mingi tegevusega hätta jäädigi kui ka siis, kui oli vaja kellegagi oma muredest rääkida. Kuna majavanemad elavad viis päeva nädalas ööpäevaringselt koos elanikega, on nad neile seetõttu alati kättesaadavad. Seda võib pidada ka põhjuseks, miks kõik vastajad kinnitasid, et majavanemal on alati aega neid ära kuulata ja nendega tegeleda. Suures osas on nii elanikud kui ka töötajad Maarja küla elukorraldusega rahul. Noored eriti probleeme välja tuua ei osanud. Töötajad nägid kõige suurema kitsaskohana just teenuse puudulikku rahastamist. Kuigi majavanemad jäid saadava töötasuga üldjoontes rahule, rõhutati siiski, et osa tööd tuleb 24 tunnise tööaja korral tahes tahtmata vabatahtlikkuse alusel ära teha. Näitena kahe majavanema nägemus: *“Kogu elamise juures ei ole sul kindlaid tööaegasid. Sa pead ise leidma omale puhkeaja ja sellise aja, millal sa taastud. Me oleme loomingu- lised töötajad, kes planeerivad oma aega ise.”*; *“See 24 tundi sisaldab sellist loomingu- list suhtumist – 24 tunni eest loomulikult meile ei maksta. Et siis 8 tunni eest maks- takse. Siis selle 24 tunni sees tuleb leida*

see 8 tundi produktiivset aega, mille eest makstakse. Osa tööd tehakse seega niikuinii vabatahtlikult.”

Nii rahastamise kui ka teenuse pa- randamise nimel teeb Maarja küla juhtkond tihedat koostööd sotsiaalministeeriumi ja teiste Eestis kogukonnas elamise teenust pakkuvate või pakkuma hakkavate organisatsioonidega. Just välismaiste heategevusorganisatsioonide toel on Maarja küla suures osas üles ehitatud – näiteks on kõik küla elumajad nimetatud nende ehitamist fi- nantseerinud riigi järgi (Rootsi maja, Saksa maja jne). Paljud tööd tehakse ära ettevõtli- ke lapsevanemate ja vabatahtlike poolt.

Järeldused ja ettepanekud

Uurimuse põhjal võib teha järgmised **järeldused**:

- Maarja külas mõistetakse kogukonnas elamise teenust kui turvalise ja arendava keskkonna loomist ning abi tagamist intellektipuudega inimestele. Eesmärgiks on noorte võimete, iseseisvuse ja potentsiaali võimalikult maksimaalne väljaarendamine.
- Intellektipuudega noorte toimetulekut ja rahulolu oma igapäevaeluga Maarja külas võib pidada heaks. Kuigi pooled intervjuueeritud noortest soovisid tulevikus Maarja külast lahkuda ja asuda iseseisvat elu elama, olid nad hetkel oma elutingimuste ja arenguvõimalus- tega rahul. Vastavalt intellektipuude raskusele näevad kliendid Maarja küla kas oma lõpliku koduna või siis vahe- etapina iseseisvasse ellu suundumisel.
- Teenuse positiivsetest külgedest rääkides võib välja tuua, et see arendab klientide iseseisvust, kaitseb neid turvalise keskkonna kaudu mitmete ohtude ja ärakasutamise eest, võimal- dab õppida uusi oskusi ning säilitada varem omandatud. Negatiivsena võiks nimetada mitmes intervjuus väljendatud mõtet, et pakutav teenus on liiga hea ja turvaline ning seetõttu kaob elanikel stiimul suunduda Maarja külast välja iseseisvamasse ellu. Teenuse kui sellise

seisukohalt saab positiivseks pidada, et see annab ühiskonna nõrgematele liikmetele võimaluse elada oma elu maksimaalselt iseseisvalt ja väärikalt. Kogukonnas elamise teenust toetades ja arendades võidab kogu ühiskond, sest jäävad tekkimata kriisiolukorrad (kuritegevus, ärakasutamise ohvriks langemine, vaesusrisk ning sellega kaasnevate eluviiside teke jne), millesse intellektipuudega inimesed oma haavatavuse tõttu kergesti võivad sattuda. Negatiivseks tuleb pidada teenuse ebapiisavat finantseerimist riigi poolt, mis jätab osa vajaminevast teenusest rahalise katteta.

- Teenuse jätkusuutlikkus Eesti ühiskonnas on suurel määral seotud selle rahastamisega. Siiani on Maarja küla juhtkonna aktiivse tegevuse kaudu leitud alternatiivseid rahastamisvõimalusi teenuse igapäevaseks tõrgeteta toimimiseks. Riigi piisava toetuse korral on teenus Eestis kindlasti jätkusuutlik, kuna kogukonnas elamise üks eesmärke on kaugemas perspektiivis ka küla tegevuskulude osaline katmine oma toodangu müügist saadava tulu kaudu. Uurimusest selgus, et nii juba toimivad kui ka alles rajamisjärgus teenusepakkujad teevad omavahel tihedat koostööd. Samuti on teenusepakkujatel pikaajalised partnerlussuhted Eesti sotsiaalministeeriumi ja mitmete teiste riiklike ning vabatahtlike organisatsioonidega nii Eestist kui välismaalt, kellega tehakse koostööd seaduste parandamise ja teenuse kvaliteedi tõstmise nimel. Hästi toimiv võrgustikutöö on oluliseks eelduseks teenuse jätkusuutlikkuse tagamisel.

Töö autor teeb uurimuse põhjal **ettepanekud**:

Sotsiaalministeeriumile

- Kogukonnas elamise teenus on Eesti ühiskonnas oma elujõulisust tõestanud. Kui esimene kogukonnas elamise teenust pakkuv kogukond rajati Eestis juba aastal 1992, siis ametlikult pakutakse

teenust alates 2002. aastast. See peaks andma kindluse finantseerimispõhimõtted veelkord üle vaadata, et tagada teenusepakkujatele piisav rahastamine, mille kaudu oleks võimalik jätkata kvaliteetse teenuse pakkumist ning teenust ka edasi arendada. Kindlasti vajaks selget lahendust tugipersonali rahastamine (nt töökodade meistrid), mis praegu toimub projektide kaudu ja ei anna töötajale ega ka küla elanikele piisavat kindlust, et teenus on ka tulevikus kättesaadav.

- Uurimusest selgus, et kliendid on pakutava kogukonnas elamise teenusega rahul. Teenuse kättesaadavus on aga väga piiratud: 2005. aastal läbi viidud uurimuse põhjal (vt Vaimupuudega inimeste... 2005) elab kodus üle 90 000 ja hooldekodudes üle 5000 intellektipuudega inimese. Seega peaks riik nii rahaliselt kui ka seadusandlikult tegema kõik, et soodustada uute kogukonnas elamise teenuse pakkujate tekkimist ja toetama juba olemasolevaid kogukondi.
- Oluliselt rohkem tähelepanu tuleks pöörata kogukonnas elamise teenuselt väljumise võimaluste parandamisele, luues tugev aluspõhi (nii seadustes kui materiaalses mõttes) toetatud elamise võimalused nii nigelad, et klientidel ei teki mingit stiimulit kogukonnast lahkumiseks ja iseseisvama elu alustamiseks.

Seadusandjale koostöös kõigi huvitatud osapooltega

- Töötada välja selged põhimõtted vabatahtlikkuse alusel tehtava töö reglementeerimiseks ning sätestada need seadustes (ravikindlustus, sotsiaalsed tagatised, kulude hüvitamine jne).

Ülikoolidele

- Tutvustada kogukonnas elamise teenust senisest intensiivsemalt ning leida võimalusi koostööks nii teadustöös kui ka neid asutusi oma praktikabaasidena kasutades. Kuna teenusepakkujatel on probleeme töötajate rahastamisega,

aitaks praktikantide kasutamine sellele murele leevendust leida. Ülikoolid leiaksid aga tänuväärset materjali teadustööks, millest edaspidi saaksid häid ideid nii tegutsevad kui alles loodavad teenusepakkujad.

Kokkuvõtteks

Kuigi kogukonnas elamise teenus ei ole odav, on sellest saadav kasu ühiskonnale kindlasti mitmeid kordi suurem, kui teenuse arendamiseks ja säilitamiseks tehtavad kulutused. Intellektipuudega inimeste kurttegelikule teele sattumise või ärakasutamise ohvriks langemise vältimine, aga ka ühiskonna muutumine tolerantsemaks on vaid mõned selle teenuse positiivsed väljundid. Ühiskond, mis tagab inimväärset elamisa- ja arenguvõimalused ka oma nõrgematele liikmetele, on juba iseenesest suur väärtus, ja nii antakse signaal igale ühiskonnale liikmele, et kui ta ühel hetkel mingil põhjusel enam toime ei tule, hoolitsetakse ka tema eest hästi.

Kindlasti ei ole kõik Maarja küla noored tulevikus võimelised liikuma edasi toetatud elamise teenusele, paljudele jääb see koduks elu lõpuni, aga igal juhul on neil olemas kõik võimalused oma potentsiaal maksimaalselt välja arendada, saada jagu õpitut abitusest ning tunda end täiskasvanuna.

Töö autor leiab, et kogukonnas elamise teenus on Eestis hetkel pakutavatest võimalustest parim, kus mõõduka ja raske

intellekti- ja/või liitpuudega inimesed saavad elada täisväärtuslikku ja mõtestatud elu. Selle kinnituseks tahaks lõpetada ühe elaniku mõttega: “Ma ütlen, et kui ma siia Maarja Külla tuln, mul nagu kergendus tuli, et ma tundsin, et ma jäängi siia elama. Et ma ei pea mitte kuskile enam kolima. Ma jään siia. See on väga hea tunne. Et ma olen täiesti rahul endaga, et ma saan seda teha, mida ma tahan, ja seda teha, mida ma ei ta- ha.”

Viidatud allikad

Gustavson, M. (2004). Laste aeg, laste aed. Kirjastus PreMark

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2005). Uuri ja kirjuta. Tallinn. Medicina.

Jackson, R. (2006). The Camphill Movement. The Vision of Karl König. Encounter, Fall 2006, Vol. 19 Issue 3, 45–48 EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Complete (18.07.2010)

Maasik, P. (2006) Vaimupuudega noorte eluõpetus normaliseeritud elutingimustes. Magistritöö. Tallinna Ülikooli Eri- ja sotsiaalpedagoogika õppetool. Käsikiri.

Maslow, A. H. (2007). Motivatsioon ja isikus. Tallinn. Kirjastus Mantra

Vaimupuudega inimeste ligipääs haridusele ja tööhõivele Eestis (2005). Raport. Avatud Ühiskonna Instituut Euroopa Liidu- ga Liitumise Seireprogrammis (EUMAP).



Palju õnne ja head tervist
juubeli puhul, hea
SIGNE VÄLJATAGA!
Kauaaegset keeletoimetajat õnnitleb
ajakirja toimetus

Puudega inimeste tööjõus osalemise mõjurid



Gert Schultz

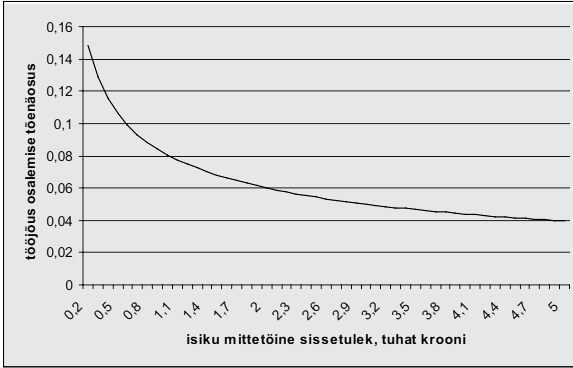
Tartu Ülikooli majandusteaduse magister

Haiguse või puude tõttu mitteaktiivsete inimeste arv on viimase paarikümne aasta jooksul pidevalt kasvanud, seda pole suutnud pidurdada ka 2005–2007 aastate majanduskasv, mil teiste mitteaktiivsete arv oluliselt langes. Seetõttu võib oletada, et senised tegevused puudega inimeste tööjõus osalemise suurendamiseks pole olnud kas piisavad või sobivad ning teadlikkus toetusmeetmetest tööturule sisenemiseks on olnud madal. Puudega inimeste tööjõus osalemise suurendamine eeldab teadmisi sellest, millest puudega inimeste tööjõupakkumine sõltub. Artiklis käsitleb autor oma magistritöös läbi viidud ökonomeetrilise analüüsi tulemusi, millega üritati tuvastada statistilisi seoseid puudega inimeste tööjõus osalemise ja seda mõjutavate tegurite vahel. Analüüsi andmestikuna kasutati aastatel 2005–2006 sotsiaalministeeriumi poolt läbi viidud „Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuringu“ (PIU) küsitlusandmeid.

Analüüsi aluseks on võetud tarbijateoorial baseeruv indiviidi tööjõupakkumise mudel (Blundell ja MaCurdy 1999), kus indiviid maksimeerib oma kasulikkust, valides optimaalse koguse tarbitavaid hüviseid ja vaba aega; võimalikku kasulikkust piiravad indiviidi eelarve ning olemasoleva aja hulk. Nii tarbitavate hüviste kogus kui ka vaba aja hulk on mõlemad seotud tehtava töö hulga: mida rohkem indiviid töötab, seda rohkem on tal raha hüviste tarbimiseks ning seda vähem jääb tal vaba aega. Lisaks mõjutavad tööjõupakkumist ka muud tegurid, nagu näiteks haridus, oskused, tervislik seisund, mis määravad ära muuhulgas indiviidi vaba aja ja hüviste tarbimise eelistussuhted, võimaliku palga jne. Puudega inimeste puhul tuleb arvestada ka seda, et töötamine võib kaasa tuua täiendavaid probleeme ja ebamugavusi nagu näiteks transport tööle ja koju, lisaabi vajadus töökohal jne. Seetõttu on mudelile lisatud töötamise kahjulikkuse komponent: mida rohkem töötatakse, seda suurem võib olla töötamisest tulenev kahju (Cutler jt 2007). Sotsiaalprogrammis osalemine (puudega seotud toetused ja töövõimetuspension) annab küll täiendavat sissetulekut ja suurendab eelarvet, kuid toob kaasa ka negatiivse stigma ehk reputatsiooni, mis nende kasulikkust vähendab. Kasulikkuse maksimeerimisel saadakse optimaalne vaba aja ja hüviste hulk, mille alusel on võimalik tuletada kasulikkust maksimeeriv töötundide hulk sõltuvalt eelpool loetletud kriteeriumitest ehk teisisõnu indiviidi tööjõupakkumise funktsioon. Kuna töötundide hulk on sageli ette antud ning indiviid seda palju mõjutada ei saa, jälgitakse asja lihtsustamiseks, kas indiviid töötab või mitte. Kriteeriumite mõju ulatuse hindamiseks kasutatakse sellisel juhul mõju tööjõus osalemise tõenäosusele. Enim levinud meetoditeks töötamise tõenäosuse hindamisel on logit (logistiline) ja probit mudelid. Järgnevalt kirjeldatakse üht autori magistritöö käigus PIU andmete alusel hinnatud probit-mudelit, mille puhul olid tulemused kõige ilmekamad.

Tulemused

Sissetulekud. Joonisel 1 on kujutatud sissetulekute seos mudeli poolt ennustatava tööjõus osalemise tõenäosusega teiste muutujate keskväärtesel.



Joonis 1. Tööjõus osalemise tõenäosuse seosed sissetulekuga teiste muutujate keskväärtesel.

Logaritmilisest kujust tingituna on sissetuleku kvantitatiivne mõju töötamise tõenäosusele oluliselt suurem väikese ehk alla 1000 krooni jääva sissetuleku korral (vt joonis 1). Näitena käsitlem hüpoteetilist juhtumit, kus tööga mitte seotud sissetulek kasvab 200 kroonilt 1156,38 kroonini (rahvapensioni määr alates 1.07.2005, Rahvapension, Sotsiaalkindlustusamet 2009). Selline juhtum võib aset leida, kui keskmise puudega inimesele määratakse 100% töövõimetuse ning ta hakkab saama töövõimetuspensionini rahvapensioni määras. Sellisel juhul langeb tööjõus osalemise tõenäosus 0,148-lt 0,076-le ehk ligi kaks korda. Seda tulemust võib tõlgendada kahte moodi: esiteks on väikeste kõrvalsissetulekute puhul isik sunnitud oma põhississetuleku teenima tööga, kuid töövõimetuspensionini määramisega kasvab oluliselt mittetõine sissetulek ning töötamine ei ole enam vaba ajaga võrreldes nii atraktiivne. Teiseks ei pruugi keskmise puudega isiku puue või haigus olla ka eriti suureks takistuseks töötamisele ning 100% töövõimetuse määramine võib sellisel juhul tähendada seda, et inimese tervislik seisund halvenes niivõrd, et töötamine muutus võimatuks. Kuigi teisel juhul võivad tööturult kõrvale jäämise põhjused olla täiesti objektiivsed, tuleb töövõimetuspensionini määramist siiski põhjalikult kaaluda, kuna selle mõju tööjõus osalemisele võib olla üsna oluline. Vanaduspensionile siirdumisega kaasnev kõrgem sissetulek langetas töötamise tõenäosust 11%. Seega on vanaduspensionil küll teatav mõju tööjõus osalemise tõenäosusele, kuid selle kvantitatiivne mõju ei ole võrreldes töövõimetuspensionini määramisega siiski väga suur.

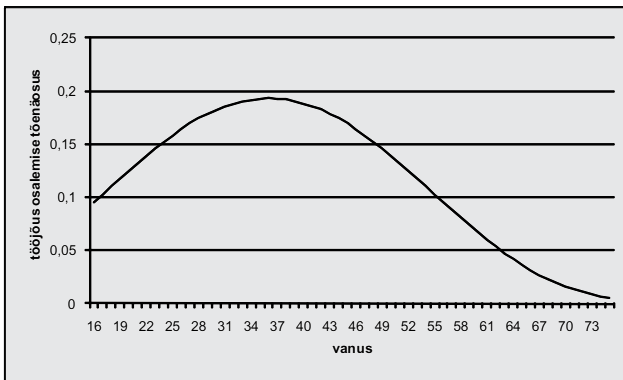
Tervis ja puue. Nii raske kui ka sügav puude raskusaste osutusid mõlemad statistiliselt olulisteks: raskusastme süvenedes tööjõus osalemise tõenäosus langes. Sügava ja raske puude esinemine langetas keskmise puudega võrreldes tööjõus osalemise tõenäosust vastavalt 8,5 korda (0,121-lt 0,014-le) ja 3 korda (0,121-lt 0,040-le). Seega on analüüsi järgi seos puude raskusastme ja tööjõus osalemise vahel tugev, kuid kahjuks ei leia siit vastust küsimusele, kui suur osa sellest seosest tuleneb objektiivsetest asjaoludest ning kui palju võib tööjõus osalemise tõenäosust mõjutada puude määramise fakt iseenesest – isik, kellele on määratud sügav puude raskusaste, võib leida, et tema seisund on töötamiseks sobimatu või et tööturg ei vaja üldse puudega inimesi ning loobuda seetõttu töötamisest või tööotsimisest.

Puudeliikidest osutusid ainsatena statistiliselt oluliseks kõne- ja keelepuue ning kuulmispuue. Meie näites vähendas kõne ja keelepuude esinemine tööjõus osalemist 12,4 korda (töötamise tõenäosus langes 0,065-lt ehk niigi väga madalalt tasemelt 0,005-le), kuid kuulmispuude esinemine suurendas tööjõus osalemise tõenäosust kolm korda. Kuulmispuude puhul tuleb silmas pidada, et valim koosnes täielikult puudega inimestest, mistõttu kuulmis-

puue suurendab töötamise tõenäosust võrrelduna teiste puudeliikide esinemisega, aga kogu tööealiste populatsioonis on seose suund eeldatavalt siiski vastupidine. Erinevalt teistest puuetest on kuulmisfunktsiooni langus üsna edukalt kompenseeritav kuulmisabivahendite kasutamiseega, mistõttu selle üldine negatiivne mõju töäjõus osalemisele osutub oluliselt väiksemaks. Üldiselt võib analüüsi tulemuste põhjal siiski öelda, et ühe või teise puudeliigi esinemine iseenesest töötamist ei välista.

Kaasasündinud puue statistiliselt oluliseks ei osutunud. Siin võib oletada, et kaks vastandliku suunaga efekti tasakaalustavad teineteist: kaasasündinud puue võib tuua kaasa probleeme hariduse omandamisel, teiselt poolt võib aga isik olla puudega paremini kohanenud. Halb tervislik seisund hinnatuna isiku enda poolt (halb või väga halb) mõjutas töäjõupakkumist igal juhul, ootuspäraselt selle ilmnemisel töäjõus osalemine vähenes (2,35 korda).

Objektiivsed kriteeriumid. Vanuse mõju töäjõus osalemise tõenäosusele on kujutatud joonisel 2. Töäjõus osalemise tõenäosus on suurim ehk 0,19 ligikaudu 36-aastaselt, pärast seda hakkab see sujuvalt langema, jõudes pensioniea (64. eluaastaks) saabumisel ligi viiendikuni maksimumist. 16-aastaselt, s.o tööea alguses on töäjõus osalemise tõenäosus 0,10 ehk ligi kaks korda madalam maksimumist.



Joonis 2. Töäjõus osalemise tõenäosuse ja vanuse seosed teiste muutujate keskväärtusel.

Tööea alguse väiksem töäjõus osalemise tõenäosus on seletatav õpingutega ning eriala omandamisega. Kuna mudel sisaldas kvalitatiivseid tunnuseid halva tervise ja puude kohta, ei ole töäjõus osalemise tõenäosuse langus pärast 36. eluaastat seletatav pelgalt vanuse kasvades puude süvenemise ning tervise halvenemisega. Võib oletada, et eksisteerib veel mingeid puudest või tervislikust seisundist tulenevaid varjatud mõjureid, mis muudavad töölkäimise ebamugavaks. Teiseks võib ea kasvades muutuda vaba aja ja töö eelistussuhe, mistõttu inimene väärtustab alternatiivide olemasolul vaba aega rohkem kui töötamist. Kolmandaks ning ilmselt olulisimaks probleemiks on aga üldine olukord Eesti tööturul, kus vanemaealistele pakutakse vähe töökohti.

Kirjeldatud mudelis suurendasid nii kõrgharidus kui ka kutseharidus töäjõus osalemise tõenäosust võrreldes alg-, põhi- ja keskhariidusega ligi kaks korda. Tulemust kinnitab ka statistika: 25–64-aastaste põhiharidusega või sellest madalama haridustasemega inimeste hulgas on mitteaktiivseid 37%, keskeri- ja kõrgharidusega inimeste hulgas aga vaid 9% (Mitteaktiivne rahvastik ... 2006). Samuti on PIU uuringu põhjal Masso ja Pedastsaar varem leidnud, et kui puue on tekkinud enne 25. eluaastat, muutub hariduse omandamine oluliselt keerulisemaks: üle poole neist, kellel on kas kaasasündinud puue või kes on saanud puude nooruses, ei jõua põhiharidusest kaugemale (Masso ja Pedastsaar 2007).

Eesti keele mitteoskamine osutus statistiliselt oluliseks ning vähendas tööjõus osalemise tõenäosust 3,2 korda. Varasemad uuringud kinnitavad seda tulemust: on leitud, et mitte-eestlaste seas on töötus üle kahe korra suurem kui eestlastel (Mitteaktiivne rahvastik ... 2007, 7). Linnas elamine osutus statistiliselt oluliseks, see suurendas tööjõus osalemist 2,3 korda. Imselt on töökohtade valik linnades suurem, need on mitmekesisemad ja paremini ligipääsetavad. Isiku sugu ja ülalpeetavate laste olemasolu minu andmete põhjal statistiliselt oluliseks ei osutunud.

Soovitused

Töövõimetuspensioni suurus iseenesest ei vähenda tööjõus osalemist olulisel määral, kuid selle määramine mõjub töötamisele siiski negatiivselt. Vältimaks kasvavaid kulutusi ja puude tõttu mitteaktiivsete arvu suurenemist, on paratamatu töövõimetuspensionisüsteemi reform, millega tuleks karmistada töövõimetuse taotlemise ja määramise kriteeriume. Siinkohal ei piisa mehaanilistest lahendustest, kus mingil osal praegustest töövõimetutest kaoks õigus töövõimetusele, vaid töövõimetuse määramine tuleks siduda senisest tunduvalt paremini rehabilitatsiooni ja tööturuteenustega. Ühe võimaliku lahendusena võiks töövõimetuse määramine olla seotud teatud tingimustega, kus taotlemise käigus või sellele eelnevalt peab taotleja läbima mõne töötamisele suunatud rehabiliteeriva programmi või tööturuteenuse ning alles siis, kui need meetmed ei ole aidanud, kaalutakse töövõimetuse määramist. Sellisel juhul suureneks võimalus, et isik naaseb tööturule ning tööle asumisel võib kaduda ka vajadus töövõimetuspensioni järele. Paralleelselt töövõimetuspensioni reformiga on soovitatav senisest enam pöörata tähelepanu puudega inimeste teadlikkuse tõstmisele tööturuteenustest ja töötamisest tervikuna, kuna senine kogemus näitab, et erimeetmete kasutamise intensiivsus on madal.

Analüüs näitas, et paremal haridusel, kõrgharidusel ja kutseharidusel on suur mõju puudega inimeste tööjõus osalemisele. Suurema tööjõus osalemise tagamiseks on oluline parandada puudega inimestele hariduse omandamise võimalusi, seda nii tasemehariduse, kutsehariduse kui ka täiendkoolituse ning ümberõppe kaudu. Kuna tööjõus osalemise tõenäosus on kutsehariduse puhul üsna võrreldav kõrghariduse omamisega, tuleb kutseõppe kättesaadavuse parandamist samuti lugeda oluliseks meetmeks puudega inimeste tööhõive suurendamisel. Kui puue tekib vanemas tööeas, nagu see on enamasti ongi, võib tasemeõpe olla mitmel põhjusel raskendatud. Sellisel juhul tuleb tööturule naasmiseks tagada võimalused täiendkoolituseks ja ümberõppeks, et osutuks võimalikuks leida jõukohaseid ning haiguse või puudega paremini sobivaid töökohti.

Artikkel põhineb autori 15. juunil 2010 Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas kaitstud magistriväitekirjal „Puudega inimeste tööjõus osalemise modelleerimine Eesti näitel.“

Viidatud allikad

- Blundell, R., MaCurdy, T.** (1999). Labour Supply: a Review of Alternative Approaches. In: Ashenfelter, O. Card, D. (eds) Handbook of Labor Economics, vol 3, Part A, Elsevier Science B.V., 1560–1694
- Cutler, M. D., Liebman, B. J., Shepard, M., Smyth, S** An Expanded Model of Health and Retirement. – Harvard University and NBER, 20. December 2007, 42 p.
- Masso, M., Pedastsaar, K.** (2007). Puuetega inimeste toimetulek ja vajadused. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 1/2007, Tallinn: Sotsiaalministeerium
- Mitteaktiivne rahvastik kui potentsiaalne tööjõuallikas.** (2007). Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 6/2007, Tallinn, <http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Toimetised/2007/06.pdf> (6.08.10)
- Rahvapension.** Sotsiaalkindlustusamet, <http://www.ensib.ee/toetused/rahvapension2004.html> (26.05.10)

Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring 2009



Tiina Linno

sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakonna nõunik, uuringuprojekti juht

Tihti räägitakse vanemaealistele suunatud riiklikest poliitikatest alles siis, kui tõstatuvad küsimused seoses iseseisva hakkama saamise ning abi- või hooldusvajadusega. Vanusepiir eakate ja „veel-mitte-eakate“ vahel näib tihti jooksvat pensioni- ja tööaliste vahelt, kellest esimesed oleksid justkui passiivsed saajad ja teised aktiivsed andjad. Tegelikult eelneb päriselt eakaks saamisele ja ka võimalikule abivajaduse tekkele palju aastaid, mille jooksul inimene järk-järgult vanemaealiseks muutudes oma elu kujundab. Me kõik vananeme individuaalselt ning seega erinevad ka meie valikud, kuidas seda teha: kas olla kauem aktiivne tööturul ja ühiskondlikus elus ning osaleda hariduselus või kasutada võimalust jääda pensionile, tegelda oma huvialadega ning suhelda lähedaste ja sõpradega. Panustamisele tööturul võib järgneda või samaaegselt toimuda ka tegutsemine vabatahtlikuna või teiste abistajana. Kõik need võimalused koos neid toetavate meetmetega peaksid olema kättesaadavad, et saaksime rääkida aktiivsest vananemisest.¹

Sotsiaalministeeriumi poolt 2009. aastal Euroopa Sotsiaalfondi projektina läbi viidud „Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring“² keskendus seetõttu just 50–74-aastastele kui teatavas mõttes „üleminekueralistele“, et koguda infot, kuidas töö- ja pensionialised Eestis üksteisest erinevad ning milline on nende toimetulek, aktiivsus ja elukvaliteet, mida eakatepoliitika väljatöötamisel lähiaastatel silmas pidada.

Eluea tõus ja rahvastiku vananemine

Vaatamata sündimuse tõusule ja negatiivse iibe vähenemisele viimastel aastatel on Eesti rahvastikule, nagu ka mitme teise Euroopa Liidu riigi puhul, iseloomulik vananemistendents.³ 50-aastaste Eesti elanike oodatav eluiga on aastatel 2000–2008 tõusnud keskmiselt ligi 2 aasta võrra ehk 75,6 eluaastalt 77,5-ni; seejuures 50-aastaste meeste oodatav eluiga oli 2008. a 73,1 eluaastat, 50-aastastel naistel aga oluliselt pikem ehk 81,2 eluaastat.⁴ Nii on ootuspärane, et naiste osakaal hakkab elanikkonna vanemates vanuserühmades kasvama, olles 2009. a 50–74-aastaste hulgas 58% (mehi vastavalt 42%). Samuti on elanikkonnas veidi kasvanud kõigi 50–74-aastaste inimeste osakaal: kui 2000. aastal moodustasid nad 27% elanikkonnast,

¹ Ülevaade vanemaealiste poliitikatest ja peamistest meetmetest asub Sotsiaalministeeriumi veebilehel: www.sm.ee/sinule/eakale.html

² Uuringu küsitlustöö viis läbi GfK Custom Research Baltic Eesti filiaal, kokku küsitleti 2009. aastal üle Eesti 1004 inimest vanuses 50–74 eluaastat.

³ Rahvastiku vananemise ja Eesti vanemaealise elanikkonna teemasid käsitleb põhjalikumalt Statistikaameti väljaanne „Sotsiaaltrendid 5“, mis ilmub novembris 2010.

⁴ Statistikaameti andmed 2000. ja 2008. a oodatava eluea kohta seisuga 15.09.2009. Vt täiendavalt Statistikaameti artiklit „Naised elavad meestest 11 aastat kauem“, Ene Palo: www.stat.ee/dokumendid/42550

siis 2009. aastal 28%.⁵ 2020. aastaks prognoosib Statistikaamet 50–74-aastaste osakaalu kasvu ühe protsendipunkti võrra ehk 29%-ni kogurahvastikust. Koos 75-aastaste ja vanema-tega teeb see kokku veidi üle kolmandiku elanikkonnast.⁶

Aktiivsus ja tervis

Uuringu andmetel oli 2009. aastal 50–74-aastastest tööealisi⁷ 53% ning pensioniealisi 47%, mis näitab selle vanuserühma suurt potentsiaali tööturu jaoks. Tasustatud tööga oli hõivatud 70% töö- ning 22% pensionieas 50–74-aastastest (keskmiselt 48%), lisaks sellele oli enda hinnangul tasustamata vabatahtliku tööga hõivatud 5% ning teiste inimeste abistamisega, mis võttis olulise osa ajast, 16% 50–74-aastastest. Seejuures tõi uuring välja, et sedalaadi aktiivsus on seotud mitte niivõrd vanuse kui tervise ja tegevuspiirangute esinemisega. Mõistagi mängib rolli ka inimese vanus, sest tervise enesehinnangu langus on uuringu andmetel märgatav juba alates 55. eluaastast: kui 50–54-aastastest hindavad oma tervist heaks või väga heaks ligi pooled (49%), siis 55–64-aastastest umbes kolmandik (32%...34%) ning 65–74-aastastest umbes viiendik (18%...21%).⁸ Siiski toob uuring välja mitmeid sarnasusi eelkõige töötavate vanemaaliste vahel, kes eristuvad mittetöötavatest töö- ja pensionieas eakaaslastest nii kõrgema tervise enesehinnangu kui harvema tegevuspiirangute esinemise poolest. Töötavate ja mittetöötavate 50–74-aastaste tervist võrreldes selgus, et kui 49% töötavatest tööealistest ja 39% töötavatest pensioniealistest hindab oma tervist kas heaks või väga heaks, siis sama hinnangu annab vaid 19% mittetöötavatest tööealistest ja 18% mittetöötavatest pensioniealistest. Tegevuspiirangute kohta märgib aga 72% töötavatest tööealistest ja 70% töötavatest pensioniealistest, et neid ei esinenud uuringule eelnenud 12 kuu jooksul üldse. Samas märgib seda vaid 40% mittetöötavatest töö- ja 49% mittetöötavatest pensioniealistest. Ka vabatahtliku töö ja teiste inimeste abistamisega paistsid keskmisest rohkem silma mitte niivõrd nooremad, kui just tasulist tööd tegevad vanemaalised: vabatahtlikuna töötas 2009. a 10% töötavatest tööealistest ja 14% töötavatest pensioniealistest, teiste abistamisega oli hõivatud 18% töötavatest tööealistest ja 23% töötavatest pensioniealistest. Ehk teisiti öeldes – inimesed, kelle tervis east sõltumata võimaldab teha tasustatavat tööd, on rohkem hõivatud ka tasustamata tööde ja kohustustega.

Töötamise jätkamine pensionieas

Vajadusele tööaega lühendada viitas uuringus vaid ligi kümnendik kõigist töötavatest 50–74-aastastest. Ka Statistikaameti 2006. aasta tööjõu-uuringu andmetel ajendaks paindlik tööajakorraldus kauem tööturule jääma vaid iga kümnendat 50–69-aastast töötavat inimest.⁹ Seega ei mängi Eestis paindlik tööaeg vanemaaliste jaoks töötamise jätkamise korral täna veel väga suurt rolli. Valmisolek pensioniea saabudes töötamist jätkata kasvab vanemaaliste uuringu andmetel aga koos lähenemisega pensionieale. Võrreldes omavahel töötavaid inimesi vanusegruppides 50–54 ja 55–59, näeme, et esimestest 27%, teistest aga juba 50% kavatses pensionieas töötamist kindlasti jätkata. Nende hulk, kes kindlasti jätkata ei kavatse-

⁵ Statistikaameti andmed rahvastiku kohta seisuga 1. jaanuar 2000. ja 2009. aasta. Võrdlusena, rohkem kasvas 75-aastaste ja vanemate osakaal: 5,4%-lt 2000. a 7,5%-ni 2009. a

⁶ 2020. aasta prognoos Statistikaameti rahvastikupüramiidi alusel (variant 2): www.stat.ee/rahvastikupyramiid. Võrdlusena, 75-aastaste ja vanemate osakaaluks prognoositakse 8% kogurahvastikust.

⁷ Tööealistena käsitleti uuringus mehi vanuses 50–62 ja naise 50–60,5 eluaastat; pensioniealistena aga, lähtudes sihtrühma ülempiirist, mehi vanuses 63–74 ja naise 60,6–74 eluaastat.

⁸ Statistikaameti andmetel oli 2009. aastal 50–54-aastastel tervena elada jäänud aastaid keskmiselt 13,5 (seejuures meestel 12,6 ning naistel 14,3), sõltuvalt vanusest tähendab see tervena elamist 63,5–67,5 eluaastani. Samas, alates sünnist 2009. a hindab Statistikaamet tervena elada jäänud eluaastateks keskmiselt 57 (mehed 54,8 ja naised 59).

⁹ Vt täiendavalt Statistikaameti artiklit „Eakate tööturult lahkumine“, Eesti Statistika kvartalikirj 1/2009, Mai Luuk: www.stat.ee/31375

nud, oli mõlemas vanusegrupis sama ehk 13%. Selline tendents viitab asjaolule, et kindlalt otsustada on kergem, kui otsustushetk on lähemal. Ühest küljest võib pensionieale lähenejaid toetada teadmine, et nende praegusel töökohal on võimalik soovi korral jätkata, teisest küljest ka see, et tervis on edasi töötamiseks veel küllalt hea. Mõlemat aspekti on aga 10–12 aastat enne pensionile jäämist tunduvalt raskem ette ennustada.

Vaba aeg ja elukvaliteet

Vanemaealiste uuring vaatles lähemalt kaheksat vaba aja tegevust¹⁰, millega tegelemist oli võimalik hinnata selle järgi, kas oli võimalusi huvi korral neist osa saada. Kodustest tegevustest oli vanemaealistel kõige suurem huvi koduste hobide (näiteks lugemine, käsitöö jt) ning mõõduka füüsilise töö vastu, millest võeti ka kõige rohkem osa – nendega tegeles vastavalt 86% ja 78% 50–74-aastastest. Kodust väljumist nõudvate tegevuste puhul oli suurim huvi sugulaste-sõprade külastamise vastu, millest sai osa valdav enamik ehk 94%. Järgnes huvi kultuuriürituste vastu, millest võttis osa 59% 50–74-aastastest. Teiste tegevustega võrreldes soovitakse rohkem tegeleda mõõduka sportimisega, kultuuriüritustel käimise ning – mõnevõrra üllatuslikult – ka sõprade-sugulaste külastamisega. Viimane viitab asjaolule, et vanemaealised võivad vaatamata aktiivsusele muudes valdkondades vajada rohkem suhteid lähedastega.

Vanemaealiste elukvaliteeti mõõdeti uuringus väidete kaudu, mis puudutavad nii üldist eluga rahulolu kui peamisi valdkondi, mis seda mõjutavad. Väiteid paluti hinnata kahel veidi erineval 6-pallisel skaalal.

Eluga üldist rahulolu iseloomustav väide „olen eluga rahul“ sai 50–74-aastastelt hinnanguks 4,6 (skaalal 1–6, kus 1 tähendas „mitte kunagi“ ja 6 „väga tihti“). Sama tulemuse andsid ka vastused väidetele „mul on aega tegeleda mind huvitavate asjadega“ ning „mul jätkub piisavalt energiat, et teha vajalikke igapäevatoiminguid“ (hinnangud vastavalt 4,7 ja 4,6). Üksinduse ja ära kasutamise väidete madalad hinded („tunnen end üksikuna“ – 2,1 ning „tunnen, et mind kasutatakse ära“ – 1,9) viitavad sellele, et üldjuhul ei ole sellised tunded 50–74-aastaste jaoks sagedane probleem, kuigi mõnikord nendega siiski silmitsi seistakse.

Lisaks said vanemaealistelt kõrge hinnangu kodu ja suhetega rahulolu iseloomustavate väidete (skaalal 1–6, kus 1 tähendas „ei nõustu üldse“ ja 6 „nõustun täielikult“). Väitele „tunnen end oma kodus hästi“ anti hinnanguks 5,6. Väidetele „mul on head suhted kolleegide ja/või sõpradega“ ning „minu suhted pereliikmetega ja/või lähedastega pakuvad mulle rahulolu“ anti võrdselt hinnanguks 5,4. Veidi madalamalt, samas siiski üllatavalt kõrgelt hinnati väiteid, mis puudutavad elatud aastate tagasi vaatamist („vaatan elatud aastatele tagasi rahuldustundega“ – 4,9), aga ka seda, et „vaatamata rasketele aegadele pakub elu positiivseid elamusi“ (4,7 – väide viitas uuringu ajal kestnud majanduslangusele ning sellega kaasnenud probleemidele ühiskonnas). Ka vananemisele vaadati pigem positiivselt, nõustudes sagedamini väitega, et „aastad lisavad elule värve“ (hinnang 4,7). Samamoodi hinnati ka väiteid, mis puudutasid töötamist („tööl käimine/töö tegemine hoiab mind aktiivseks“ – 4,6 ning teiste eest hoolitsemist („suudan vajadusel hoolitseda teiste inimeste eest või neid toetada“ – 4,5). Hinnangud väidetele, mis puudutasid vanemaealiste ja nende eakaaslaste kaasamist ühiskonda, asuvad skaala keskpunktis (3,5) ning näivad seega viitavat, piltlikult öeldes, arvamusele „nii ja naa“.

50–74-aastaste üldist eluga rahulolu eraldi analüüsidest võib tõdeda, et see kasvab koos vanusega: kui 50–54-aastaste hinnang oli 2009. aastal keskmisest (4,6) veidi madalam ehk 4,3, siis vanimate ehk 70–74-aastaste hinnang oli veidi kõrgem (4,8). Sugu, haridustase ning kooselulisus eluga rahulolu oluliselt ei mõjutanud, küll aga on enesehinnanguline tervis

¹⁰ Uuringus nimetatud vaba aja tegevusteks olid kodus või selle lähedal harrastatavate tegevustena kodused hobid, mõõdukas füüsiline töö, mõõdukas sportimine ja tegelemine lemmikloomadega; kodust väljas käimist nõudvateks tegevusteks aga erinevad koduvälised hobid, klubi- või seltsiõhtud, kultuuriüritused ning sugulaste-sõprade külastamine.

teine rahulolu tugevasti mõjutav aspekt – ehk mida parem tervis, seda rohkem oldi ka eluga üldiselt rahul. Halva tervisega vanemaealiste hinnang eluga rahulolule oli seevastu üks madalamaid ehk 3,9. Sama rahulolematuna eristusid ka mittetöötavad, kuid veel tööeas inimesed 50–74-aastaste vanusegrupis. Rahulolu eluga kahaneb järk-järgult ka sedamööda, kuidas langeb inimese hinnang oma majanduslikule toimetulekule.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuigi vanemaealiste üldine eluga rahulolu ei ole väga kõrge, leidub siiski elus mitmeid külgi, mida hinnatakse positiivselt. Eelkõige elab suur osa vanemaealistest enda hinnangul sellises kodukeskkonnas, kus tuntakse end hästi ning ka suhteid pere liikmete, lähedate, sõprade ja kolleegidega hinnatakse kõrgelt. Üldises rahulolus eluga mängib aga tuntavat rolli see, millisenä inimese tajub oma tervist ning kui suured on tema sissetulekud, mis võimaldavad majanduslikult toime tulla. Tööeas vanemaealiste puhul on seetõttu oluline ka tööga hõivatus, mille korral on kõrgem hinnang üldisele rahulolule eluga.

Uuringu täismahus raportit on võimalik lugeda sotsiaalministeeriumi veebilehel rubriigis: Uuringud ja analüüsid -> Sotsiaalvaldkond -> Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring 2009.

Kust leida tervisestatistilisi andmeid

Sageli juhtub, et mõne projekti või arengukava koostamisel oleks vaja teada, kui palju esineb Eestis mõnd haigust, kui palju on meil arste, millised on haiglaravi peamised põhjused või midagi muud tervisesse puutuvat. Siin tulevad appi tervisestatistilised andmed, mida Tervise Arengu Instituut (TAI) kogub aasta- ja kvartaliaruannete kaudu tervishoiuasutustelt, elanikkonna küsitlusuuringutega ja registreeritud abil (Sünniregister, Surmeregister, Vähiregister jt). Kogutavad andmed avaldatakse elektroonses tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaasis.

Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaasi leiab huviline veebiaadressilt www.tai.ee/tstua. See andmekogu võimaldab saada ülevaate Eesti rahvastiku tervise seisundist, seda mõjutavatest teguritest, tervishoiuvaldkonna ressurssidest ja nende kasutamisest. Andmed on avaldatud absoluut- ja suhtarvudena (kordajatena nt 100 000 elaniku kohta). Absoluutarve on tarvis, kui teid huvitab, kui palju mingit nähtust teatud ajaperioodil

on esinenud, ning kordajad on kasulikud näiteks juhul, kui tahate omavahel võrrelda Eesti eri piirkondi või Eestit teiste riikidega. Kordajaid kasutades saab jälgida ka muutusi ajas. Iga tabeli juurde on lingitud oluline dokument „mõisted ja meetodika“, mis kirjeldab, kuidas tabelis esitatud arvud on saadud. Andmete saamise looga tutvumine aitab neid lahti mõtestada ning pakub kasulikke vihjeid analüüsimiseks. Statistika kasutamisel tuleks meele pidada, et alati tuleb viidata andmete allikale. Siis saavad lugejad vajadusel algallika poole pöörduda ning valdkonnaga lähemalt tutvuda.

Tervisega seotud statistikat leiab peale TAI veebilehe ka Statistikaameti andmebaasist (<http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfile2.asp>) ning oma statistikat avaldavad veebis ka Haigekassa (www.haigekassa.ee) ja Terviseamet (www.terviseamet.ee).

Maali Käbin

Tervise Arengu Instituudi projektijuht

Vigastusi on võimalik vältida

Sotsiaalministeeriumi terviseinfo ja analüüsi osakonna vanemanalüütik **Taavi Lai** on viimasel kahel aastal jälginud vigastuste ja vigastussurmade statistikat Eestis ja oli üks hiljuti ilmunud ülevaate autoritest, milles lisaks Eesti statistikale leiab ka võrdluse teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega. Võrdlus on jahmatamapanev – näiteks Hollandis esineb vigastussurmasid ligi neli korda vähem kui Eestis. Küsisime ülevaate koostajalt, mis võib olla selle põhjuseks ning mida lapsevanemad ja lastega töötavad spetsialistid saaks ära teha laste ja noorte vigastuste vältimiseks.

Kas vigastuste arvus või liikides on Eestis viimastel aastatel toimunud muutusi? Meedia põhjal tundub, justkui vigastusi tuleks üha juurde. Kas meie inimesed on muutunud hooletumaks?

Käesoleval suvel oleme meediast tõesti pidevalt kuulnud ja lugunud, kuidas inimesed upuvad, hukkuvad autoõnnetustes või muudes olukordades. Täpsema ülevaate 2010. aasta vigastustest saab teha alles aasta pärast, kui kõik arvud on koos. Samas on pikaajalised trendid olnud positiivsed. Vigastusi käsitleva teemalehe jaoks vaatlesime vigastussurmade dünaamikat aastatel 1990–2008, ja selles võrdluses oli vigastussurmade arv 2008. aastaks enamiku vigastuse põhjuste osas langenud 20–40%. Ainsad väga väikese langusega vigastussurmade liigid olid mürgistused ja tuleõnnetused. Sealjuures tasub meenutada, et absoluutselt halvim aasta vigastuste ja vigastussurmade osas oli 1994. aasta ning selle tippajaga võrreldes on vigastusi kordades vähem. Siiski on meil näiteks uppunute üldarvu ja rahvastiku suurus vaadates uppumissurmasid neli korda enam kui Euroopa Liidus keskmiselt. 2009. aastal uppus Eestis 61 inimest, õnneks oli neist vaid kolm nooremad kui 5 aastat.



Mida tähendab riigile vigastuste tõttu ajutiselt või lõplikult töölt eemale jäänud inimeste kaotus?

Riigi jaoks on tegemist olulise kaotusega. Ühest küljest on tegemist kulutustega vigastatute raviks, mis automaatselt tähendab seda, et teiste inimeste raviks jääb vähem raha. Teiselt poolt on tegemist omaste aja ja raha kaotusega: kui inimene saab raskelt vigastada, siis võib juhtuda, et tema omaksed on sunnitud vähendama oma tööaega, et vigastatu eest hoolitseda. See tähendab lisaks vigastatu töökaotusele ja sissetuleku vähenemisele ka selle lähedase võimalikku töökaotust ja sissetulekute vähenemist, rääkimata kulutustest, mida on vaja teha raviks ja abivahendite hankimiseks. Kolmas tahk on ühiskonna seisukohalt see, et vigastatud inimese panus ühiskonna arengusse läheb kaduma. Näiteks võiks Eesti iive olla positiivne, kui õnnestuks kas või pool vigastussurmadest ära hoida.

Kus juhtub kõige rohkem õnnetusi – kodus, koolis, väljas, tööl?

2008. aastal vigastusega arsti poole pöördunutest ligi 50%-l oli vigastus tekkinud vabal ajal, tööajal tekkinud vigastusi oli vaid 7%. Kui vaatame vigastusi, mille tõttu inimesed Eestis hukkuvad, siis jäävad silma eelkõige liiklusõnnetused, mürgistused ja enesetapud. Minu isikliku arvamuse järgi on kõigi kolme puhul oluline eelkõige inimese enda suhtumine,

käitumine kodus, koolis, väljas ja tööl. Ennetusvahendite valikul ja rakendamisel on loomulikult oluline, millises keskkonnas üks või teine vigastus tekib, aga laias laastus taanduvad vigastused just inimeste suhtumisele enda ja teiste tervisesse, austuse puudumisele teiste inimeste vastu ning vastutuse puudumisele enda tegude tagajärgede eest.

Kellega juhtub rohkem õnnetusi, kas laste või täiskasvanutega, ning kellega juhtub kõige rohkem surmaga lõppevaid õnnetusi?

See on keeruline küsimus, sest statistikasse jõuab vigastus vaid siis, kui see on suhteliselt raske ja vajab arstiabi. Samas on absoluutarvudes vigastusi siiski rohkem täiskasvanutel, sest neid on rahvastikus lihtsalt rohkem. Kui aga vaadata, kui suure osa moodustavad vigastussurmad kõigist mingis kindlas vanuses esinevatest surmadest, siis on noorukite vigastused ja vigastussurmad äärmiselt suur probleem. Näiteks vanuses 15–19 on meestel 80% ja naistel 60% surmadest põhjustatud mingist vigastusest. Meestel langeb vigastussurmade osakaal kõigist surmadest alla 50% tegelikult alles 35. eluaastaks, kui teised surmapõhjused sagenema hakkavad.

Riskikäitumise tekkimist mõjutab lisaks keskkonnale kindlasti see, millised on olnud nooruki eeskujud. Näiteks alkoholi tarvitamise puhul on tõestatud, et kodus vanemate poolt alkoholi tarvitamine suurendab tõenäosust, et ka laps hakkab alkoholi tarvitama. Mida rohkem alkoholi tarvitatakse, seda rohkem hakkab seda tulevikus tarvitama ka peres kasvav laps ning seega suureneb Eestis suhteliselt sage alkoholimürgistusse suremise tõenäosus selle lapse jaoks. Sama kehtib ka muude vigastuste puhul. Kui vanemad ei pea vajalikuks näiteks turvavöö kinnitamist autos, siis tahes-tahmata kandub selline suhtumine edasi lastele ning nende hilisem käitumine liikluses on riskialtım kui see muidu ehk oleks. See viitab taas lapsevanema vastutusele oma lapse eest.

Millised on kõige sagedasemad „möödapanekud“ kodukeskkonna turvalisuses ehk mida saaks lapsevanem ise oma kodus õnnetuste vältimiseks ära teha?

Alustada tuleks kõige lihtsamatest asjadest: kui peres on väikeseid lapsi, siis peaks kindlasti luku taga hoidma näiteks kodukeemiat, mis tavaliselt kuskil kraanikausi all kapis seisab. Haruldased pole juhtumid, kus laps mingit torupuhastusvahendit joob ning söögitoru nii ära söövitab, et kogu ülejäänud elu söömisega hädas on, muidugi juhul, kui mürgistuse tõttu midagi hullemat ei juhtu. Või võtame näiteks kohvijoomise külalistega, mille ajal märkamatult ligi tulnud laps endale kohvikannu kaela tõmbab ja raskeid põletushaavu saab. Samasse täiskasvanu jaoks igapäevaste, aga lapsele ohtlike asjade ritta kuulub ka koduapteek, kust mänguhoos midagi kommi pähe sisse süüakse; ilma tõkketa trepp, kust alla kukutakse jne.

Kokkuvõttes tahan öelda, et inimene vastutab enda ja oma laste tervise eest ja iga üksiku inimese käitumine mõjutab ühiskonna kui terviku käekäiku. Võib-olla on Eestis inimesed veel vähe tajunud oma isiklikku vastutust ja võimalusi ühiskonna arendamiseks. Samas on olukord minu meelest siiski muutumas ja meil on lootust saada tervemaks ning tugevamaks. Osa selles suunas liikumisest on ka meie poolt koostatud vigastuste statistika ülevaade, millega huvilised saavad soovi korral tutvuda sotsiaalministeeriumi kodulehel aadressil www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Toimetised/2009/toimetised_20095.pdf

Erivajadustega laste seksuaalkasvatus



Lemme Haldre
Tartu laste tugikeskuse juhataja,
psühhoterapeut

Seoses laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega on viimastel aastatel rohkem rääkima hakatud selle ennetamisest ja sellest, et laste teadmised ja oskused turvalisest seksuaalkäitumisest on tähtsad. Oluliseks peetakse rääkida juba lasteaialastele, et nende keha on nende oma ning sellest, millised käitumisviisid on lubatud ja millised mitte. Vähem on tähelepanu pööratud ennetustegevusele erivajadustega laste hulgas. Vaimse või füüsilise puudega lapsed kuuluvad riskigruppi, sest on väärkohtlemisest rohkem ohustatud.

Erivajadustega lapsed kui väärkohtlemise riskigrupp

Sotsiaalministeeriumi, Tartu Ülikooli ja Tartu laste tugikeskuse poolt läbi viidud uuringust (Soo 2005) selgus, et lastekodude, erikoolide ja turvakodude lapsed on tavakoolide õpilastega võrreldes tunduvalt rohkem kogenud seksuaalset väärkohtlemist. Võrreldes tavakoolides õppivate õpilastega räägitakse erivajadustega laste õppeasutustes ja sotsiaalasutustes lastega seksuaalteemadel vähem ja nende laste teadmised on seetõttu vähesed. Tihti on need lapsed oma seksuaalteadmised saanud samasuguste puudulike teadmistega eakaaslastelt.

Tartu laste tugikeskuse töötajad puutuvad igapäevatoös kokku nii väärkohtlemise ohvritega kui ka lastega, kelle käitumist võib lugeda väärkohtlevaks. Väärkohtlevaks käitumiseks on näiteks teiste laste käperdamine, seksuaalsele vahekorrale sundimine või meelitamine. Enamasti on ohvriks tunduvalt noorem või sügavama puudega laps. Mõnikord on vaimupuue mõlemal lapsel, väärkohtlejal tavaliselt aga kergemas vormis kui ohvril. Tugikeskusel on tulnud tegeleda juhtumitega, kus vanemad või kognitiivselt paremate võimetega lapsed on manipuleerides, ähvardades, asjade või rahaga ära ostes mõjutanud nooremaid astuma vahekorra grupikaaslasega. Ohvrid on enamasti abitud oma õiguste maksmapanekul, neil on ähmane piir lubatu ja lubamatu vahel ja nende väärtushinnangud pole paigas. Nende laste tundekasvatases on vajakajäämisi. Lapsed ei oska väljendada positiivseid tundeid, nagu sõprus, armastus, poolehoid. Neil on raskusi oma viha ja kurbuse väljendamisega. Puudulikud on sellised prosotsiaalsed oskused nagu ennastkehtestav käitumine, abi otsimine, probleemi sõnastamine. Erivajadusega lapsel on raske oma mõtteid ja küsimusi selliselt formuleerida, et temast aru saadaks, sõnavara on puudulik. Nende laste kognitiivne ja emotsionaalne areng on aeglasem. Sellest tulenevalt on lastel teistsugused vajadused privaatsusele ja koosolemisele, raskused piiride kehtestamisega. Vaimse erivajadusega lapsed ei saa alati aru, kuidas, millises olukorras ja kellega sobib oma emotsionaalseid, kehalisi ja seksuaalvajadusi rahuldada.

14-aastane tüdruk R. näeb väliselt välja päris täiskasvanu moodi. R. õpib erivajadustega laste õppeasutuses ja on oma vaimset arengutasemelt umbes 5–6 aastane. Tüdruk armastab väga füüsilist lähedust ja on harjunud pereliikmetele ja tuttavatele sülle pugema, neid musitamata ja kallistama. Vanemad ja peresõbrad pole sellest siiani probleemi teinud. Praeguses vanuses on see muutunud aga paljudele inimestele häirivaks, sest R. on oma välisuselt pi-

gem täiskasvanu. Kuna tüdruk on julge ja talle meeldib suhelda, siis on vanematel tekkinud mure, sest R. läheneb piirideta ka peaaegu võõrastele inimestele. Vanemate mure on põhjendatud, sest on suur risk, et tüdrukut võidakse seksuaalselt väärkohelda.

Riskigrupi hulka kuuluvad ka käitumisraskustega lapsed. Sageli on nende hulgas aktiivsus- tähelepanuhäirega lapsi. Aktiivsus-tähelepanuhäirega lapsed on impulsiivsed, käituvad mõtlematult ja ei analüüsi oma tegude võimalikke tagajärgi.

Kaasõpilased soovitasid 12-aastaselt K-l näidata tüdrukutele koolis oma suguelundeid, kuna see meeldib neile. K. võttiski püksid maha ja ajas koolimajas tüdrukuid taga, kuni õpetaja olukorda sekkus. K-l on aktiivsus-tähelepanuhäire. Ta on pidevas liikumises, impulsiivne ja tegutseb esimese emotsiooni ajal. Tal on ka pisut raske aru saada teiste inimeste tunnetest. Vahel kipuvad mõned kaasõpilased seetõttu poisi arvel nalja heitma ja ergutavad teda pahatahtlikele tegudele, milleks nad ise valmis pole.

Kui sellise olukorraga kaasneb ka nõrk järelevalve vanemate poolt või hooletusse jätmine, on need lapsed rohkem ohustatud väärkohtlemisest. Neid lapsi on kergem eakaaslaste või ka endast vanemate laste poolt kaasa tõmmata eale mittevastavatesse seksuaalse sisuga tegevustesse. Kergemini langevad väärkohtlemise ohvriks lapsed, kellel on samaaegselt nii käitumisraskused kui ka kerge vaimupuue.

Erivajadustega laste seksuaalharidus

Rahvusvahelise koostöö kogemuste põhjal võib öelda, et paljude maade spetsialistid kurdavad, et nende maades on erivajadustega laste seksuaalharidus ebapiisav. Samas kui silmitseda näiteks mõne riigi ingliskeelset raamatulehti, siis lastevanemate tarvis ilmub päris palju erivajadustega lapsi ja nende seksuaalset arengut puudutavat kirjandust. Eesti peredes ja lasteasutustes tegeldakse aga erivajadustega laste seksuaalkasvatusega vähe ning puudub vastav erivajadustega lapsi käsitlev kirjandus lastevanematele. Enamasti saavad erivajadustega lapsed oma teadmised eakaaslastelt. Eakaaslastelt saadud teadmised on aga puudulikud, moonduvad või lausa kahjulikud. Erivajadustega lastel on vähem võimalusi ja oskusi pöörduda noorte- ja lastekeskustesse või seksuaalnoortestajate poole. Vanemad ei oska lastega sellel teemal rääkida või neil puuduvad teadmised.

Erivajadustega lapsed ja noorukid, kellel on interneti kasutamise oskus, rahuldavad sageli oma seksuaalsusega seotud huvi internetilehekülgedel. 2010. aastal on meie keskusesse sattunud näiteks algklasside lapsi, kes oma teadmised seksuaalsuse kohta on omandanud internetis koos pisut vanemate sõpradega pornograafilise sisuga lehekülgi külastades. Need lapsed on seejärel üritanud nähtud tegevusi matkida.

Erikoolis õppivad kolmanda klassi lapsed külastasid vanemate teadmata interneti pornograafilise sisuga lehekülgi. Pärast otsustati nähtu läbi proovida. Seksuaalse sisuga tegevusse kaasati ka ühe poisi kodus olnud 4-aastane õde.

Tartu laste tugikeskuse projekt lastekodudes ja erikoolides

Tartu laste tugikeskus on 15 aastat tegelnud väärkoheldud laste abistamisega. Igal aastal saab keskus abi umbes 400 last, kellest osa käib psühholoogilist teenust saamas mitu kuud. Abi vajavatest lastest on aastas umbes 10–11% neid (30–40 last), kes on kogenud seksuaalset väärkohtlemist kas täiskasvanute või suuremate laste poolt. Juhtumite hulka pole loetud neid lapsi, kelle hooldajad on meie poole pöördunud küsimustes, mida võib lugeda eakohase seksuaalse arengu juurde kuuluvaks. Umbes 1/3 väärkoheldud lastest elavad kas lastekodus, turvakodus või õpivad erikoolis. Kodust eemal elavad lapsed puutuvad oma vanematega vähem kokku ja perekonna kasvatuslik mõju on seetõttu nõrgem.

Kõike eelpoolnimetatut arvesse võttes sündiski Tartu laste tugikeskuses erivajadustega lastele suunatud vääркоhtlemist ennetav projekt, mida rahaliselt toetasid hasartmängumaksu nõukogu ja ühes erikoolis ka Tartu maakonna alaealiste komisjon. Projekti eesmärk oli läbi viia grupitööd erivajadustega lastega tegelevates lasteasutustes. Grupitöö käigus plaaniti õpetada lastele prosotsiaalseid oskusi, mis suurendaksid laste turvalist käitumist ja aitaksid ära hoida langemist vääркоhtlemise ohvriks. Eesmärgiks seati nii eakohaste seksuaalteadmiste õpetamine kui ka väärtuskasvatuse, mille käigus puudutatakse üldinimlikke tundeid, suhteid, käitumist. Koostööd tehti lasteasutuste personaliga, et kõigil osapooltel oleks sama arusaam lastest ning oskused olukordade lahendamiseks.

Projektis osales kolm lastekodu ja kaks erikooli, mis paiknesid Tartu linna või maakonna territooriumil. Igas lastekodus või erikoolis viis grupitööd läbi Tartu laste tugikeskuse kaks spetsialisti, kellest üks oli psühholoog ja teine sotsiaalpedagoog. Kahel projektis osalenud psühholoogil oli ka kliinilise seksuoloogilise pädevus. Iga lastegrupiga kohtus korraga kaks grupijuhti kokku kümnel korral, grupitöö kestis tavaliselt 2 tundi. Enamasti oli tegemist segagruppidega, kuid osa vestlusi viisid grupijuhid läbi väiksemates rühmades eraldi poistele ja tüdrukutele.

Igas asutuses oli grupitöö läbiviimisel oma väike eripära. Enne grupitööga alustamist toimusid vestlusringid asutuse töötajatega ja me arvestasime personali soove ja ettepanekuid, mis toetusid töökogemusele lastega. Käsitatud teemade iseloom sõltus sellest, kui sügava puudega lastega oli tegemist. Teemade käsitlemisel olid laste puudeid ja töötajate ettepanekuid arvestades eri rõhuasetused ja ka pisut teistsugune metoodika. Rahutute laste ja intellekti sügava mahajäämusega laste puhul oli suurem rõhk praktilisel tegevusel: mängud, piltide vaatamine, joonistamine. Seksuaalkasvatuse kõrval tegelesime pidevalt ka mõtete, tunnete ja oskuste arendamisega, arutasime, kuidas luua eakaaslastega lähedus- ja sõprussuhteid turvalisel viisil. Grupitöö koosnes nii sotsiaalsete oskuste õpetamisest kui ka vestlustest, mis käsitlesid üldinimlikke väärtusi. Määravaks osutus asutuse töötajate isiklik initsiatiiv ja koostöövalmidus.

Grupitöös kasutasime palju näitlikku materjali: raamatuid, pilte, käsitletu illustreerimiseks ka kohapeal joonistatud „kriipsunukke“, millele joonistasime vestluse jooksul juurde vajaliku detaili või olulise sõna. Sügava puudega laste puhul kasutasime piktogramme, mis osutasid teema selgitamisel väga oluliseks. Kuna tegemist oli erivajadustega lastega, kellel on raske pikemalt keskenduda, siis pärast 15 minutilist vestlusringi viisime läbi mõne mängu või elavdava liikumisharjutuse, lasime lastel joonistada. Erivajadustega laste grupitöös toimus see, kui andsime vähe infot korraga ja kinnistasime räägitut korduvalt nii samal seansil kui ka järgmisel kohtumisel. Vaja oli kontrollida, kas laps ikka õpitud mõistetest tegelikult aru sai. Vahel kasutasid lapsed kätteõpitud sõnu, mis jättis nende teadmistest tegelikkusest parema mulje. Grupi üheks reegliks oli, et kõik mõtted on lubatud. Leidsime, et on hea, kui lapsed tunnevad, et nad võivad väljendada kõiki tundeid ja mõtteid ilma kriitika alla sattumata. Püüdsime lastega olla paindlikud ja loovad. Rääkisime alati ka päevasündmustest ja püüdsime säilitada konfidentsiaalsust. Igal kohtumisel kasutasime positiivset kinnistamist preemiade näol, milleks olid maiustused, mingi väike mänguasi või kleps.

Gruppides käsitletud teemad

Projekti käigus läbitud teemad võib jagada kolmeks blokiks. Samade teemade juurde pöördui järjekordsel kohtumisel uue vaatenurga alt uuesti tagasi.

■ **Suhete loomine lastekodus (erikoolis) ja väljaspool seda.** Eesmärgiks oli arutleda heade ja halbade sõprussuhte üle. Erivajadustega lastele on oluline õppida mõistma iseenda ja teiste inimeste tundeilma, et aru saada selle toimest inimese mõtlemisele ja käitumisele.

Grupitöö käigus arutleti selle üle, millised olukorrad, sõnad ja tegevused tekitavad inimestes häid ja millised halbu tundeid. Pildimaterjali, mängude ja näidete toel nimetasime ühiselt erinevaid tundeid ja arutasime, kuidas oma tundeid väljendada. Pikemalt tegelesime selliste tunnetega nagu pettumus, viha, kurbus. Õppisime toimetulekut vihaga. Arutlesime selle üle, kuidas väljendada oma poolehoidu ja sümpaatiat. Rääkisime suhete loomisest nii lastekodus (erikoolis) kui ka väljaspool seda. Arutlesime sobivate ja mittesobivate käitumisviiside üle suhetes nii laste kui ka täiskasvanutega, pereliikmete ja võõrastega, rääkisime suhtlemise piiridest. Lastega, kes oskasid kasutada arvutit ja internetit, rääkisime internetituvusest, arvuti vahendusel ja päriselus toimuvate sõprussuhete erinevustest. Käsitlesime internetis turvalise käitumise reegleid.

■ **Kehaline ja seksuaalne areng.** Eesmärk oli anda eakohaseid teadmisi seksuaalsest arengust ja viia läbi väärtuskasvatust seksuaalsuhete teemadel. Lapsed soovisid kõige rohkem arutleda seksuaalse arengu teemadel. Selles valdkonnas oli erivajadustega lastel ka kõige enam vildakaid või puudulikke teadmisi. Lapsed esitasid palju küsimusi, mida nad polnud saanud oma hooldajatega arutleda või mis vajasisid täpsustamist ja ülerääkimist. Rääkisime poiste ja tüdrukute arenguga kaasnevatest kehalistest muutustest, nendega seotud mõtetest ja tunnetest ning noortel enam esinevatest muredest. Püüdsime selgitada füsioloogilisi muutusi eluliste näidete varal. Käsitlesime keha- ja suguelundite hügieeni. Eriti vähe oli hügieeni teemal räägitud poistega. Vestlesime lastega privaatsusest ja sellest, mida teha, kui grupikaaslane kokkulepitud reeglitest üle astub. Vaimupuudega lapsed soovisid vestlust, mis selgitaks, millises olukorras, kellega ja kus võib astuda seksuaalvahekorda. Rääkisime ka masturbeerimisest, sellega seotud privaatsusest ja sotsiaalse elu reeglitest. Sidusime armumise ja armastuse teema seksuaalsusega ja mitteseksuaalse sõprussuhtega. Vähesel määral käsitlesime ka raseduse vältimist ja suguhaiguste eest hoidumist. Üllatav oli see, et grupis oli terve rida lapsi, kes polnud midagi kuulnud suguhaigustest ja AIDS-ist. Püüdsime seksuaalkasvatusest vestlemisel arvestada laste puude astet, mis osutus grupitöös üheks raskuspunktiks. Leidsime, et raskema vaimupuudega lapsed ei vaja alati sama informatsiooni ja oskusi, mida nende eakaaslased, sest oma arengutaseme tõttu on neil pisut teistsugused vajadused. Seetõttu ei pakkunud me näiteks samu seksuaalteadmisi raske vaimupuudega lastele.

■ **Väärkohtlemine ja selle vältimine.** Eesmärgiks oli jagada teadmisi sellest, kuidas ennast kaitsta vaimse, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise eest. Rääkisime, milles väärkohtlemine seisneb, kuidas see elus väljendub ja kuidas ennast selle eest kaitsta. Arutlesime selliste mõistete üle nagu „head ja halvad saladused“, saladustega toimetulek. Mõtestasime ühiselt lahti, mida tähendab väljend „minu keha on minu oma“. Mängisime läbi ennastkehtestava käitumise kaaslaste vääritud käitumise puhul, õppisime grupis „ei“ ütlemist. Toimusid arutelud selle üle, kus on piir kaebamise ja abi otsimise vahel. Arutlesime, kes on kelle usaldusisik ja joonistasime paberile toetusvõrgustiku.

Kokkuvõttes võib projektitöö tulemuste põhjal öelda, et erivajadustega lapsed vajavad oma seksuaalses arengus, sõprussuhetes ja kõige sellega kaasnevates tunnetes tuge ja teavet. Ühelt poolt tagab see neile edaspidises elus teistega võrdsed võimalused, teisalt väldib hälbivat seksuaalset arengut ja seksuaalset ärakasutamist.

Aruteludest lastekodude ja erikoolide personaliga selgus, et ka nemad vajaksid senisest enam seksuaalkasvatuse alast koolitust ning supervisiooni võimalust konkreetsete juhtumite lahendamisel.

Tartu laste tugikeskuse spetsialistid omalt poolt tundsid, et omandasid selle projekti läbiviimise tulemusena hulganisti uusi teadmisi ja oskusi, mis kuuluvad ära igapäevatöös.

Suvised mõtisklused sotsiaaltöötaja ametist ja kutse-etikast



Eve Lääts

*ESTA eetikakomitee juht
Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse teenuste juht*

Sotsiaalala töötajate eetikakoodeksi vastuvõtmisest on möödas neli aastat, viies on käsil. Eetikakoodeksis on öeldud, et tegu on pidevalt areneva seisukohtade kogumiga, mis kuulub ülevaatamisele vähemalt iga nelja aasta tagant. Seega on ülim aeg olemasolev üle vaadata ja diskuteerida. Teen siinkohal otsa lahti ja loodan, et kaasarääkijaid on palju.

Sotsiaalala töötaja eetikakoodeksi p 4.1 ütleb, et sotsiaalala töötaja teenib ühiskonna huve, õigustab kliendi usaldust ja hoiab ülal oma elukutse mainet. Kas ja kui palju me mõtleme oma igapäevatoos ja elus selle punkti viimasele viiele sõnale? Mida on silmas peetud? Kas elukutse maine hoidmine piirdub ainult sotsiaalala töötaja igapäevase ametialase tööga või on sel ehk laiem mõte, haarates ka sotsiaalala töötaja eraelulisi valikuid, tegemisi või tegemata jätmisi?

Igapäevase ametialase tööga on asi eetikakoodeksi valguses üheselt selge – elukutse mainet tuleb hoida: igapäev püüab teha oma tööd maksimaalselt hästi, kasutades selleks oma teadmisi, oskusi, kogemusi ja ressursse. Aeg-ajalt, õnneks siiski pigem harva kui ülemäära tihti, tuleb eetikakomiteel menetleda juhtumeid, kus on tegu elukutse mainet kahjustava ebaprofessionaalse tegevusega või tegemata jätmisega. Iga juhtum on erinev, kuid küsimused, mis tekivad, on ikka samad, ja neid võib küsima jäädagi. Kuivõrd põhjalikult uuritakse iga juhtumi tausta, enne kui midagi otsustatakse; kas kõik ikka on nii, nagu esmapilgul ja ühe osapoole

esitatuna paistab; kas teisele poolele on antud võimalus olukorda selgitada, esitada omapoolseid fakte; kas sotsiaaltöötaja suutis jääda konfliktis olukorras neutraalseks, uurida fakte või mitte; kas üldse peeti vajalikuks täiendava informatsiooni hankimist; kuidas seda tehti; kas otsuse tegemisel kaalutleti piisava põhjalikkusega kogu olemasolevat informatsiooni; kas tehtud töö kajastub ka dokumentides? Jne, jne Neid küsimusi võiks ja peaks iga sotsiaaltöötaja enda käest küsima, ja parem kas või iga päev, selmet igakülgset uurimata ja kaalutlemata ning kiirustades otsuseid teha. Andkem endile aru, et meie tööst ja tegevusest või tegemata jätmistest sõltuvad meie klientide/teiste inimeste elu ja saatus.

Elukutse maine hoidmine ja eraelulised tegemised – kas ja kuivõrd vaba on oma valikutes ja tegemistes sotsiaalala töötaja/sotsiaaltöötaja eraelus? Me kõik oleme ainult inimesed ja inimene võib mõnikord ka eksida. Kas me oma liberaalsuses oleme seisukohal, et tööpäeviti kl 8.00–17.00 oleme sotsiaalala töötajad ja pärast ukse lukustamist tööpäeva lõpus oleme vabad kodanikud vabal maal ja teeme, mida hing ihkab? Lihtsamalt öeldes: kas sotsiaaltöö on lihtsalt üks palgatöö paljude teiste tööde hulgas või eksisteerivad selle töö tegijatele teatavad nähtamatud piirangud. Arvan, et nii nagu politseinik, õpetaja, arst, advokaat, kohtunik, peaks ka sotsiaaltöötaja oma eraelus olema ettevaatlik tegevuste suhtes, mis võivad kahjustada tema tõsiseltvõetavust

ametiülesannete täitmisel ja sellega madal-davad ka elukutse mainet.

Mida silmas pean? Seda, et igal sotsiaalala töötajal tuleb arvestada tö-siasja, et olles valinud oma tööks mis tahes ameti sotsiaalvaldkonnas (hooldaja, sotsiaaltöötaja, lastekaitsetöötaja, tegevusju-hendaja, hoolekandeesutuse juht jne), tuleb täita üldkehtivaid käitumisnorme ja käituda väärikalt, olla usutav ja usaldatav, kindel kokkulepetes jne.

Kuivõrd tõsiseltvõetav on professionaal-ses mõttes sotsiaaltöötaja, kes eraelus ei pea kinni kokkulepetest ja lubadustest? Kuivõrd kahjustavalt mõjub elukutse mainele praktika, kus oma uurimistöös esit-letakse isiklike seisukohtadena kolleegide kirjapandut?. Kuidas õpetab sotsiaaltöötaja toimetulekuraskustes abivajajatele toime-tulekut vähese rahaga, olles ise kiirlaenude võlarattas? Milliseid otsuseid teeb, kuidas juhendab ja abistab sotsiaaltöötaja, kes ei ole suuteline oma eraelu korraldama? Kas elukutse ja selle esindaja mainet toetab ene-sereklaam kõmulises telesaates?

Arvan, et elukutse maine hoidmine ei piiru ainult ja kitsalt erialase/ametialase tegevusega, vaid on märksa avarama mõõt-mega, haarates endasse nii teise tegevuse

kui eraelu. See ei ole lihtsalt palgatöö kellast kellani. Sotsiaalala töötaja, olles kord valinud oma eriala/ameti/elukutse, olles omaks võtnud sotsiaalala töötaja eetikakoodeksi põhimõtted, on seeläbi ise ja vabatahtlikult tunnistanud, et tema eraelus eksisteerivad mõningad piirangud eraeluliste valikute, te-gevuste või tegemata jätmiste suhtes. Kõik see, mis on taunitav tavakodanike puhul tavaolukorras, on topelt taunitav sotsiaalala töötajate puhul: ei saa ega tohi anda katteta lubadusi, valetada, varastada, ebakorrektselt käituda, osaleda mitmeti tõlgendatavates ja kaheldava väärtusega ettevõtmistes, jätta kandmata ülalpidamiskohustus ülalpeetavate suhtes jne. Ainus viis piirangutest vabane-miseks on vahetada tegevusala –alaliseks.

Meie maine käib meiega kaasas, me ku-jundame ühiselt ja igäuks eraldi oma elukutse mainet ühiskonna/kaaskodani-ke silmis. Seda asjaolu ei tohi unustada ei töös ega eraelus. Kas eraeluliste valikute küsimus tuleks eetikakoodeksis täpsemalt kajastada, on siinkohal minu üleskutse sot-siaalala töötajatele diskussiooniks.

ESTA eetikakomitee ootab sotsiaalala töötajate konstruktiivseid arvamusi ja et-tepanekuid eetika teemadel nii e-posti aadressil eetikakomitee@eswa.ee kui dis-kussiooni ajakirja veergudel.



Soome ametikasvatuse uurijad tunnustasid Tiia Tamme doktoritööd

Tampere Ülikooli kasvatusteaduskonna ametikasvatuse uurimis- ja koolituskeskuses kaitses 30. juunil oma doktoritööd „*Professional Identity and Self-concept of Estonian Social Workers*“ Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi lektor Tiia Tamm. Töö juhendajaks oli mainekas ametikasvatuse ja ametialase arengu professor, akadeemik Pekka Ruohotie. Retsensent, Jyväskylä ülikooli professor Marja-Leena Stenström tõi esile kaitstava töö teoreetilise põhjalikkuse ja põhjendatuse, empiirilise uurimuse mitmekülgsuse ning analüüsi sügavuse ja järelduste olulisuse. Retsensent pidas oluliseks, et töös on antud ülevaade ka Eesti sotsiaaltöö kujunemisest ning arenguloost.

Tiia Tamm rõhutas vältluses, et tänapäeva tööelus on tööalane kompetentsus dünaamiline ja muu-tuv ning seetõttu on ametikasv vältimatu – seda mitte üksnes selles töös käsitletud sotsiaaltöö, vaid kõigi professionide jaoks.

Tiia Tamm on teemaga tegelenud juba kümmekond aastat. Ta on loonud ja õpetab ülikooli jaoks ainulaadset kursust „Ametikasv ja professionaalsus“ ning selle kursuse tarvis on autor kirjutanud ka 2008. a samanimelise õpiku.

Tiia Tamme töö sai retsensendilt ja ka teistelt asjatundjatelt väga kõrge hinnangu osaliseks.

Üliõpilaskandidaadid sotsiaaltööst ja eriala valikumotiividest



Koidu Saame

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi doktorant, vastuvõtukomisjoni liige

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi sotsiaaltöö eriala päevaõppesse (BA) esitati tänavu 114 ja kaugõppesse 17 sisseastumisavaldust. Vastu võeti 45 tudengit päeva- ja 6 kaugõppesse. Päevaõppe üliõpilastest 20 asuvad õppima riigieelarvelistel kohtadel. Valik tehti lävendipõhiselt ning riigi- ja vastuvõtueksamite tulemuste alusel. Vastuvõtueksami täideti silmaringi test (päevaõpe) või kirjutati essee (kaugõpe), misjärel edukamad pääsesid vestlusvooru. 60 kandidaadiga läbiviidud vestlused annavad värvika pildi sotsiaaltöö erialast huvitatud noorte ettekujutusest sotsiaaltöö olemusest, nende eriala valikut mõjutanud teguritest ning ootustest õppetööle. Järgnevalt ülevaade vestlustes kõlama jäänud arvamustest.

Sotsiaaltöö olemus

Valdav osa üliõpilaskandidaatidest nimetas sotsiaaltööd aitamise ametiks. Sotsiaaltöötaja on üliõpilaskandidaatide ettekujutuse kohaselt: *võimaluste leidja ning tutvustaja, osapoolte kaasaja, mõistev ning abivalmis nõustaja, probleemide lahendaja ning ennetaja, tundlik märkaja, kõigi osapoolte huvisid arvestav seksuja, täisväärtusliku elu tagaja, väiksemate võimalustega inimeste toetaja, lootuse andja, puuduse all kannatajatega tegeleja, hingearst, inimeste õiguste tagaja, võimaluste juurde juhataja, optimistlik realistist spetsialist*. Samuti nähti sotsiaaltöötajat inimesena, kellel on *lai silmaring ja koostöövõrgustik, on iga abivajaja jaoks olemas ning saab hakkama väga erinevate probleemide ja inimestega*.

Sotsiaaltöötajat nähti ühiskonna eeskujuna, koostöösuhete eestvedajana, altruistliku ja pühendunud professionaalina, kes suudab nii oma „suure“ südamega abivajajate jaoks palju head teha kui ka kaine mõistusega seatud piiride abil ennetada stressi ja läbipõlemist.

„Sotsiaaltöötaja märkab seda, mida inimesed tavaliselt ei näe. Ta on päevast-päeva probleemidest ja raskustest ümbritsetud ja peab selle kõigega toimetulekuks väga tugev inimene olema. /.../ Süda peab kindlasti õige koha peal olema, aga samas ka mõistus endaga tegelemiseks – sest ainult terves kehas saab olla terve vaim.“

Sotsiaaltöötajale vajalikud isikuomadused, mida korduvalt nimetati, olid: empaatilisus, tolerantsus, mõistus, tähelepanelikkus, töökus, kannatlikkus, aktiivsus, vastutustundlikkus, teadmiste ja praktilisele kogemusele tuginev enesekindlus, positiivsus, tasakaalus.

„Ega absoluutselt alati ei saagi inimest aidata ega probleeme lahendada. Ja kui nii juhtub, siis peangi mõtlema, et andsin endast maksimumi ja see oli igal juhul positiivne.“

Esiletõstmist väärib üliõpilaskandidaatide põhjalik ettevalmistus: nad olid tutvunud teiste õppeasutuste paljude erialade õppekavadega ning oskasid neid omavahel argumenteeritult

võrrelda. Sotsiaaltöö eriala eelistena toodi välja õppekava mitmekesisus, laiahaardelisus ja spetsialiseerumiste rohkus. Üliõpilaskandidaadid näitasid üles tundlikkust ühiskonnas eksisteerivate sotsiaalprobleemide suhtes, diskuteerisid nende probleemide põhjuste ja võimalike lahendusvariantide üle. Neis oli tunda avatust ja sallivust ning valmisolekut tegelemiseks väga erinevate valupunktide ja sihtgruppidega. Mitmel üliõpilaskandidaadil oli varasemaid õpingu- või töökogemusi õiguse, meditsiini, pedagoogika, teeninduse või hoolekande alal Eestis või välismaal.

Õpimotivatsiooni tegurid

Motivatsiooniteooria (Pintrich ja Schunk 1996) ootuste-väärtuste mudelist lähtudes on üliõpilase õpimotivatsioon tugevalt seotud õpitava vajalikkusega, ootustega ennustatavatele õpitulemustele ja õpitava afektiivse väärtustamisega. Sotsiaaltöö erialale kandideerivaid noori motiveerivaid tegureid kirjeldab tabel 1.

Tabel 1. Sisseastujaid sotsiaaltööd õppima motiveerinud tegurid
(K. Saame, vestluste põhjal)

| väärtustega seotud | ootustega seotud | afektiivsete mõjuritega seotud |
|--|--|--|
| huvi inimesega seotu, elulise ja eluliselt olulise vastu | laiapõhjalise, mitmekülgse ja rikkalikke spetsialiseerumis- ning rakendusvõimalusi pakkuva kõrghariduse omandamine | isiklikult mõjus kokkupuude sotsiaalprobleemi(de)ga ja tunnetatud soov sotsiaalvaldkonna vajakajäämistest pa- randamiseks |
| sotsiaalprobleemide märkamise ja tunnetatud vajadus olukorra muutmiseks | erialase rakenduse võimaluste rohkus | nn altruistlik egoism (soov aidata kombineeritult kasulikkusega) |
| huvi väljakutseid esitava, mitmekülgse ja sügavate väärtuspõhimõtete- ga eriala vastu | isiksuseomaduste sobivus (karjääriristide, lähedaste soovitude jm alusel) | autoriteetne eeskuju (koostöökogemused professionaalsete sotsiaaltöötajatega) |
| | spetsiifilised huvid, mida rahuldab üksnes sotsiaaltöö erialane õpe (sotsiaaltöö ajalugu, vanglasotsiaaltöö, sotsiaalpoliitika jm) | |
| | isiksusliku ja professionaalse arengu ühitamise võimalus sotsiaaltöö erialal | |
| | võimaluste rohkus erialasiseseks mobiilsuseks | |

Sotsiaaltööd peeti väga raskeks tööks, mida ei tehta majanduslike hüvede ega kõrge ühiskondliku positsiooni saavutamise nimel. Arvestatav hulk kandidaate tõi välja kummalise vastuolu sotsiaaltöö kui ühiskonna tervise ja terviklikkuse tagaja ning eriala vähese tunnustatuse vahel. Mitu üliõpilaskandidaati mainis, et nende otsus sotsiaaltööd õppima minna on jäänud lähedastele mõneti arusaamatuks.

„Kui ma räägin, mida ma õppima lähen, siis ei saada minust, minu valikust aru. Tegelikult ei teata, mida sotsiaaltöö endast kujutab“.

Ootused õppetegevusele

Kaasaegse tudengi ootustena on suuremahulistes uuringutes (Coaldrake 2002, Wan 2006)

välja toodud: meelepärase töökoha leidmine pärast õpingute lõpetamist, mitmekülgne üliõpilaselu, paindlik õppekava ja õppija vajadusi ning huvisid arvestavad õppetöö meetodid, õpetegevuse kõrge kvaliteet, konkurentsivõimelisus ja õppejõudude professionaalsus.

TLÜ sotsiaaltöö erialale kandideerivate noorte ootused õpetegevusele võib kokku võtta järgmiselt:

- **Teadmised ja praktilised oskused.** Teadmisi ja oskusi peetakse tulemusliku aitamise ja professionaalse enesekindluse aluseks. Tähtsaks peeti selliseid teadmisi ja oskusi nagu probleemilahendusoskus, inimese ja tema käitumise ning ühiskonnas toimuvate protsesside mõistmine; suhtlemis- ja koostööoskused, koostöövõrgustiku juhtimise oskused; teadlikkus probleemide lahendamise võimalustest; oskus leida vajalikku infot.
- **Isiksuslik areng.** Üliõpilaskandidaadid ootavad, et õppetöö laiendab nende silmaringi ja arendab avatust, sallivust, kannatlikkust, iseseisvust, suhtlemisvõimekust, enesekehtestamisoskust, mõjustamisoskusi, tasakaalukust; võimaldab kindlaks teha spetsialiseerumishuvid.
- **Hariduse laiapõhjalisus.** Laiapõhjalike haridus annab võimaluse edasiseks spetsialiseerumiseks, omades samas terviklikku ülevaadet sotsiaalvaldkonnas.
- **Erialaste sidemete loomine ja õppejõudude suunamine.** Üliõpilaskandidaatidel on ootus luua kursuse- ja ülikoolikaaslastega tihedaid koostöövõrgustikke, õppejõududelt soovitakse saada juhendamist ja tuge (sh erialase kirjanduse ja praktiliste rakendusvõimaluste soovitamine).
- **Mitmekülgsed õpingud ja praktikavõimalused.** Soovitakse end proovile panna töös erinevate sihtgruppide ja valdkondadega, et õpingute käigus valida endale sobiv praktiline rakendus. Tuntakse huvi ka erialaväliste vabaainete ning rahvusvahelise mobiilsuse vastu.

Vestlustes jooksis läbi kandidaatide huvi mitmekesise enesetäiendamise, rahvusvahelise õppimiskogemuse omandamise ning intensiivse enesearendamise vastu nii isiksuslikul kui professionaalsel tasandil.

Kokkuvõtteks

Vastuvõtukomisjoni liikmete, sotsiaaltöö instituudi lektorite Karmen Lai, Margo Kikase ja allakirjutanu hinnangul iseloomustab käesoleva aasta sisseastunuid erialase valiku läbimõeldus, isiklike mõjusate kokkupuudete rohkus ja teravdatud tundlikkus sotsiaalprobleemide märkamiseks. Õppima asumise motiividena oli ülekaalus kombinatsioon isikliku sobivuse tunnetamisest, laiapõhjalise hariduse omandamise soovist ja kõrgeid isiksuslikke ja eetilisi, erialasele pädevusele nõudeid esitava professionaalse rakendumise vajadusest. Uute sisseastujate eluterve maailmavaade, õppimist ja praktilist tööd väärtustav loomus ongi sotsiaaltöötaja elukutse jätkusuutlikkuse aluseks.

Magistriõppesse võttis Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut vastu üliõpilasi kolmel õppekaval: sotsiaaltöö, rakenduslik sotsiaaltöö ning sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse. Numbri trükimineku ajaks ei olnud veel uute magistrantide lõplik arv selgunud. Doktorioõppes alustavad õpinguid Merle Pihho ja Siiri-Liisi Läänesaar.

Viidatud allikad

- Coaldrake, P.** (2002). Institutional responses to changing student expectations: Project overview. *In Responding to Student Expectations*. Paris: OECD Publications.
- Pintrich, P. R., Schunk, D. H.** (1996). *Motivation in education: Theory, research, and applications*. Ohio: Merrill.
- Wan, Y.-T.** (2006). *Student Expectations in the New Millennium – An Explorative Study of the Higher Education in Hong Kong*. LMU München.

Tulevased tudengid on motiveeritud sotsiaaltööd õppima

Uurisime sotsiaaltööd õpetavatest ülikoolidest ja kõrgkoolidest, mis mõtetega tulevad üliõpilaskandidaadid sotsiaaltööd õppima ja milline on nende ettekujutus sotsiaaltööst.

Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi suvised tegemised on seotud üliõpilaste lõpetamiste ja vastuvõtmistega. Sel aastal lõpetas sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialal 12 bakalaureuse ja 4 magistri õppekavas õppijat, kuid lõpetamiste voor pole sellega veel ammenunud. Kuna augusti lõpus on viimane võimalus nn vanadel õppekavadel (4+2) õppinud magistrantidel kaitsta magistritööd, siis praegu hinnatakse nende tööde mustandeid. Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialal on esialgse töö esitanud üheksa magistranti, kelle töö valmimine on erinevatel põhjustel veninud. Kaitsmiskomisjon tegeleb tööde läbivaatamisega ning viimaste soovitude jagamisega. Töö lõplik versioon tuleb esitada 15. augustiks ning kaitsmised toimuvad 30.–31. augustini.

Juulis toimunud vastuvõtukatsete tulemusel on integreeritud bakalaureuseõppekavale (kahe peerialaga: sotsioloogia või siis sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika vastu võetud kokku 33 abiturienti. Bakalaureuseõppes on riigieelarvelisi kohti 23. Vastu võeti 24 üliõpilast riigieelarvelisele ja 9 tasuta kohale. Magistriõppes võeti vastu 9 üliõpilast riigieelarvelisele kohale mõlemale erialale. Bakalaureuseõppesse astujate puhul teeb rõõmu, et sel aastal olid sotsiaaltööhuvilised ülekaalus. Integreeritud õppekava valikut põhjendasid noored sellega, et nad tahavad mõista, mis toimub ühiskonnas, et targalt aidata abivajajaid ning osaleda aktiivselt ühiskondlike protsesside suunamises. Magistrantuuri astujate hulgas domineeris sel aastal erialade kombineerimise soov. Mitmed magistrantuuri astujad oma igapäevases töös juba tegelevad sotsiaaltöö või

sotsiaalpoliitikaga ning tunnevad vajadust ennast akadeemiliselt harida.

Judit Strömpl, *sotsiaalpoliitika dotsent*

Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli sisseastujaid motiveerib küsitluse põhjal võimalus õppida sotsiaaltööd riigieelarvelisel kohal kodulähedases koolis. Sel aastal on selline võimalus 60 üliõpilasel. Õppijaid paelub õppekava praktiline suunitus ja väljund tööturule kolme aasta pärast. Kõik üliõpilaskandidaadid teadsid, et sotsiaaltöö on aitamise ja toetamise töö ning nad soovivad sellega tulevikus tegeleda. Enamus soovis tööd teha noorte ja lastega, kuid nimetati ka teisi sihtgrupe: eakad, puuetega inimesed ja kriminaalhooldusalused. Kolmandik sisseastujatest nimetas, et nende enda peres on olnud sotsiaalseid probleeme. Ühelt poolt võib arvata, et sellise kogemusega inimene oskab teise raskusi paremini mõista, teiselt poolt võib ta soovida ennast abistaja rolli kaudu paremini tundma õppida. Kaugõppesse kandideerijad nimetasid, et käes on aeg, mil nad tunnevad, et tahavad oma elu muuta ja uut õppida. Õppima minnakse ka selleks, et n-ö konkurents püsida. Üks meelde jääv vastus küsimusele, miks inimene on tulnud sotsiaaltööd õppima, oli selline: *“Olen õppinud majandust, mis on võtmine, nüüd tahaksin midagi ka teistele anda”*.

Meeli Männamäe,
sotsiaaltöö õppetooli juhataja

TLÜ Rakvere Kolledžis alustab 2010. sügisel õppetööd kolmas sotsiaalpedagoogika eriala õpperühm. Algava õppeaasta kevadel

lõpetab bakalaureuse kraadiga esimene grupp üliõpilasi, kes on läbinud sotsiaalpedagoogika õppekava. Rakvere Kolledž on ainus õppeasutus, kus on võimalik õppida sotsiaalpedagoogikat bakalaureuseõppe õppekava alusel. Hea meel on tõdeda, et huvi sotsiaalpedagoogika eriala vastu on ka äsja gümnaasiumi lõpetanutel, kuigi pakume võimalust õppida ainult kaugõppe vormis, mida tavaliselt eelistavad pisut vanemad ning töö- ja elukogemusega õppijad.

Tulevased tudengid on aktiivse eluhoiakuga ja nende sõnul ajendas neid õppima eelkõige mure eluraskustesse sattunud laste ja noorte pärast. Paljud tudengikandidaadid on kokku puutunud laste ja noortega, kes vajavad abi, tuge ja mõistmist, vahel lihtsalt ärakuulamist. Lapsed vajaksid omale tugiisikut. Koolis, õpilaskodus ja mujal saaks ja peaks selleks olema tulevaste tudengite arvates just sotsiaalpedagoog. Aidata saab aga inimene, kes tegutseb oma ala professionaalina, kes omab selleks tööks vajalikke teadmisi, oskusi, töömeetodeid ja praktilist kogemust. Need on ka põhjused, mis motiveerivad õppima asumist. Üks tulevastest tudengitest arvab nii: *”Ühiskond vajab inimesi, kellele meeldib ja kes on valmis aitama neid, kes ise endaga hakkama ei saa. Selleks on vaja omandada vajalikud teadmised ja oskused.”* Mõtteid vastuvõtuvestlustel ja rühmatöödest selle kohta, mida annab sotsiaalpedagoogika õppimine:

- *teadmisi, mis on vajalikud inimeste mõistmiseks ja tundmaõppimiseks*
- *võimaluse tegelda lapse ja tema probleemiga individuaalselt*
- *oskust aidata erivajadusega last ja tema vanemaid*
- *oskust mõista last ja tema probleemi laiemas kontekstis*
- *oskust suhelda ametnike ja ametiasutustega, teha võrgustiku- ja meeskonnatööd.*

Tänavused tudengikandidaadid arvavad, et *”töö sotsiaalpedagoogina annab võimaluse seista laste õiguste eest ja motiveerida noo-*

ri oma elu muutma. Sotsiaalpedagoogiline töö on minu jaoks ka väärtushinnangute kujundamine”, ”sotsiaaltöö on areng ja enesetäiendamine.”

Sotsiaalpedagoogika eriala õpperühmaga on veel võimalik liituda. Infot täiendava vastuvõtu kohta saab TLÜ Rakvere Kolledži kodulehelt.

Marje Lepanen,
sotsiaaltöö osakonna juhataja

Tallinna Pedagoogilises Seminaris kui Eesti vanimas sotsiaalvaldkonnas haridust andvas õppeasutuses oli sel aastal konkurs sotsiaaltöö erialale eriti pingeline – 60 riigieelarvelisele kohale esitati üle 700 avalduse, mida on pea kolmandiku võrra rohkem kui möödunud aastal. Parimad kandidaadid selgitati välja, nagu ikka, kutsesobivusvestluse käigus, mis viidi läbi rühmavestlusena. Selle eesmärk oli kindlaks teha, milline on inimese silmaring, kõlbeline hoiak, empaatiavõime, suhtlemisvõime, tolerantsus, eeldused ja soov teist inimest mõista ja abistada. Kandidaatide esitatud ülesannete puhul jälgiti nende suhtumist sellesse, oma mõtete esitamist ja kaitsmist, teiste kuulamist, koostöövõimet. Aasta-aastalt on sisseastujad muutunud üha teadlikumaks sotsiaalsetest probleemidest, osatakse märgata abivajaduse põhjust ja seda, kas ressursse kasutatakse otstarbekalt. Õppima asumise peamiseks motiiv on soov inimesi aidata, kuna sotsiaaltöö eriala pakub võimalusi olla abiks paljudele. Tsiteerides üht sisseastujat (ja sissesaanut): *“Kui suudad aidata ja sellest rõõmu tunda, siis miks mitte seda ka oma ametiks valida!”*

Maiu Kauber, *sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakonna juhataja*

Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis võeti üliõpilasi vastu sotsiaaltöö korralduse erialale lävendipõhiselt.

Hooldustöötajatega Portugalis

Kaheksa Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli hooldustöötaja õppekava õpilast käis selle aasta mais Leonardo da Vinci partnerlus-programmi raames Portugalis, Setubalis.

Superior de Saúde – Instituto Politécnico de Setúbalis nimelise kõrgkooli füsioteraapia üliõpilased viisid läbi koolituse nii meie õpilastele kui Portugali hooldustöötajatele. Kuigi õpe toimus inglise keeles, ei olnud arusaamisega probleeme. Väide, et 80% informatsioonist saadakse mitteverbaalsel teel, leidis taas kord kinnitust. Eriti mõistetavaks muutus õppetöö siis, kui õpilastele jagati kätte situatsioonülesanded ja neid tuli üheskoos lahendada. Meie õpilased, kes enamuses töötavad haiglates või hooldekodudes hooldajatena/ hooldustöötajatena, said ülesannetega väga hästi hakkama. Aega jäi isegi üle, et oma portugallastest kolleege juhendada. Näiteks tuli aidata rästastooli 85-aastane Parkinsoni tõbe põdev hooldekodu klient, kes oli väga koostööaldis ja soovis ise võimalikult palju ära teha. Teise ülesandena tuli aidata rästastooli haiglas operatsioonist taastuv 47-aastane patsient, kelle jalg oli amputeeritud, kuid kes samuti oli äärmiselt koostööaldis ja aktiivne. Mõlema ülesandega tulid õpilased väga hästi toime. Nii nagu meie kolleegid Portugalist ütlesid, paistsid Eesti õpilased silma oma

oskusega juhendada ja suunata.

Külastamisime ka kohalikke hoolekandeesutusi – käisime kogukonna sotsiaalkeskuses ja õpetajate pansionaadis. Kogukonna sotsiaalmaja oli sünge ja tundus, et ajast veidi maha jäänud. Õpetajate pansionaat aga oli tõeliselt hubane kodu, kus elanikud tegid ise kõik selleks, et see kodu veel mugavam oleks.

Sellised õppekäigud on alati olnud väga kasulikud ja ka seekord, külastades erinevaid asutusi, saadi ülevaade teise riigi hoolekandesüsteemist ja seal kasutatavatest abivahenditest. Suur oli õpilaste üllatus, kui selgus, et vahendid, mida võõrustajad uhkusega näitavad, on meil juba ammu tarvilusel. Kuigi aega vaatamisväärsustega tutvumiseks nappis, jäid kõik nädalase reisiga rahule. Rõhutati selliste reiside tähtsust: ise nähes ja kogedes on kõige kergem asjadest aru saada. Samuti pakuvad sellised külastused hea võimaluse end võrrelda, ja nii mõnigi kord on võrdlus meie kasuks.

2011. aasta veebruaris läheme taas hooldustöötajatega teise riigi kogemusega tutvuma ja oma riiki tutvustama. Seekord Austriasse.

Piret Tamme, Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli kutsehariduse osakonna juhataja



Reisiseltskond õpetajate pansionaadi siseõues

Regarding Provision of Shelter for Persons in Need

Mari Amos, *Advisor to the Chancellor of Justice*

From April 2009 to January 2010 the Chancellor of Justice has conducted an inquiry with the purpose to examine the availability of the shelter services in Estonia, as well as to evaluate the level of services provided and to identify main bottlenecks in the field. During the proceedings all 14 institutions providing shelter or lodging services for homeless persons in Estonia were visited. As a result of the proceeding, the Chancellor of Justice found that state should elaborate legislative regulations concerning the terms and conditions as well as the content of the provision of shelter and lodging services. Therefore, in order to establish a thorough regulation on the provision of shelter and lodging services, the amendment of the Social Welfare Act should be initiated. The regulator should also consider the need to start a discussion on ratification of Article 31 of the revised European Social Charter prescribing the right to housing. Attention should also be paid to the need to create supplementary legal and social guarantees, in order to prevent the loss of housing and homelessness. It is necessary to involve the representatives of local governments and service providers in activities planned for the further development of the sector.

Positioning social work in a social sensitive society

Hans van Ewijk, *University of Applied Sciences Utrecht*

Social work is often promoted as a 'real' profession, in need of formal recognition and in need of a precise profile. The legitimating of the work is based in values, principles, codes and demarcation, and by that, missing the point of current policies and public awareness. In this article it is argued that social work needs to adapt to activating policies and should position itself in the centre of the post modern quest: the lack of meaning or the open horizon (Taylor 1989), the social-psychological des-orientation and confusion, and the problems of isolation and exclusion. An intriguing question is too what extent Estonia is comparable with the West European Welfare States and the post modern quest is felt in the same way as in Western Europe countries. Poverty and unemployment are maybe felt as more urgent and pressing social issues. Reflecting on his life course, the author looks for answers into theology/philosophy, social pedagogy and social work in legitimating social work in the post modern welfare state.

Nursing Care and Welfare – Creation of an Efficient Network

Kai Saks, *University of Tartu*

Geriatric patients and many disabled persons need medical help, nursing care as well as welfare services. A precondition for the implementation of integrated care principles is an efficient networking. In the case of Estonia it would be most suitable to use the coordinative network approach, which includes individuals and agencies committed to cooperation, even if mutual ties may not be very strong and the partners keep changing. The case manager is the member of the service providing team that deals with the client through the entire period he or she requires the service and possesses all of the care-related information concerning the client. For the systematic introduction of networking in Estonia, the following steps shall be taken: 1) introduction of the computerised method of health status assessment of a person in need of care (interRAI); 2) establishment of interRAI databases accessible to authorised persons from the health care and welfare sector; 3) placement of care coordinators (case managers) who shall assess the health status / needs of a person, put together a suitable service package, and be responsible for ensuring flexible and continuous care.

Патронажный уход и попечительство – создание действенной сети сотрудничества. Стр. 13

Кай Сакс, Тартуский университет

Гериатические больные и люди с ограниченными возможностями здоровья нуждаются как в медицинской помощи, сестринском уходе, так и в попечительских услугах. Внедрение принципов интегрированного ухода предполагает действенную сетевую работу. Для этого необходимо внедрить компьютерную методику interRAI для оценки состояния здоровья людей, нуждающихся в уходе, составить соответствующие базы данных и учредить должность координаторов ухода (управляющих случаями), которые занимались бы оценкой состояния здоровья и потребностей человека, составлением подходящего ему пакета услуг и отвечали бы за обеспечение последовательного ухода.

Об обеспечении крова нуждающимся. Стр. 17

Мари Амос, советник Канцлера юстиции

Канцлер юстиции провел с апреля 2009 по январь 2010 производство с целью проконтролировать доступность услуг приюта и ночлега для людей, оказавшихся без крова, по всей Эстонии и оценить качество предлагаемых услуг. Для этого посетили все 14 учреждений, оказывающие услуги приюта и ночлежных домов в Эстонии. Канцлер юстиции пришел к заключению, что необходимо в законодательном порядке утвердить правила, касающиеся условий, на которых предлагаются оказываемые в качестве социальной помощи услуги приюта и ночлега, а также содержание этих услуг.

Позиционирование социальной работы в социально-сенситивном обществе. Стр. 29

Ханс Ван Эвийк, Утрехтский университет прикладных наук

Утверждение социальной работы в качестве профессии основано на ценностях, принципах, кодексах и четко проведенных границах. По мнению автора, социальной работе необходимо приспособиться к т.н. политике активации и занять четкую позицию по отношению к таким ключевым вопросам постмодернизма как отсутствие единого смысла, открытый горизонт, социально-психологическая дезориентация и замешательство, изоляция и отторжение людей. В этом помогут идеи, заимствованные из области теологии, философии, социальной педагогики и социальной работы.

Услуга проживания в общине – возможность независимой жизни для людей с ограниченными возможностями интеллекта. Стр. 35

Марья Паас, магистр прикладной социальной работы

Целью исследования, проведенного на примере поселения Марья (Maarja küla), было дать обзор услуги проживания в общине глазами проживающих в поселении молодых людей и их инструкторов. По результатам анализа проведенных интервью, услуга проживания в общине обеспечивает людям с ограниченными возможностями интеллекта безопасную и развивающую среду и необходимую помощь. Услуга содействует максимальной самостоятельности, развитию способностей, и реализации потенциала жителей поселения. Для последовательного развития услуги необходимо ее стабильное финансирование.

MÖTTEVARA



Foto: Andres Tarto

Alvin Toffler on öelnud:

“Uus tsivilisatsioon sünnib meie eluajal. Need, kes ei suuda näha selle teket, püüavad seda lämmatada. See uus tsivilisatsioon toob enesega kaasa uued perekonnasuhted, teised võimalused töötamiseks, armastamiseks, elamiseks; see loob uue majanduse, teistsugused poliitilised konfliktid, aga mis peamine – see muudab meie arusaamist maailmast. .. Miljonid inimesed juba häälestavad oma elu vastavalt homse päeva rütmidele, teised, kartes tulevast, sukelduvad lootusetult viljatusse minevikku. Nad püüavad päästa surevat maailma, mis meid sünnitas. .. Kolmas ajalaine saab olema sama võimas, nagu seda oli esimene ajalaine, mil sai teoks agraarevolutsioon nooremal kiviajal 10 000 aastat tagasi, või sama võimas, nagu seda oli teine ajalaine, mille harjal saabus tööstusrevolutsioon. .. See uus tsivilisatsioon dikteerib uued käitumismismormid, eemaldab meid standardiseerimisest, tsentraliseerimisest ning energia, raha ja võimu akumulereerimisest. .. Aga eelkõige kõrvaldab kolmas laine ajalooliselt kujunenud vastuolu tootja ja tarbija vahel ja sünnitab uue, homse päeva majanduse – ajaloos esimese tõeliselt inimliku tsivilisatsiooni aluse. .. Sel ajal kui ajalehtede pealkirjad juhivad tähelepanu majanduskriisile, kui nafta hind kerkib ja inflatsioon on kontrolli alt väljumasa ning valitsused on abitud muutma soliidsete “ajustrustide” poolt maallitud apokalüptilist pilti, on tulnud järeldusele, et käesolevat supupõlve ei saa enam projitseerida tulevikku, kuna seda ei ole. ..

Esimene ajalaine liikus kuni XVII sajandini, mil tema kannul saabus teine, tööstusrevolutsiooni ajalaine, mis levis kiiruga üle kontinentide ja saavutas oma haripunkti Teise maailmasõja järel, mil märkamatuult hakkas liikuma kolmas ajalaine. Kui esimene ajalaine on praktiliselt hääbunud, ei ole teine ajalaine veel lõplikult kaotanud oma jõudu. .. Olenevalt ühiskonna arenguastmest, võib neis olla tunda erineva tugevusega kõige kolme ajalaine hoojust. ..

Mis puutub poliitikutesse, siis tähtsaimaks poliitiliseks küsimuseks pole mitte see, kes omandab kontrolli oma viimaseid päevi elava industriaalühiskonna üle, vaid küsimus sellest, kes formeerib uue tsivilisatsiooni, mis kiiresti on asunud oma kohta sisse võtma. .. Selles peitub homse päeva konflikti kui “ülivõitluse” alge.

Kõiki teisest ajalainest kantud ühiskondi iseloomustab kolmetine põhistruktuur: tehnosfäär – materiaalsete vahendite tootmiseks ja tarbimiseks, sotsiosfäär – omavahel seotud isikud ja organisatsioonid oma ülesannete täitmiseks ja infosfäär – kogu süsteemi tööshoidmiseks vajaliku informatsiooni kogum.

Kolmas ajalaine, postindustriaalse revolutsiooni sünnitaja, hakkas jõudu koguma Ameerika Ühendriikides 1950. aastate keskel. Seda iseloomustab dramaatiliselt uue tehnosfääri loomine. Selleks aitavad kaasa elektroonikatööstus arvutite rakedamiseksi kõikvõimalikel elualadel, kosmosetööstus uute ainete valmistamiseks kosmosejaamades, geenitehnoloogia ning meresügavuste uurimine toiduvarede täiendamiseksi. ..”

Alvin Toffler (3.10.1928), ameerika kirjanik ja futurist, *Financial Times* i sõnul “maailma kõige kuulsam futurist”, kelle hääle oma mõjujõult on kolmandal kohal Bill Gates i ja Peter Drucker i järel. Esitatud tulevikunägemuse fragment on võetud tema 1999. a vene keelde tõlgitud raamatust “Kolmas laine” (“*The Third Wave*”, 1980).

Koostas Jüri Raudsepp

MÕTLE JA RÄÄGI KAASA VAESUSE TEEMAL

Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise Euroopa aasta teemakonverents

9. septembril kell 11.00–16.00
Tallinna Ülikooli konverentsikeskuses, Uus-Sadama 5

Päeva juhib **Ainar Ruussaar** (BNS)

Mõtteid jagavad:

Andrus Saar, sotsioloog

Kuidas on muutunud Eesti elanike seisukohad vaesusest viimase 20 aasta jooksul

Kärt Mere, EAPN Eesti juht

Vaesusteemaliste kirjjade kampaania „Mõttele ja räägi kaasa!“ tulemused

Riina Vändre, kodanikualgatuse Noor Eesti eestvedaja

Anname lastele hääleõiguse!

Riina Luik, psühholoog ja ajakirjanik (Marie Claire)

Vaesuse käsitlemisest meedias

Marika Ratnik, Lapse Huvikaitse Koja esindaja

Milline on lapse elu toimetulekutoetust saavas peres

Lauri Leppik, Tallinna Ülikooli sotsiaalpoliitika professor

Sotsiaalse tõrjutuse tõrjutus

Urmo Reitav, UNICEFi Eesti Rahvuskomitee programmijuht

Noorte kaasamine – kas mäng või reaalsus?

Sõna saavad ka Euroopa vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise võrgustiku (EAPN) esindajad teistest riikidest

Igal inimesel on õigus olla kuulda võetud ja ära kuulatud. Koos tegutsedes saame hakkama!



Euroopa Komisjoni Esindus Eestis



www.2010againstopoverty.eu

REGISTREERU!

Konverents on **tasuta**, ent **eelregistreerimisega**. Kirjuta oma osalemissoovist mere@online.ee, lisainfo www.eapn.ee.